

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Ivana Radová

**Srovnávací analýza ruských prezidentských voleb
1996-2008 z perspektivy teorie hybridních režimů**

Diplomová práce

Praha 2011

Autor práce: **Ivana Radová**

Vedoucí práce: PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2011**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

RADOVÁ, Ivana. *Srovnávací analýza ruských prezidentských voleb 1996 – 2008 z perspektivy teorie hybridních režimů*. Praha, 2010. 118 s. Diplomová práce (Mgr.) Universita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Anotace

Tato diplomová práce *Srovnávací analýza ruských prezidentských voleb 1996 – 2008 z perspektivy teorie hybridních režimů* analyzuje prezidentské volby ve výše zmíněném období a následně na ně aplikuje modely teorie hybridních režimů. Takovouto aplikací pak bude možné zodpovědět otázky nejen ohledně charakteru těchto voleb - tedy zda je lze označit za demokratické a soutěživé či nikoliv - ale také ohledně vývoje charakteru samotného ruského režimu. V souvislosti s analýzou prezidentských voleb budou také analyzovány dopady parlamentních voleb, které se konají jen několik měsíců před volbami prezidentskými a mají tak na jejich průběh a často i výsledky značný vliv.

Abstract

This master's thesis *Comparative Analysis of Russian presidential elections 1996 – 2008 from the perspective of hybrid regime theory* analyses four presidential elections in the above mentioned period and subsequently applies theoretical models of the hybrid regime theory. Such an application will allow to answer questions not only about the character of the elections - whether they can be considered democratic and competitive or not - but also about the character of the Russian regime as such. In this regard the analysis of parliamentary elections has to be also included as these take place only a few months before the presidential elections thus having a significant impact on the presidential electoral process and often on the result as well.

Klíčová slova

Rusko, Putin, Jelcin, volby, demokracie, politický systém, politické strany, média.

Keywords

Russia, Putin, Yeltsin, elections, democracy, Russian political system, political parties, media.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu a že jsem práci nepoužila k získání jiného nebo stejného titulu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 07. 01. 2011

Ivana Radová

Obsah

Úvod.....	6
Výzkumné otázky a hypotézy	6
Struktura práce	7
Použité zdroje.....	9
1 Teorie hybridních režimů	11
1.1 Úvod k teorii hybridních režimů	11
1.2 Konceptuální strategie pojmání hybridních režimů	14
1.2.1 Defektivní demokracie	14
1.2.2 Hybridní režimy	15
1.2.3 Nové autoritarismy	15
1.3 Výběr konceptů pro možnost analýzy ruských voleb	15
1.3.1 Soutěživé versus nesoutěživé elektorální autoritarismy	16
1.3.1.1 Příklady soutěživých a nesoutěživých elektorálních autoritarismů.....	21
1.3.1.1.1 Soutěživý autoritarismus.....	21
1.3.1.1.2 Semi-autoritarismus	24
1.3.1.1.3 Elektorální autoritarismus.....	27
1.3.1.2 Důvody pro použití výše uvedené kategorizace.....	31
2 Volby.....	32
2.1 Demokratické volby podle Dahla.....	33
2.2 Příklady možných manipulací demokratických voleb podle Schedlera.....	34
2.3 Volby v Ruské federaci	36
2.3.1 Faktory negativně ovlivňující volby v Ruské Federaci.....	37
2.3.1.1 Zneužívání administrativního aparátu „shora“	38
2.3.1.2 Nesvobodná & zestátněná média	39
2.3.1.3 Ovládnutí stranického systému	40
2.3.2 Prezidentské volby 1996	42
2.3.2.1 Důsledky parlamentních voleb 1995 pro prezidentské volby 1996	43
2.3.2.2 Předvolební období a strategie Kremlu	45
2.3.2.3 Výsledky prezidentských voleb 1996	47
2.3.2.4 Manipulace volebního procesu.....	48
2.3.2.4.1 Předvolební období	48
2.3.2.4.2 Dny voleb.....	51
2.3.2.5 Shrnutí	53
2.3.3 Prezidentské volby 2000	53
2.3.3.1 Důsledky parlamentních voleb 1999 pro prezidentské volby 2000	54
2.3.3.2 Rusko volí „Putinovu“ Jednotu	57
2.3.3.3 Předvolební období a strategie Kremlu	57
2.3.3.4 Výsledky prezidentských voleb	58
2.3.3.5 Manipulace volebního procesu.....	59
2.3.3.5.1 Předvolební období	59
2.3.3.5.2 Dny voleb.....	64
2.3.3.6 Shrnutí	68
2.3.4 Prezidentské volby 2004	68
2.3.4.1 Předvolební období a strategie Kremlu	68
2.3.4.2 Důsledky parlamentních voleb 2003 pro prezidentské volby 2004	70
2.3.4.3 Výsledky prezidentských voleb	72
2.3.4.4 Manipulace volebního procesu.....	72
2.3.4.4.1 Předvolební období	72
2.3.4.4.2 Dny voleb.....	77

2.3.4.5	Shrnutí.....	78
2.3.5	Prezidentské volby 2008	79
2.3.5.1	Důsledky parlamentní voleb 2007 pro prezidentské volby 2008	80
2.3.5.2	Předvolební období a strategie Kremlu.....	82
2.3.5.3	Výsledky prezidentských voleb	84
2.3.5.4	Pozorovatelské mise a jejich hodnocení prezidentských voleb.....	85
2.3.5.5	Manipulace volebního procesu.....	86
2.3.5.5.1	Předvolební období	86
2.3.5.5.2	Dny voleb.....	89
2.3.5.6	Shrnutí.....	91
3	Aplikace teoretických modelů na jednotlivé prezidentské volby.....	91
3.1	Aplikace Schedlerova modelu narušení demokratického řetězce volby na ruské prezidentské volby	91
3.1.1	Srovnávací analýza narušení demokratičnosti jednotlivých voleb.....	92
3.1.1.1	Znemožnění smysluplné volby.....	92
3.1.1.2	Omezení svobody výběru.....	93
3.1.1.3	Omezení svobody formulace preferencí	95
3.1.1.4	Nepřiznání volebního práva určitým skupinám obyvatelstva	96
3.1.1.5	Omezení svobody projevu.....	96
3.1.1.6	Narušení integrity volebního procesu	97
3.1.1.7	Neexistence faktického transferu moci	99
3.1.2	Závěry plynoucí z aplikace Schedlerova modelu na zkoumané prezidentské volby	100
3.2	Nespravedlivé volby podle Levitského a Wayne	101
3.3	Atributy nesoutěživých autoritářských režimů podle Levitského a Wayne	102
3.3.1	Shrnutí závěrů aplikace modelu Levitského a Wayne	104
3.3.1.1	Opozičním kandidátům znemožňováno účastnit se voleb	104
3.3.1.2	Nemožnost označit volby za smysluplné kvůli rozsáhlým manipulacím.....	105
3.3.1.3	Neexistence všeobecného volebního práva.....	105
3.3.1.4	Autorita zvolených elit omezována jinými silami.....	105
3.3.1.5	Hybridní či nesoutěživý autoritářský režim?	106
Závěr		107
Summary		110
Bibliografie		111
Neperiodická literatura.....		111
Periodická literatura		113
Primární zdroje.....		115

Úvod

Má diplomová práce nese název *Srovnávací analýza ruských prezidentských voleb 1996 – 2008 z perspektivy teorie hybridních režimů*. Zabývat se tedy budu rozbořem prezidentských voleb 1996, 2000, 2004 a 2008, na které budou následně aplikovány modely teorie hybridních režimů. Na základě této aplikace pak bude možné zodpovědět otázku, zda lze jednotlivé volby označit za demokratické a soutěživé či nikoliv. Zároveň však tato analýza vypoví hodně o vývoji charakteru ruského režimu jako takového.

Ruská federace totiž prošla po rozpadu Sovětského svazu a konci studené války bouřlivým vývojem, během kterého však, po fázi liberalizace a po zavedení formálních demokratických institucí, ke konsolidaci liberální demokracie nedošlo. Ohledně označení charakteru ruského režimu tak mezi politology zabývajícími se postsovětským Ruskem nepanuje přílišná shoda, přičemž některými je Ruská federace zařazována mezi klasické hybridní režimy, jinými mezi klasické autoritářské režimy. McFaul např. nazývá ruský režim semiautoritářstvím, Ševtsová oligarchickým autoritářstvím či byrokratickým autoritářstvím, Petrov řízenou demokracií či sama ruská prezidentská administrativa v roce 2004 označila Rusko za suverénní demokracii. V základu těchto označení se pak setkáme jak se slovem „demokracie“, tak „autoritářství“, což předurčuje, jaká složka v jejich hodnocení ruského režimu převažuje.

Ačkoliv se tedy jednotlivé terminologie značně liší, stěžejním hodnotícím kritériem pro zařazení režimu mezi demokratické, hybridní či autoritářské je u všech autorů přítomnost či absence spravedlivých, soutěživých a vícestranických voleb. Z tohoto důvodu tak analýza jednotlivých prezidentských voleb z perspektivy teorie hybridních režimů přinese cenné informace o samotném charakteru ruského zřízení.

Výzkumné otázky a hypotézy

Má hlavní výzkumná otázka zní takto: Došlo na základě provedení srovnávací analýzy jednotlivých voleb z perspektivy teorie hybridních režimů

k jednoznačnému vývoji směrem k autoritářskému režimu či nikoliv? Přičemž předběžná hypotéza zní: ano, vývoj ve sledovaném období směřoval k etablování klasického autoritářského režimu.

Ke komplexní analýze dané problematiky však bude nutné věnovat se také dílčím výzkumným otázkám, které pomohou zaměřit se na různé aspekty. Tyto dílčí otázky zní takto: 1. Je možné ruský režim označit za hybridní po celé sledované období? 2. Probíhal vývoj k současné podobě ruského režimu konstantním a stabilním způsobem či nikoliv? 3. Byly tyto zvraty způsobené pouze změnou osoby prezidenta? 4. Můžeme vysledovat významné rozdíly v proběhnuvších volbách z perspektivy teorie hybridních režimů?

Předběžné hypotézy, které pak budou v závěru potvrzeny či vyvráceny zní takto: 1. Ruský režim nelze označit za hybridní po celé sledované období, neboť vývoj směřoval k etablování klasického nedemokratického režimu; 2. a 3. Nikoliv, existovala období, ve kterých vývoj doprovázely nečekané zvraty, které pak byly ovlivněny i dalšími faktory než jen změnou osoby prezidenta; 4. jednotlivé volby se výrazně lišily. Závěry pak budou shrnuty v závěru práce.

Struktura práce

Mou diplomovou práci rozdělím na teoretickou a empirickou část. V první části se budu zabývat analýzou a komparací jednotlivých teorií hybridních režimů s důrazem zejména na jeden aspekt přítomný ve všech těchto teoriích, kterým je existence či neexistence volebního soupeření. Výběr těchto teorií však bude přizpůsoben tak, aby bylo možné je adaptovat na ruský režim, neboť např. O'Donnellova delegativní demokracie byla odvozena ze studia Latinské Ameriky, a není tudíž aplikovatelná na Ruskou federaci. Z tohoto důvodu bude hlavní pozornost věnována konceptu soutěživého autoritarismu Levitského a Wayne, semi-autoritarismu Mariny Ottaway a elektorátnímu autoritarismu Andree Schedlera, které splňují podmínku aplikovatelnosti na ruský režim, a zároveň se na spektru soutěživosti řadí jak mezi soutěživé (soutěživý autoritarismus Levitského a Wayne), tak nesoutěživé elektorátní autoritarismy (semi-autoritarismus a elektorátní autoritarismus). Jejich použití mi tak umožní

zodpovědět hlavní výzkumnou otázku tedy, zda v Rusku došlo na základě analýzy jednotlivých prezidentských voleb k vývoji směrem k autoritářskému režimu či nikoliv. V druhé, empirické části bude následně provedena důkladná analýza jednotlivých voleb, a to i v předvolebních obdobích, neboť k manipulacím a narušení volebního procesu dochází často již měsíce před volbami.

Oproti projektu jsem se rozhodla nevěnovat se prezidentským volbám 1993, neboť jejich srovnání s pozdějšími volbami postrádá relevance, protože se vzhledem k nedostatečné konsolidaci režimu jednalo o zcela specifický případ. Z tohoto důvodu se budu jako prvními volbami zabývat prezidentskými volbami 1996, které byly jakýmsi referendem o pokračování Jelcinových reforem či návratu ke komunismu, a ve kterých Jelcin svým vítězstvím uzavřel možnost návratu komunistického režimu. Dále se budu věnovat prezidentským volbám 2000, které proběhly kvůli resignaci Jelcina předčasně, a které nástupem Putina v zásadě předurčily současnou podobu ruského režimu, dále volbami 2004, které legitimizovaly Putinův režim „vertikály moci“, a prezidentskými volbami 2008, které jako dosud poslední pomyslně završily vývoj ruského režimu, když byl na prezidentský post zvolen Putinem vybraný kandidát, Dmitrij Medveděv.

Co se parlamentních voleb týče, pozornost jim bude věnována pouze v souvislosti s jejich dopady na jednotlivé prezidentské volby, neboť vzhledem k tomu, že se konají jen několik měsíců před prezidentskými volbami, jsou stěžejní pro jejich průběh a často i pro jejich výsledek. Úspěch stran v parlamentních volbách totiž napovídá mnohé o šancích jejich představitelů v následných volbách prezidentských, což se potvrdilo především v letech 1995 a 1999.

Díky vytvoření systematického teoretického přehledu v první části a důkladné empirické analýze v části druhé pak bude možné provést srovnávací analýzu zkoumaných prezidentských voleb z perspektivy teorie hybridních

režimů. Za tímto účelem budou použity tři koncepty teorie hybridních režimů, a to model Andrease Schedlera a dva modely Levitského a Wayne.

Andreas Schedler se inspiroval Dahlovým řetězcem demokratické volby, který doplnil soupisem možných manipulací jednotlivých článků demokratického řetězce. Důležité v této souvislosti je to, že narušení byť jen jednoho článku způsobí, že již volby není možné označit za demokratické. Aplikace tohoto modelu tak pomůže odhalit vývoj „demokratičnosti“ jednotlivých ruských prezidentských voleb.

Pro potvrzení či vyvrácení závěrů aplikace Schedlerova modelu pak bude použit teoretický model Levitského a Wayne, který stanovuje kritéria umožňující kvalifikovat jednotlivé volby jako spravedlivé či nespravedlivé.

Druhý teoretický model Levitského a Wayne, ze kterého použijí část týkajících se analýzy voleb, pak definuje kritéria soutěživých a nesoutěživých autoritarismů. Aplikací tohoto modelu bude možné vysledovat, zda byl ruský režim soutěživým autoritářským režimem, a tedy i hybridním, po celé sledované období 1996 – 2008, či zda došlo na základě analýzy prezidentských voleb k vývoji směrem k nesoutěživému autoritářskému režimu, což následně umožní odpovědět na hlavní a dílčí výzkumné otázky.

Použité zdroje

Ke zpracování daného tématu použijí velké množství anglofonní literatury, jejímiž autory jsou jak Rusové, tak i experti ze zahraničí. Použití jak zahraničních, tak i ruských zdrojů napomůže dosažení objektivitu a nestrannosti. Podstatnou část použitých zdrojů pak budou tvořit také materiály mezinárodních organizací zabývajících se demokracií a svobodou ve světě, mezi něž patří např. zprávy z pozorovatelských misí voleb OBSE (ODIHR) či Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Hojně budou také využívány materiály nevládních organizací jako např. organizace *Freedom House*, *Carnegie Endowment*, *Reporters Without Borders*, *PACE*, *International Republican Institute* či *The Open Media Research Institute*. Co se internetových zdrojů týče, kromě odborných mezinárodních časopisů pravidelně uveřejňovaných na internetu

(např. *Europe-Asia Studies* či *Journal of Democracy*) budou také čerpat z relevantních mezinárodně uznávaných novin, jako např. *New York Times*, *The Economist*, *Guardian* atd. Neposledně budou také využity statistické materiály a průzkumy veřejného mínění v originále.

1 Teorie hybridních režimů

1.1 Úvod k teorii hybridních režimů

O konci Studené války a rozpadu Sovětského svazu se s nadšením hovořilo jako o „konci světových dějin“, kdy 3. vlna demokracie konečně dojde naplnění. Mnoho dříve autoritářských států zavedlo pravidelné, soutěživé volby, které se staly symbolem oné demokratizace. Na příklad Jižní Amerika završila svoji cestu k elektorátní demokracii či státy subsaharské Afriky začaly zavádět vícestranické volby. Podle každoročních zpráv Freedom House se od Karafiátové revoluce počet „demokratických“ režimů více než zdvojnásobil, když v roce 1974 bylo možné označit čtyřicet dva režimů za „svobodné“, zatímco v roce 2004 osmdesát devět režimů. Freedom House tyto režimy označil za elektorátní demokracie.¹

Pokud by však mělo dojít k transformaci světa na liberální, demokratický a mírový, nestalo by se tak naráz, ale postupným dlouhodobým vývojem, který by byl provázen řadou zvrátů. Není proto až takovým překvapením, že k upevnění a konsolidaci demokracie po fázi liberalizace režimů nedošlo. Ačkoliv mnoho autoritářských režimů tedy prošlo jakousi transformací, mnoho z nich si uchovalo svou autoritářskou podstatu i přes zavedení vícestranických voleb, které tedy neslouží jako nic jiného než fasáda maskující jejich pravou podstatu. Byl vytvořen „nový“ typ tzv. „hybridních“ režimů kombinujících formálně demokratické instituce s autoritářskou formou vlády.

Tyto hybridní režimy se tak okamžitě dostaly do centra zájmu politických vědců, avšak aby bylo možné je určit a následně zkoumat, je nutné si stanovit, co je ještě možné považovat za demokratický režim, a co již nikoliv. Ani v tomto ohledu nepanuje mezi odborníky shoda.

¹ Schedler, A.: The Logic of Electoral Authoritarianism, p. 2, http://www.ethiomeia.com/accent/ea_schedler.pdf, 13. 12. 2010, 21:27.

Jediným pojítkem demokratických režimů, na kterém se všichni shodnou, jsou demokratické volby, které by měly být svobodné, spravedlivé a soutěživé². Jsou však volby dostatečným kritériem k tomu, aby bylo možné režim označit za skutečně demokratický? V této souvislosti si je pak nutné klást další otázky, např. měly strany v předvolebním klání stejné podmínky pro vedení mediální kampaně? Mohli se občané země rozhodovat svobodně, pro kterou stranu volit? Mohou zvolení zástupci nezávisle uskutečňovat svoji nově nabytou moc či jsou jen loutkami jiné síly? Čím více otázek si budeme klást, tím více nám bude jasné, že samotné volby k označení režimu demokratickým, nestačí.

Dále je nutné si uvědomit, že hybridní režimy tedy i přes existenci formálně demokratických institucí nelze označit za nedokonalé formy demokracie, nelze je považovat ani za režimy v přechodu, jejichž cílem je etablování skutečné demokracie. Tyto režimy jsou totiž většinou pečlivě vykonstruované výtvořky autoritářské elity, které se obratnou manipulací ocitly v tzv. „mlhavé zóně“³, někde v prostoru mezi skutečnou demokracií a autoritářským režimem, ze které jen tak nehodlají vystoupit.

Mnoho autorů, mezi nimi např. i Marina Ottaway, proto kritizuje Huntingtonův koncept o vlnách demokratizace⁴, který předpokládá, že tyto státy byly na jejich cestě za demokracií zataženy zpětnou vlnou zpět do autoritářství, nicméně je možné, že příští vlna je opětně přinese zpátky na břeh demokracie. Chybným článkem v Huntingtonově konceptu je fakt, že mnoho režimů nebylo jen nečinně unášeno od svého vysněného demokratického cíle, nicméně se úmyslně zastavilo na cestě za ní. Výsledkem pak není nechtěný, všemi odmítaný

² Schedler, A.: The Logic of Electoral Authoritarianism, p. 2, http://www.ethiomeia.com/accent/ea_schedler.pdf, 13. 12. 2010, 22:21.

³ Schedler, A.: Elections Without Democracy: The Menu of Manipulation. Journal of Democracy, April 2002, vol. 13, no. 2, p. 37.

⁴ Ottaway, M.: Democracy Challenged: The Rise of Semi-Authoritarianism. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2003, p. 9.

režim, nýbrž do detailu vykonstruovaný a naplánovaný autoritářský režim, který disponuje určitou mírou podpory ze strany obyvatelstva.⁵

Na vzniku hybridních režimů, které tedy mohou vznikat buď úpadkem demokracie či rozkladem plně autoritářského režimu, se významně podílí také mezinárodní společenství, které vyvíjením různých forem nátlaku (sankcemi, diplomatickým působením či hrozbou vojenské intervence) na autoritářské režimy může způsobit zavedení formálně demokratických institucí v autoritářském režimu, čímž dojde k uklidnění okolního světa, a režim se pak může těšit z výhod, které mu tato změna přinese. Příčiny vzniku hybridních režimů však mohou být také interní. Takový případ nastane, pokud autoritářský režim nemá dostatečnou moc na to, aby udržel pod kontrolou státní aparát a elity, které jsou značně fragmentované.⁶

Způsobů, jak mohou vznikat hybridní režimy, je tedy mnoho. Vlivů, které tento proces ovlivňují, by se dalo identifikovat ještě mnohem více. Stejně tak států, které jsou označovány za hybridní, je velký počet. Příklady mohou být Arménie, Ázerbájdžán, Kazachstán, Kyrgyzstán, Rusko, Tádžikistán, Alžírsko, Egypt, Tunisko, Jemen, Burkina Faso, Kamerun, Čad, Etiopie, Gabon, Gambie, Guinea, Mauritanie, Tanzanie, Togo, Zambie, Kambodža, Malajsie a Singapur.⁷ Ačkoliv jsou však všechny tyto režimy označovány za hybridní, velmi se od sebe liší. Pojem „hybridní režim“ je tedy velmi široký, z čehož plyne snaha politických vědců jej zpřesnit. Bylo vytvořeno nepřeborné množství konceptů, které se částečně překrývají či se liší v drobnostech, což způsobuje jisté zmatení. Pro klasifikaci hybridních režimů proto Andreas Schedler vytvořil tři konceptuální strategie⁸, které zařazují tyto koncepty do třech skupin. Mohou být

⁵ Ottaway, M.: Democracy Challenged: The Rise of Semi-Authoritarianism. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2003, p. 9.

⁶ Levitsky, S., Way. L. A.: Elections Without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism. Journal of Democracy, April 2002, vol. 13, no. 6, p. 62.

⁷ Schedler, A.: Elections Without Democracy: The Menu of Manipulation. Journal of Democracy, April 2002, vol. 13, no. 2, p. 37.

⁸ Schedler, A.: The Logic of Electoral Authoritarianism, p. 4, http://www.ethiomeia.com/accent/ea_schedler.pdf, 14. 12. 2010, 12:21.

pojímány jako defektní demokracie, hybridními režimy či nové formy autoritarismu.

1.2 Konceptuální strategie pojmání hybridních režimů

1.2.1 Defektivní demokracie

Tento koncept pojmání hybridních režimů vznikl proto, že ačkoliv jsme byli svědky vzniku mnoha elektorátních demokracií, tyto demokracie však nedokáží naplnit minimální kritéria liberální demokracie, jak ji např. charakterizoval Robert Dahl ve svém konceptu polyarchie.⁹ Autoři se snažili tyto deviace zachytit tím, že před slovo „demokracie“ přidávali všelijaká přívlastka, např. virtuální, delegativní, nekonsolidovaná, slabá, klientelistická, elektorátní, pseudodemokracie, kvazidemokracie či neliberální demokracie.¹⁰

Tento koncept jako by označováním těchto režimů za demokracie, byť s přívlastkem, počítal s tím, že se tyto režimy jednoho dne opravdu stanou demokratickými. Mnoho odborníků oprávněně tento předpoklad odmítá, mezi nimi např. Levitsky a Way, s tím, že se jedná o tzv. „transformační klam“¹¹. Je nutné si totiž uvědomit, že nic nezaručuje, že si tyto režimy nezachovají svoji současnou podobu, či že se dokonce neposunou v autoritářském směru.

Schedler kritizuje tento koncept z jiného důvodu, a to proto, že pokud se v označení režimu vyskytuje slovo „demokracie“, tíhneme k tomu považovat tento režim za méně autokratický než ve skutečnosti je. Proto podle něj koncept demokracií s přívlastkem či jinak řečeno defektivních demokracií ztrácí smysl.¹² Stejný přístup zaujímá i Marina Ottaway, která ve svém konceptu semi-autoritarismu zdůrazňuje, že součástí pojmenování hybridních režimů nemůže být termín demokracie, ať už „zpřesněný“ různými přídavnými jmény, neboť

⁹ Dahl, R. A.: *Polyarchy, Participation and Opposition*. Yale University Press, 1971, p. 257.

¹⁰ Levitsky, S., Way, L. A.: *Elections Without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism*. *Journal of Democracy*, April 2002, vol. 13, no. 6, p. 51.

¹¹ Levitsky, S., Way, L. A.: *Elections Without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism*. *Journal of Democracy*, April 2002, vol. 13, no. 6, p. 52.

¹² Schedler, A.: *The Logic of Electoral Authoritarianism*, p. 4, http://www.ethiomedial.com/accent/ea_schedler.pdf, 13. 12. 2010, 22:21.

takovéto sousloví je přímo protimluvem. Pokud jsou totiž interní součástí režimu nedemokratické a autoritářské praktiky, není důvod snažit se zachovat optimistický tón při pojmenování režimu. „*Semi-autoritářské režimy nejsou padlé demokracie či demokracie v přechodu; jsou to spíše pečlivě vykonstruované a udržované alternativní systémy.*“¹³

1.2.2 Hybridní režimy

Druhá konceptuální strategie počítá s těmito režimy jako s režimy, které se nachází na pomyslném spektru mezi demokracií a autoritářským režimem přímo v jeho středu, a to z toho důvodu, že vyváženě kombinují demokratické instituce s těmi autoritářskými. Proto nemohou být označovány ani za demokratické, ani autoritářské. Příkladem tohoto pojetí je např. koncept „hybridních režimů“ Larryho Diamonda, Smithova „semi-demokracie“, „semi-autoritarismus“ Mariny Ottaway, Brookerovo „semi-diktátorství“ či „šedá zóna“ Carotherse.¹⁴

1.2.3 Nové autoritarismy

Poslední konceptuální strategie se snaží vidět tyto režimy takové, jaké jsou. Nesnaží se jim dodávat demokratický nádech, ani se je nesnaží umísťovat přímo do středu bipolárního spektra demokracie – autoritářství. Uvědomuje si, že tyto režimy nesplňují ani minimální demokratická kritéria, a proto je nemožné pokládat je za oslabené demokracie, ale za oslabené autoritářské režimy. Autory, kteří pojmají hybridní režimy tímto způsobem, jsou např. již zmínění Levitsky a Way s jejich konceptem „soutěživého autoritarismu“, Brooker s jeho „maskovaným diktátorstvím“ či Andreas Schedler se svým konceptem „elektorátního autoritarismu“.

1.3 Výběr konceptů pro možnost analýzy ruských voleb

Je zřejmé, že výše zmíněné koncepty se od sebe vzájemně liší, a že ne všechny se samozřejmě hodí pro zkoumání charakteru ruského režimu. Některé z

¹³ Ottaway, M.: *Democracy Challenged: The Rise of Semi-Authoritarianism*. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2003, p. 7.

¹⁴ Schedler, A.: *The Logic of Electoral Authoritarianism*, p. 4, http://www.ethiomedea.com/accent/ea_schedler.pdf, 13. 12. 2010, 22:21.

nich byly totiž odvozeny ze studia jihoamerických hybridních režimů, např. koncept O'Donnellovy delegativní demokracie. Proto je dle mého názoru vhodné vybrat takové zástupce konceptů hybridních režimů, které jsou aplikovatelné na ruské prostředí, ale zároveň také ty, které se na spektru soutěživosti řadí jak mezi ty soutěživé, tak nesoutěživé elektorální autoritarismy (viz dále).

1.3.1 Soutěživé versus nesoutěživé elektorální autoritarismy

Elektorální autoritarismy se od sebe velmi liší, a to zejména v míře soutěživosti, kterou povolují.¹⁵ Do široké kategorie elektorálních autoritarismů lze totiž zahrnout všechny státy, ve kterých se konají formálně demokratické volby, ale jejichž podstata zůstává autoritářská. Z tohoto důvodu je současnou praxí dělit tuto kategorii elektorálních autoritarismů podle míry soutěživosti na dvě skupiny, a to na soutěživý elektorální autoritarismus (ve smyslu konceptu soutěživého autoritarismu Levitského a Waye) a nesoutěživý elektorální autoritarismus (ve smyslu Sartoriho hegemonického elektorálního autoritarismu, Schedlerova konceptu elektorálního autoritarismu či semi-autoritarismu Mariny Ottaway).¹⁶

Hodnocením soutěživosti režimů se zabývá mimo jiné i Larry Diamond¹⁷, který vytyčil tři oblasti, které považuje za klíčové pro hodnocení soutěživosti voleb. Jsou jimi procento křesel v legislativě ovládaných vládnoucí stranou, procento hlasů získaných prezidentským kandidátem, za kterým stojí vládnoucí strana a počet let, který strávil současný prezident u moci. V nesoutěživých elektorálních režimech pak vládnoucí strana získává ve volbách téměř všechny hlasy a prezidentský kandidát více než $\frac{3}{4}$ hlasů. Dalším znakem nesoutěživého elektorálního autoritarismu je prodloužené funkční období prezidenta.¹⁸

¹⁵ Schedler, A: Degrees and Patterns of Party Competition in Electoral Autocracies. Chicago: American Political Science Association, 2004, p. 3.

¹⁶ Diamond, L.: Elections Without Democracy: Thinking About Hybrid Regimes. Journal of Democracy, April 2002, vol. 13, no. 2, p. 25-29.

¹⁷ Diamond, L.: Elections Without Democracy: Thinking About Hybrid Regimes. Journal of Democracy, April 2002, vol. 13, no. 2, p. 32.

¹⁸ Diamond, L.: Elections Without Democracy: Thinking About Hybrid Regimes. Journal of Democracy, April 2002, vol. 13, no. 2, p. 32.

Co jsou však rozlišovací kritéria těchto dvou skupin? Následující model Levitského a Wayne¹⁹ vymezuje definiční znaky nejdříve nesoutěživého a poté soutěživého elektorálního autoritarismu (pro úplnost dodává i kritéria demokratického režimu).

Definiční znaky nesoutěživého autoritarismu:

Režimy lze označit za nesoutěživé autoritářské režimy, pokud:

1. Vícestranické volby na národní úrovni se buď vůbec nekonají
nebo
2. Můžeme identifikovat jeden z následujících indikátorů
 - a. Hlavním opozičním stranám je pravidelně znemožňováno účastnit se voleb;
 - b. Manipulace s hlasy jsou tak rozsáhlé, že je nemožné považovat hlasování za smysluplné;
 - c. Hrozba represí je tak veliká, že jsou hlavní občanské a opoziční skupiny nuceny vzdát se veřejného působení, a proto většina těchto skupin působí ilegálně, ve vězení či v exilu;

Definiční znaky soutěživého autoritarismu:

Režimy lze označit za soutěživé autoritarismy, pokud:

1. Kritéria uvedená výše nejsou naplněna;
2. Pokud existuje (téměř) všeobecné volební právo pro dospělé populaci;
3. Autorita zvolených vládních úředníků není omezována jinými nevolenými silami;

¹⁹ Levitsky, S., Way, L.: Competitive Authoritarianism: International Linkage, Organizational Power, and the Fate of Hybrid Regimes, p. 64,

http://www.usaid.gov/our_work/democracy_and_governance/08partner_conference/presentations/Competitive_Authorization_Levitsky_Way.pdf, 13. 12. 2010, 21:56.

a

4. Pokud alespoň jedno z následujících kritérií je naplněno:

1. Nespravedlivé volby

Přítomnost jakéhokoliv z následujících indikátorů je dostatečná na to, aby bylo možné volby označit za nespravedlivé

1. Kandidátům je příležitostně znemožňováno účastnit se voleb
2. Centrálně koordinované nebo tolerované volební manipulace jsou identifikovány důvěryhodnými zdroji (odbornou veřejností, nestraničnými pozorovateli), které jsou jiné než ty opoziční. Jedná se o:
 - a. Zastrasování voličů či narušování volebního procesu; nebo
 - b. Manipulace s voličskými seznamy
 - c. Nelegální změna výsledků hlasování (účelné ničení či přidávání hlasů)
 - d. Falsifikace výsledků
3. Opozici je na základě formálních a/či neformálních překážek bráněno vést rovnocennou volební kampaň. Jedná se o překážky typu:
 - a. Násilí proti opozičním aktivistům, kandidátům; nebo
 - b. Zneužívání zákonů o veřejném shromažďování brání opozici vést kampaň; nebo
 - c. Opozici je bráněno vést kampaň v určitých oblastech („no go“ oblasti)
4. Nerovné soutěžní podmínky. Jedná se o:
 - a. Zneužívání moci politickou autoritou; nebo
 - b. Vysoce nerovnocenný přístup k médiím; obtěžování a zastrašování nezávislých médií; nebo
 - c. Vysoce nerovnocenný přístup k veřejným a soukromým zdrojům

2. Porušování lidských svobod

Přítomnost kteréhokoliv z následujících indikátorů je dostatečná na to, aby docházelo k porušování lidských svobod:

1. Nezávislá média existují, ale jsou často obtěžována a zastrašována. Možné způsoby jsou:
 - a. Obtěžování a zastrašování nezávislých médií prostřednictvím zákonů (dluhy, daně atd.); nebo
 - b. Vyhrožování či přímo hrozby násilnými útoky na osoby a majetek; nebo
 - c. Pozastavení činnosti či uzavření nezávislých médií; nebo
 - d. Konfiskace majetku a vybavení médií; nebo
 - e. Formální či neformální censura; nebo
 - f. Vládní nátlak na propuštění novinářů ze zaměstnání či rušení televizních programů
2. Občanským a opozičním organizacím je umožněno jednat veřejně, ale vláda se podílí/ toleruje častá omezení svobody shromažďování a slova; státní zneužití moci je málokdy vyšetřováno. Jedná se o:
 - a. Odposlouchávání vládních kritiků; nebo
 - b. Policejní zásahy vůči opozici, občanským sdružením; nebo
 - c. Schvalování represivních zákonů, které omezují svobodu slova a sdružování (zákony o protistátní agitaci, zákony preventivního zadržení, zákony vyžadující registraci občanských sdružení atd.); nebo
 - d. Politicky motivované zatýkání osob/političtí vězni; nebo
 - e. Zneužití právního či daňového systému k ztížení činnosti kritiků; nebo
 - f. Fyzické útoky na vládní kritiky
 - i. Hrozby a fyzické útoky na jednotlivce; nebo
 - ii. Útoky na kanceláře, opoziční infrastrukturu; nebo

iii. Potlačování protestů či veřejných setkání policií

3. Nerovné soutěžní podmínky

Přítomnost kteréhokoliv z následujících indikátorů je dostatečná na to, aby bylo možné považovat soutěžní podmínky za nerovné.

1. Státní instituce jsou vysoce zpolitizovány a systematicky využívány vládnoucí elitou proti opozici v takové míře, že jejich schopnost soutěžit o moc je značně omezena
2. Nerovný přístup k médiím
 - a. Státem vlastněná média dominují trhu a jsou značně prorežimní; nebo
 - b. Soukromě vlastněná média jsou orientována také prorežimně, a to z důvodu:
 - i. Vlastnictví zástupci napojenými na režim; nebo
 - ii. Manipulace s daněmi a okamžité vymáhání dluhů za účelem vydírání soukromého média; nebo
 - iii. Systematické úplatkářství média
3. Nerovný přístup ke zdrojům
 - a. Velmi rozšířené využívání státních zaměstnanců (učitelů, zdravotníků, úředníků) a zdrojů/infrastruktury (vozidel, kanceláří, peněz) vládnoucí stranou; nebo
 - b. Vláda využívá státní moc k tomu, aby potrestala firmy, které financují opozici, čímž ochuzuje opozici o její zdroje; nebo
 - c. Vláda využívá státní moc k tomu, aby získala přístup ke zdrojům do takové míry, že je opozice značně znevýhodněna

Definiční znaky demokracie:

Státy je možné považovat za demokratické, když:

1. Kritéria uzavřeného autoritarismu nejsou naplněna;
2. Kritéria soutěživého autoritarismu nejsou naplněna;
3. Existuje (téměř) universální volební právo;

4. Autorita zvolené vlády není závažně omezována nevolenými silami.

Po definování charakteristických znaků obou skupin nyní uvedu příklady konceptů hybridních režimů, které se v míře soutěživosti liší a pokryjí tak obě kategorie elektorálních autoritarismů.

1.3.1.1 Příklady soutěživých a nesoutěživých elektorálních autoritarismů

Jako příklady soutěživého a nesoutěživého elektorálního autoritarismu jsem si vybrala tři koncepty hybridních režimů, které zároveň splňují podmínku aplikovatelnosti na ruský režim. Jsou jimi „soutěživý autoritarismus“ Levitského a Wayne a koncepty „semi-autoritarismu“ Mariny Ottaway a „elektorálního autoritarismu“ Andrease Schedlera, které se řadí mezi nesoutěživé elektorální autoritarismy.

1.3.1.1.1 Soutěživý autoritarismus

Koncept soutěživého autoritarismu Levitského a Wayne je postaven, stejně tak jako ostatní koncepty hybridních režimů, na existenci formálně demokratických institucí, které jsou hlavními prostředky k získávání a provozování politické autority. Demokratické normy jsou však porušovány tak často a v takové míře, že již režim není schopen splnit minimální kritéria pro to, aby ho bylo ještě možné označit za demokratický.

Tato minimální demokratická kritéria je možné shrnout ve čtyřech bodech²⁰: exekutiva a legislativa jsou voleny prostřednictvím svobodných, spravedlivých a soutěživých voleb; téměř veškerá dospělá populace má aktivní volební právo; politická práva a občanské svobody jsou vlastní celé společnosti (občané mohou kritizovat vládu, mohou se sdružovat, mohou se svobodně vyjadřovat atd.) a zvolené autority disponují skutečnou vládní autoritou (nejsou podřízeny žádnému jinému subjektu např. armádě).

²⁰ Levitsky, S., Way, L. A.: Elections Without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism. Journal of Democracy, April 2002, vol. 13, no. 6, p. 53.

Porušování těchto minimálních demokratických kritérií pak může probíhat nesčetným množstvím způsobů, např. rozličnými manipulacemi voleb, zneužíváním státního rozpočtu, nemožností opozice vést rovnocennou mediální kampaň či tlakem na opozici (např. zastrašováním, odposloucháváním či dokonce příležitostným vězněním opozice či jejich příznivců). Záměrným prováděním těchto aktivit se pak mezi vládou a opozicí vytváří nerovné podmínky, které vedou k znevýhodnění opozice takovým způsobem, že nemá rovnocenné šance vést boj o hlasy voličů. Není proto vhodné označovat tento typ režimů za částečné či oslabené demokracie, což zlehčuje jejich skutečný charakter. Mnohem vhodnější se jeví označit je za částečné či oslabené autoritarismy, což mnohem více vystihuje jejich podstatu.²¹

V čem spočívá soutěživost?

Na druhou stranu je však nutné podotknout, že ačkoliv jsou interní součástí soutěživých autoritarismů manipulace demokratických norem, tyto manipulace však nedokáží ovládnout a eliminovat demokratické instituce natolik, aby se staly pouhou „fasádou“. Proto se spíše než s otevřeným agresivním porušováním demokratických norem setkáváme s jemnějšími metodami manipulací, např. ve formě úplatků. Opoziční subjekty jsou sice perzekvovány a znevýhodněny, avšak ve srovnání s nesoutěživými typy elektorátních autoritářských režimů existuje jakýsi omezený prostor, v jehož rámci mohou opoziční subjekty působit či případně vyvíjet nátlak na vládnoucí elitu, která je tak musí brát na vědomí. V určitých momentech, např. během volebního procesu, pro ně mohou opoziční síly dokonce představovat jistou hrozbu. Volby totiž mohou vládnoucí elitu nejen oslabit, ale ve výjimečných případech dokonce i vést k její porážce. Je jim tak přikládána velká váha nejen ze strany opozičních subjektů, ale i vládnoucích. Přes všemožné manipulace volebního procesu, který všeobecně téměř postrádá transparentnost, se volby konají pravidelně, jsou soutěživé a bez manipulací obrovského rozsahu. Příkladem voleb, na které může

²¹ Levitsky, S., Way. L. A.: Elections Without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism. *Journal of Democracy*, April 2002, vol. 13, no. 6, p. 52.

být aplikován koncept soutěživého autoritarismu, jsou i ruské prezidentské volby 1996, ve kterých prezident Jelcin neměl jistotu zvolení až do posledního okamžiku.

K tomu, že nedochází k nestoudným manipulacím, které by znemožnily označit režim za soutěživý, nedochází také z důvodu přítomnosti mezinárodních pozorovatelů před a během volebním procesu, ale i po skončení voleb.

Kromě voleb však existují i jiné oblasti, ve kterých se může opozice projevit. Takovými oblastmi jsou např. legislativní či zákonodárné sbory, výraznou úlohu však hrají také nezávislá média.

Další oblasti politického zápasu s režimem

Je nutné podotknout, že v soutěživých autoritarismech jsou legislativní sbory slabou oblastí bez reálné nezávislosti. V určitých situacích však přesto může posloužit opozici jako aréna pro domlouvání a plánování své aktivity.²² Stejně tak soudní moc je ve většině případů téměř zcela ovládnuta vládnoucím režimem, nicméně se ve výjimečných případech může stát, že se soudy vzeprou proti režimnímu diktátu, stejně tak jako v Rusku v roce 1993, kdy ústavní soud prohlásil rozpuštění parlamentu Jelcinem za protiústavní. Navíc zjevná manipulace formálně nezávislé soudní moci se negativně projevuje na reakcích mezinárodní komunity.

Co se týče médií, ty představují opravdu významnou oblast, která může opozičním subjektům sloužit nejen k vlastní prezentaci, ale také ke kritice vládnoucí elity či odhalování konkrétních případů porušování demokratických norem. Reakcí vládních sil je pak všemožná snaha omezit či úplně znemožnit činnost nezávislých médií, k čemuž jim nahrávají pro-režimně nakloněné legislativní a soudní sbory. Konkrétními praktikami pak mohou být např. schvalování zákonů, které negativně ovlivňují činnost těchto médií, manipulace

²² Levitsky, S., Way. L. A.: Elections Without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism. Journal of Democracy, April 2002, vol. 13, no. 6, p. 56.

s dluhy či s výší daní s cílem bankrotu média či jeho převzetí prorežimní společností. Dalšími možnostmi jsou také vydírání či úplatkářství.

Koexistence demokracie a autoritářství

Soutěživý autoritarismus si tedy obratnou manipulací demokratických norem, která se však drží v jistých mezích, zajistí celkem bezproblémové fungování i akceptování mezinárodní komunitou, která na existenci formálních demokratických institucí pohlíží příznivě. Nicméně tato koexistence demokratických institucí a autoritářských praktik se také může stát inherentním zdrojem nestability, která často způsobí, že se režim dostane do krize. Režim se totiž nemůže uchýlit ani k příliš okatým manipulacím, které by mohly mít vážné důsledky jak na domácí, tak mezinárodní scéně, ani si však nemůže dovolit nechat si přerůst demokratické instituce přes hlavu. Konání voleb, existence arén kontestace a nezávislých médií tak vytváří opakované příležitosti pro opoziční síly, které mohou situace využít a vládnoucí elitu svrhnout, což může vyústit v převahu demokratické složky. Je však nutné si uvědomit, že nastolení demokracie je jen jednou z možností, ve kterou může vyústit svržení autoritářské vlády. Existuje však také druhá možnost a to taková, že v režimu v krizi převáží složka autokratická, což vyúští v etablování plně autoritářského režimu.

1.3.1.1.2 *Semi-autoritarismus*

Příkladem nesoutěživého elektorálního autoritarismu je semi-autoritarismus Mariny Ottaway, jehož podstatou je sice formální existence demokratických institucí, důraz je však kladen na jeho autoritářský charakter.

Typologie semi-autoritarismů

Ottaway rozlišuje semi-autoritářské režimy v rovnováze, které jsou již etablované s nepravděpodobnou šancí na změnu v nejbližší době, dále režimy v úpadku, u kterých hrozí reálná šance, že se promění v plně autoritářský režim, a režimy ve změně, které mají velkou šanci na demokratizaci. Zatímco posledně zmíněné režimy se pravděpodobně demokratizují poklidným vývojem, u režimů v rovnováze by muselo dojít k demokratizaci povstáním či převratem. U režimů

v úpadku je demokratizace jen velmi nepravděpodobnou možností. Propojením s ekonomickou situací dostaneme tyto výsledky. Režimy v rovnováze jsou schopné si udržet své postavení i přes výkyvy v ekonomické sféře, režimy v úpadku obvykle procházejí sociální i ekonomickou krizí a naopak režimům ve změně se ekonomicky daří.

Klíčové znaky semi-autoritarismu

První a nejdůležitější charakteristikou semi-autoritarismu je existence mechanismu, který efektivně brání transferu moci během voleb z rukou úřadujícího vůdce/strany na novou politickou elitu či organizaci. Tento mechanismus blokující předání moci existuje i navzdory formálně demokratickým institucím a určitému stupni politické svobody a pluralismu, který je v zemi přítomen. Ačkoliv tedy jakási soutěž existuje, je pouze fikcí, neboť neexistuje ani malá šance, že by postavení úřadující politické elity bylo ohroženo. Volby tedy nejsou zdrojem moci, ačkoliv jsou relativně důležitou událostí, neboť voliči nemohou ovlivnit transfer moci na novou politickou elitu.²³ Odkud tedy pochází moc v nesoutěživém elektorálním režimu, když ne z voleb? V takovýchto režimech je moc výsledkem vztahů mezi individuálními aktéry, a protože tyto vztahy nejsou institucionalizovány, je těžké či téměř nemožné je zmapovat či vysvětlit.

Dalším stěžejním znakem semi-autoritarismu je slabá institucionalizace. Na rozdíl od demokratických režimů, které budují silné instituce, aby generovaly a alokovaly moc předvídatelně, semi-autoritarismy nemohou vyvinout silné instituce, neboť ty by pak mohly způsobit jejich kolaps. Podstatou jsou tedy slabé instituce, které jsou manipulovány či obcházeny tak, aby neohrožily řídicí elitu. Ottawa však podotýká, že pouhá manipulace a represe by režimu nestačily, aby se udržel u moci. Režim si tak musí získat společnost na svou stranu a získat alespoň určitý stupeň její podpory. Obyvatelstvo pak obvykle ze strachu

²³ Ottawa, M.: Democracy Challenged: The Rise of Semi-Authoritarianism. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2003, p. 15.

z nejistoty, změn a zhoršení životní úrovně, důvěřuje vládnoucí elitě, že ona je jedinou zárukou zachování stability.

Na rozdíl od uzavřených autoritářských režimů semi-autoritarismy disponují jakýmsi pluralismem a často v nich také existuje občanská společnost. Ačkoliv by se tedy mohlo zdát, že relativně aktivní občanská společnost znamená příslib lepší budoucnosti, její vliv na demokratičnost a otevřenost režimu může být značně limitovaný. Organizace občanské společnosti, která není ze své podstaty demokratická, přispívají totiž ke společenskému pluralismu, nikoliv však k politickému.

Úspěch semi-autoritarismů

K pochopení jejich fungování je nutné odhalit praktiky, které používají k udržení tohoto politického hybridu. Jednou z možností, jež zajišťuje fungování těchto režimů, je obratná manipulace a manévrování; druhou pak je přesvědčení společnosti o výhodách ekonomické stability/fyzické bezpečnosti nad demokratizací. Úspěch semi-autoritářských režimů pak je obvykle zajištěn kombinací obojího.²⁴

Důležitou oblastí, na kterou se soustředí jak demokratické, tak ale i semi-autoritářské režimy, jsou volby. Vítězství ve volbách je téměř vše, na čem v krátkodobé perspektivě záleží. Aby vládnoucí autoritářská elita vyhrála volby, jejichž konání je nutné pro zachování dekora pro mezinárodní společenství, ale i legitimizaci režimu v očích domácího obyvatelstva, uchyluje se k celé řadě manipulací, které se ale většinou nekonají právě v den voleb okatým falšováním či přímo ničením volebních hlasů apod. Tyto manipulace mají celou řadu podob a obvykle začínají již celé měsíce před volbami. I z tohoto důvodu je velice obtížné je odhalit a účinně proti nim bojovat.

Co se týče předvolební kampaně, v semi-autoritářských systémech má vládnoucí politická strana nepředstavitelnou výhodu oproti opozičním

²⁴ Ottawa, M.: Democracy Challenged: The Rise of Semi-Authoritarianism. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 200, p. 134.

subjektům, a to sice, že si svoji předvolební kampaň často financuje ze státních prostředků. Neexistuje tak ona hranice, která je přítomna v demokratických systémech oddělující státní finance od financí stran. Státní peníze pak neslouží jen na vedení kampaně, ale také k obohacení vládnoucí elity.

Kromě manipulátorských praktik se však autoritářská elita musí soustředit také na to, jak si naklonit obyvatelstvo, protože pouhé manipulace by k vítězství ve volbách nestačily. Autoritářský režim tedy musí disponovat alespoň určitou mírou podpory, aby se mu podařilo vyhrát volby. Tuto podporu si semi-autoritářský režim může zajistit různými prostředky, např. zajištěním stabilního ekonomického růstu, rozvojem služeb a zvyšováním životního standardu obyvatelstva. Pokud toto zajistit nemůže, zbývají semi-autoritářskému režimu tři možnosti, jak si udržet alespoň relativní přízeň obyvatelstva. Může spoléhat na osobnost vůdce, vybudovat si svou vlastní síť organizací občanské společnosti (např. i nevládní organizace) nebo sázet na strach obyvatelstva ze změny a nestability, prezentující se jako jediná účinná obrana proti chaosu.

1.3.1.1.3 Elektorátní autoritarismus

Mezi nesoutěživé autoritarismy se řadí i koncept elektorátního autoritarismu Andree Schedlera, jenž sám tuto širokou kategorii na soutěživé a nesoutěživé elektorátní autoritarismy nedělí, avšak tuto kategorizaci uznává a zohledňuje ji i ve svých pracích.

On sám se pak snaží vyrovnat se s tzv. mlhavou zónou, ve které se hybridní režimy nachází. Schedler proto rozděluje tento nejasně vymezený prostor, který se nachází mezi dvěma póly liberální demokracie a uzavřeného autoritarismu, vytvořením dvou kategorií. Jsou jimi kategorie elektorátní demokracie a elektorátního autoritarismu.²⁵

²⁵ Schedler, A.: Elections Without Democracy: The Menu of Manipulation. *Journal of Democracy*, April 2002, vol. 13, no. 2, p. 37.

Hranice elektorátního autoritarismu

Koncept elektorátního autoritarismu klade důraz na autoritářskou podstatu režimu, zároveň však zohledňuje fakt, že se v režimu konají pravidelné vícestranické volby, jejichž konání tyto režimy odlišuje od uzavřených autoritářských režimů. Důraz na autoritářství je pak odlišuje od elektorátních demokracií, které sice postrádají určité atributy liberální demokracie jako např. vládu práva, politickou odpovědnost, byrokratickou integritu atd., nicméně volby, které pořádají, splňují minimální demokratická kritéria, jsou svobodné a spravedlivé, což se o volbách konajících se v elektorátních autoritarismech říci nedá. Tato typologie tedy staví na předpokladu, že podmínkou demokratického režimu je konání voleb, nicméně ne ledajakých. Volby samotné nejsou zárukou demokratičnosti režimu.

Samozřejmě je velmi kontroverzní a složité určit, kde přesně se nachází hranice mezi demokratickým a hybridním režimem, neboť demokracie jako taková nikdy není dokonalá. Ačkoliv je tedy velkým problémem odhalit přesnou hranici mezi elektorátním autoritarismem a elektorátní demokracií či naopak mezi elektorátním autoritarismem a uzavřeným autoritarismem, neznamená to, že není rozumné se o rozlišení těchto režimů snažit.²⁶

Co tedy odlišuje elektorátní autoritarismy od elektorátních demokracií nejsou formální kritéria, která jsou totožná, nýbrž jejich neformální autoritářské praktiky, které zbavují demokratické instituce jejich demokratické podstaty. Okolní svět tedy může vidět volební výsledky, které jsou ale díky autoritářským manipulacím nepřesné a zdeformované. Do určité míry můžeme tyto manipulace volebního procesu pozorovat, z větší části jsou však pro nás „černou skříňkou“. Můžeme vidět přijetí diskriminačních volebních zákonů, potlačování demonstrací či zabránění opozičnímu kandidátovi kandidovat, většina manipulací

²⁶ Schedler, A.: The Logic of Electoral Authoritarianism, p. 5, http://www.ethiomed.com/accent/ea_schedler.pdf, 1. 7. 2010, 12:44.

je však efektivně zakryta či prováděna soustavně po dlouhá období před volbami, což také stěžuje její odhalení.²⁷

Vytyčit hranice elektorálního autoritarismu tedy není vůbec snadné. Stejně problémy však působí i ohodnocení stupně autoritářství, který je v režimu přítomen. O kvalitě autoritářského režimu nám mnoho neřeknou ani průzkumy veřejného mínění. Nedá se totiž odhalit, do jaké míry voliči podrobují své volební preference autocenzuře. Veřejné postoje jsou totiž adaptované na autoritářskou vládu, která svým působením ovlivňuje a formuje veřejné preference.

Odhadnout míru autoritářských manipulací, podvodů a represí je tedy velmi obtížné. Jistou pomoc v tomto ohledu nabízí Freedom House, který vydává každoroční zprávy o kvalitě demokracie/nedemokracie ve světě již po několik desetiletí. Jedna část výzkumu se týká i kvality volebního procesu, která může poskytnout víceméně přesná a odpovídající data. Proto např. Schedler označuje za elektorální autoritarismy takové režimy, ve kterých konají pravidelné, vícestranické volby, a které získaly mezi 4 a 6 body v hodnocení Freedom House.²⁸

Znaky elektorálního autoritarismu

Elektorální autoritarismus se vyznačuje tím, že jeho součástí jsou demokratické instituce, které bychom našli v každém demokratickém režimu. Ústava, volby, parlament, soudy, lokální vlády, soukromá média, zájmové skupiny či občanská společnost, to vše je součástí elektorálních autoritarismů. Ačkoliv tyto instituce nemají vyvažovací funkci jako v demokratických režimech, přeci jenom mohou vykazovat jistý potenciál k případné kontestaci režimu opozičními silami.

²⁷ Schedler, A.: The Logic of Electoral Authoritarianism, p. 9, http://www.ethiomediamedia.com/accent/ea_schedler.pdf, 1. 7. 2010, 13:24.

²⁸ Freedom House: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=15>, 1. 7. 2010, 13:54.

Volby v elektorátním autoritarismu

Volby pak představují obzvláště důležitou událost a to jak pro opoziční, tak i pro vládní síly. Rozdíl oproti volbám v demokratickém režimu spočívá v tom, že soutěž neprobíhá na formální úrovni, v předem známém institucionálním rámci respektovaném všemi. V elektorátních autoritarismech nejsou volby určeny k opravdové soutěži, ve kterém by autoritářská vláda mohla být svržena. Soutěž navíc nemá ani pevný rámec ani pravidla - je přizpůsobována a deformována různými manipulacemi v průběhu celého volebního procesu.

Přestože je průběh voleb do velké míry manipulován a kontrolován, můžeme identifikovat tři typy aktérů, kteří jsou pro volební proces a následnou podobu režimu naprosto klíčové. Těmito aktéry jsou, stejně jako v demokratických volbách, občané, opoziční subjekty a vládnoucí strana. To, jaké strategie jednání zvolí, má stěžejní vliv na podobu režimu, který může jejich vlivem změnit svůj charakter.

Jednotlivý aktéři²⁹

Jedním z aktérů klíčových pro průběh a výsledek voleb jsou i v elektorátních autoritarismech občané. Tím, že existují vícestranické volby, a i hlava exekutivy je volena občany, režim vkládá občanům do rukou velkou kontrolní moc. I v elektorátních autoritarismech se tedy i přes různé manipulační praktiky setkáme s principem souhlasu společnosti se zvolenou vládou a hlavou státu. Volby také mohou sloužit jako aréna, ve které mohou občané případně projevit svůj nesouhlas.

Dalším aktérem jsou opoziční subjekty, jejichž působení elektorátní autoritarismy konáním vícestranických voleb vlastně legitimizují. Ačkoliv se mohou pokoušet opozici ovládat, znemožnit určitému subjektu účastnit se voleb či dokonce v některých případech zakládat rádoby opoziční subjekty, realitou je, že opoziční síly disponují alespoň minimální mírou autonomie.

²⁹ Schedler, A.: The Logic of Electoral Authoritarianism, p. 11, http://www.ethiomeia.com/accent/ea_schedler.pdf, 1. 7. 2010, 15:28.

Opoziční strany však ve volbách nečeká žádné překvapení, neboť volby prohrají (nebo se alespoň předpokládá, že je prohrají). Jejich funkce je zjevná - slouží k legitimizaci systému a k tomu, aby ukázaly, jak jsou oproti vládnoucí straně nepopulární a slabé, což může postupem času vést k demoralizaci a demobilizaci opozičních sil. Opoziční strany totiž nemají žádný důvod smířit se s porážkou jako v demokratických režimech, neboť volby nejsou ani spravedlivé ani neposkytují možnost, že by se opoziční subjekty mohly v příštích volbách dostat k moci. Opoziční strany tak stojí před každými volbami před rozhodnutím, zdali se jich účastnit či ne (účast versus bojkot), a po každých volbách, zdali se smířit s výsledkem a vyrovnat se se skutečností či protestovat v médiích, u soudů či v mezinárodním měřítku.

Dalším aktérem, bez něhož jsou volby v elektorálních autoritarismech nepředstavitelné, je vládnoucí strana, která je účelným nástrojem vůdce režimu, který své vládnutí musí potvrzovat v pravidelných vícestranických volbách. K tomu, aby si udržel své postavení, potřebuje stranu, která by mobilizovala voliče a státní aparát, který by kontroloval jejich průběh. Během voleb se stejně jako opoziční subjekty musí i vůdci rozhodovat, jaké strategické jednání zvolit (manipulace, mobilizace voličů), aby volby vyhráli.

Je tedy zřejmé, že strategie, které zvolí jednotliví aktéři, tak mohou mít buď stabilizační či rozvratnou roli pro daný režim.³⁰ V určitých případech mohou usnadnit postupnou demokratizaci, mohou vést k náhlému kolapsu autoritarismu či mohou zapříčinit návrat do uzavřeného autoritarismu.

1.3.1.2 Důvody pro použití výše uvedené kategorizace

Jak již bylo řečeno, kategorie elektorálních autoritarismů je příliš široká na to, aby se dala využít pro analyzování charakteru ruského režimu. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla využít model Levitského a Wayne, kteří tuto širokou kategorii rozdělili na soutěživé a nesoutěživé elektorální autoritarismy, ke kterým

³⁰ Schedler, A.: The Logic of Electoral Authoritarianism, p. 15. http://www.ethiomedia.com/accent/ea_schedler.pdf, 2. 7. 2010, 18:20.

jsem pak uvedla příklady konkrétních konceptů, tj. soutěživý autoritarismus, semi-autoritarismus a elektorální autoritarismus.

Tato kategorizace pak bude následně využita v kapitole o volbách, neboť empirická analýza ruských prezidentských voleb bude vyhodnocena na základě definičních kritérií soutěživého/nesoutěživého elektorálního autoritarismu. Toto pak následně pomůže odhalit vývoj charakteru ruského režimu, tj. zda je možné označit Rusko za soutěživý autoritářský model po celé zkoumané období, či zda se v průběhu režim proměnil v nesoutěživý.

2 Volby

V této kapitole se budu zabývat volbami, které jsou klíčovým prvkem hybridních režimů. Reprezentují totiž demokratické instituce v režimu, který je svým charakterem autoritářský. Slouží jako fasáda pro zamaskování pravé podstaty režimu před mezinárodním společenstvím. Z tohoto důvodu jsou volby stěžejní, a to nejen pro opozici, které se jimi skýtá, byť jen mizivá šance kontestovat režim, ale také pro vládnoucí elitu, která jimi potvrzuje své setrvání u moci. Jejich charakter je však určován autoritářskou elitou, která obratnými manipulacemi v průběhu celého volebního procesu ovlivňuje jejich průběh ke svému prospěchu. Na rozdíl od uzavřených autoritářských režimů, ve kterých se volby buď vůbec nekonají, či které si prostě vyhlásí takové výsledky, jaké chtějí, si v hybridních režimech nemůže vládnoucí elita zajistit své vítězství jen pouhou manipulací volebního procesu. Je samozřejmě také nutné, aby režim disponoval alespoň určitou podporou ze strany obyvatelstva.

Aby však bylo možné kvalitativně hodnotit charakter a demokratičnost voleb v Ruské federaci, je nutné definovat kritéria demokratických voleb. Za tímto účelem použiji obecně uznávaných sedm kritérií demokratických voleb Roberta Dahla³¹, ke kterým následně uvedu možnosti manipulací jednotlivých podmínek demokratických voleb, které pokud budou identifikovány na příkladech konkrétních ruských voleb, vypoví hodně o jejich charakteru.

³¹ Dahl, R, A: Polyarchy: Participation and Opposition. New Haven and London: Yale University Press, 1971, p. 2.

2.1 Demokratické volby podle Dahla

Dahl tedy vymezil sedm podmínek nutných k tomu, aby bylo možné označit volby za demokratické. Tyto podmínky pak vytváří tzv. řetězec demokratické volby („chain of democratic choice“), který pokud je narušen, byť jen v jednom článku, volby se nestávají méně demokratickými, ale nedemokratickými. Za demokratické tedy mohou být označeny pouze ty volby, jejichž pomyslný řetězec o sedmi člancích zůstává neporušen. Elektorální autoritarismy se pak snaží napadnout kterýkoliv článek řetězce obratnými manipulacemi.

Těmito sedmi podmínkami jsou:³²

1. Volba vládních úředníků - demokratické volby jsou institucí určenou k tomu, aby se skrze ně závazně vybrala vládnoucí elita, které je svěřena kontrola nad vládním rozhodováním o politice.
2. Svoboda výběru – voliči musí mít možnost svobodně se rozhodnout pro různé strany či kandidáty. Volby bez možnosti výběru či s omezeným výběrem, limitovaném vládnoucí autoritářskou elitou, není možné považovat za demokratické.
3. Svoboda formulace preferencí – voliči musí mít možnost svobodné formulace svých preferencí. Aby byli schopni správně se rozhodnout, musí mít možnost přístupu k alternativním zdrojům informací o alternativních stranách a kandidátech. Tyto alternativní zdroje informací jsou chráněny zákonem.
4. Všeobecné volební právo – prakticky celá dospělá populace (až na určité výjimky např. mentálně nezpůsobilých lidí) má právo volit.
5. Svoboda projevu – voliči mají tedy nejen právo formulovat své preference, nýbrž je i svobodně vyjadřovat. Tajné hlasování pak má napomoci tomu, aby voliči nebyli pod nátlakem ze strany vládnoucího režimu.

³² Dahl, R.: *Demokracie a její kritici*. Praha, 1995. s. 202, <http://ustavni.juristic.cz/77573/clanek>, 3. 7. 2010, 12:43.

6. Integrita volebního procesu - poté, co voliči vyjádřili své preference, jejich hlasy, které mají všechny stejnou váhu dle principu jedna osoba/jeden hlas, jsou správně a čestně sečteny.
7. Nezvratnost výsledku voleb – nově zvolená vládnoucí elita musí být schopna převzít úřad a vládnout nezávisle na jiných státních složkách, např. armádě. Volby „bez následků“ není možné označit za demokratické.

2.2 Příklady možných manipulací demokratických voleb podle Schedlera

Pokud je naplněno všech těchto sedm podmínek řetězce demokratické volby, volby je možné označit za spravedlivé a demokratické. Nicméně autoritářští vládcí se obratnými manipulace kteréhokoliv z výše uvedených článků snaží ovládnout a zmanipulovat volební proces. Schedler pak identifikoval následující možnosti narušení jednotlivých článků:

1. Manipulace volby představitelů státní moci – za účelem omezení potenciální hrozby plynoucí z pluralitních voleb, se autoritářská elita může snažit omezit tuto hrozbu pomocí „rezervovaných“ pozic. V některých režimech se můžeme setkat s tím, že je voličům zamezeno volit hlavu státu.
2. Svoboda výběru může být omezena zákazem některých opozičních subjektů či způsobením jejich fragmentace či rozkolu za účelem oslabení jejich vlivu. Častými prostředky jsou úplatkářství, šikana, zastrašování či v extrémních případech dokonce i vražda opozičních kandidátů. Také se však hojně setkáváme s tím, že režim schvaluje diskriminační zákony či se snaží zbavit skupiny jejich nezávislosti, např. instalováním vlastního vlivu apod.
3. Omezení práva voličů dozvědět se o alternativních kandidátech může být způsobeno např. nerovnoměrným rozdělením vysílacího času mezi vládnoucí stranu a opozici. Dále může být opozičním subjektům zabráněno šířit informace o jejich programu, sdružovat se za účelem volební kampaně atd. V tomto bodě má vládnoucí režim značnou výhodu, neboť má k dispozici

státní zdroje k financování volební kampaně. Zároveň má pod svými křídly státní média, jimiž může znemožnit předvolební kampaň opozičním subjektům.

4. Všeobecné volební právo může být porušováno nepřiznáním volebního práva určitým skupinám obyvatelstva, a to formálně či neformálně. Vzhledem k tomu, že formální nepřiznání volebního práva se setkává s velmi nepříznivou reakcí zahraničí, častější je způsob neformální. V takovýchto neformálních případech často dochází k zavedení „odrazovacích“ taktik typu nutnosti objednat si a vyzvednout si identifikační kartu voliče, což může znevýhodnit či odradit voliče ve venkovských oblastech. Další možností je zdlouhavý registrační proces; nutnost zařídit si různé dokumenty (např. dokument o trvalém bydlišti); snížení počtu volebních místností na minimum či zastrasování/rozšíření zpráv o tom, co se stalo lidem, kteří se odvážili hlasovat proti režimu. Etnické menšiny, lidé ze vzdálených venkovských oblastí či např. uprchlíci mohou být jednou z cílových skupin znevýhodněných, naopak obyvatelé v diasporách dlouhodobě vykazující podporu vládě, mohou být nadšeně zapojováni do volebního procesu. Režimy se také mohou pokusit znemožnit hlasování ve volbách příznivcům opozičních kandidátů.
5. Zastrasování voličů či vyvíjení nátlaku na voliče značně ztěžuje či znemožňuje jejich svobodnou možnost výběru. Za tímto účelem může režim vůči opozici, jejím podporovatelům či nezávislým médiím používat buď násilné praktiky, či může voliče motivovat různými bonusy k tomu, aby dali hlas prorežimnímu kandidátovi či straně.³³
6. I když předvolební podmínky dovolují svobodnou a spravedlivou soutěž, volební proces může být narušen kdykoliv v jeho průběhu, a to různými metodami. Voliči mohou být nuceni k tomu, aby identifikovali své volební

³³ Ottawa, M.: Democracy Challenged: The Rise of Semi-Authoritarianism. Washington D. C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2003, p. 141.

lístky; redistributivní pravidla mohou být silně prorežimní; v některých případech může dojít k ničení volební lístků atd.

7. Po proběhnutí voleb se může stát, že nově zvolená elita je pouze loutkou, která má svou moc pouze na papíře, přičemž skutečná moc leží v rukou jiného subjektu (např. armády, prezidenta atd.). Násilným způsobem znemožnění převzetí moci může být převrat, kterým se hybridní režim stává plně autoritářským.

Další z možností, kterou semi-autoritářské režimy využívají, je konání voleb v období, které je pro ně příhodné.³⁴ Tato taktika je často zneužívána i v demokratických systémech, kde má exekutiva možnost rozpustit parlament a určit čas konání voleb. Výjimkou v moderních demokraciích jsou např. USA, které mají pevně stanovený termín voleb. Možnosti manipulace jsou tedy velice pestré a některé z nich dokonce ani nejsou nelegální. Nelegálními se stanou až v momentě, kdy slouží jako prostředek k vyloučení některé skupiny voličů, která by mohla uplatněním svého nezcizitelného práva volit, způsobit méně pozitivní výsledek vládnoucí elity.

2.3 Volby v Ruské federaci

Jak již bylo řečeno, předmětem mé práce bude analýza vybraných klíčových prezidentských voleb v Ruské federaci, jejímž cílem bude demonstrovat vývoj charakteru režimu. Zajímavé však je, že samotní Rusové přikládají konání voleb poměrně malý význam. V roce 2003 se pouze 43% populace domnívalo, že volby jako takové jsou nepostradatelnou institucí, 37% popřelo, že by jejich konání bylo nutné a 20% Rusů nemělo názor. Největší procento Rusů pak přikládalo nejvyšší důležitost prezidentským volbám (50%), které byly následovány volbami do místních zastupitelstev (11%). Volby do ruské Dumy dopadly nejhůře, neboť pouze 3% ruské populace přikládala jejich

³⁴ Ottawa, M.: Democracy Challenged: The Rise of Semi-Authoritarianism. Washington D. C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2003, p. 140.

konání důležitost.³⁵ Tento propastný rozdíl v důvěře, kterou populace vkládá do osoby prezidenta a v téměř všechny ostatní instituce je typický zejména pro „putinskou“ éru.

Posun k ještě větší laxnosti je možný pozorovat na výsledcích průzkumů veřejného mínění z roku 2008, kdy bylo celých 70 % Rusů ochotno akceptovat jakéhokoliv Putinova vybraného nástupce, přičemž 45% Rusů věřilo, že prezidentské volby 2008 nebudou spravedlivé a férové.³⁶

Z těchto čísel vyplývá, že k volbám přistupuje stále větší procento ruské populace velmi skepticky, přičemž tento trend má tendenci se zhoršovat. V tomto ohledu je možné uzavřít, že legitimita ruského politického systému spočívá na vrtkavém, vysoce personalizovaném základě, který plně závisí na jediné osobě lídra a jeho administrativě.

2.3.1 Faktory negativně ovlivňující volby v Ruské Federaci

Co se týče parlamentních a prezidentských voleb v Ruské federaci, v jejich evaluaci je možné najít styčný bod, který je platný pro oboje. Tyto volby jsou formálně svobodné, ale nedají se považovat za spravedlivé, a tedy ani za demokratické. Ačkoliv tedy tyto volby formálně splňují demokratická pravidla pro konání voleb (hodnoceno na základě existence volebních zákonů a institucionálních procedur), volební praxe již nikoliv, a to převážně z důvodu tlaku uplatňovaném „shora“ prostřednictvím administrativního aparátu; vládní kontrolou televizních sítí a jiných médií; nedostatkem transparentnosti ve financování politických stran a jejich politických kampaní a v neposlední řadě různými manipulacemi provedenými volebními komisemi.³⁷

³⁵ Meyer, G.: Formal Institutions and Informal Politics in Central and Eastern Europe: Hungary, Poland Russia and Ukraine. 2nd revised and updated edition. Opladen & Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers, 2008, p 96, http://bd.english.fom.ru/report/cat/policy/election/attitude_toelection/etb132604, 7. 7. 2010, 12:45.

³⁶ Parliamentary Assembly Council of Europe: Observation of the presidential election in the Russian Federation March 2, 2008, <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11536.pdf>, 7. 7. 2010, 11:32.

³⁷ Meyer, G.: Formal Institutions and Informal Politics in Central and Eastern Europe: Hungary, Poland Russia and Ukraine. 2nd revised and updated edition. Opladen & Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers, 2008, p. 96, http://bd.english.fom.ru/report/cat/policy/election/attitude_toelection/etb132604, 7. 7. 2010, 12:45.

2.3.1.1 Zneužívání administrativního aparátu „shora“

Pro každý demokratický systém je nutné, aby politická elita byla nejen zvolena v souladu s ústavou, ale také, aby ti, kteří byli zvoleni využívali svoji moc transparentně a v souladu s právním řádem daného státu. Jak během prezidentských období Jelcina, tak i Putina lze vyzorovat značné nedostatky v politickém systému Ruské federace. Všudpřítomná korupce, neuspokojivý stav právního státu, „zprivatizování“ státních institucí založené na navázání státu na oligarchy, bohaté národní koncerny či vlivné businessmany, to vše je přítomno v každodenním fungování ruského politického systému. Od roku 1993, ale ještě více po roce 2000 Kreml využíval FSB, prokuraturu a policii pro politické účely. Ani soudní systém nelze považovat za nedotčený – stále se setkáváme s případy autocenzury soudců, s jejich podplácením či s „doporučeními“ soudcům, jaký rozsudek vynést apod. Kromě výše zmíněného se také setkáváme s nátlakem na státní zaměstnance a úředníky, kteří jsou povinni dokazovat svou loajalitu a vykazovat „dobré“ volební výsledky, z čehož jim pak plynou jisté materiální výhody, dále s mobilizací voličů a nátlakem na ně či s nátlakem na volební komise (hlavně po roce 2000), které také mohou rozhodnout o diskvalifikování kandidátů a stran z volebního procesu, což se také často děje krátce před volbami, aby dotyčný kandidát či strana nebyli již schopni zareagovat. Co se samotného ničení volebních lístků týče, hodnoty se pohybují kolem 2-3% z celkových výsledků, ačkoliv lokálně či regionálně mohou být tyto hodnoty vyšší.³⁸

Prezident a jeho administrativa, ministerstva a nižší administrativní jednotky tak formálně i/nebo neformálně disponují dostatečnými administrativními zdroji (peníze, lidské zdroje, organizační know-how, komunikační kanály, kontrola médií a pevné osobní vztahy), jimiž mohou ovlivnit a také ovlivňují výsledky voleb. Tyto zdroje jsou pak často nelegálně

³⁸ Meyer, G.: Formal Institutions and Informal Politics in Central and Eastern Europe: Hungary, Poland Russia and Ukraine. 2nd revised and updated edition. Opladen & Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers, 2008, p. 99, http://bd.english.fom.ru/report/cat/policy/election/attitude_toelection/etb132604, 8. 7. 2010, 16:35.

zneužívány během předvolebních kampaní ve prospěch preferovaných kandidátů, přičemž ostatní kandidáti většinou nejsou schopni s takovou výhodou soupeřit.

2.3.1.2 Nesvobodná & zestátněná média

Velmi důležitou roli ve volebním procesu hrají také média, a to zejména televize, neboť ta pro většinu lidí (obzvláště s nižším vzděláním), a to jak ve městech, tak na venkově, slouží jako jediný a zároveň nejdůležitější zdroj informací. Právně v Rusku neexistuje žádná censura či monopol, nicméně prezidentská a vládní kontrola celostátních televizí se stala během dvou volebních období prezidenta Putina téměř kompletní, což lze hodnotit jako prudké zhoršení situace ve srovnání s vládou prezidenta Jelcina, kdy v Rusku existovalo poměrně značné množství soukromých (a k Jelcinovi velmi kritických) televizí, ale i novin, přičemž novináři se za svou kritiku nemuseli obávat žádných represí.

Putin začal pracovat na omezování nezávislosti médií již po svém nástupu v roce 2000, ačkoliv ve svém prvním proslovu před Federálním Shromážděním 8. 7. 2000 Putin zdůraznil, že: *bez opravdu nezávislých médií by ruská demokracie nepřežila, a nám by se nepodařilo vybudovat občanskou společnost. Budování silného a efektivního státu nesmí vést k porušování osobních svobod a Rusko se nesmí stát policejním státem.*³⁹

Kontrolování zpráv o citlivých tématech však bylo Putinovou prioritou ještě před tím, než byl zvolen prezidentem. Vzhledem k tomu, že byla jeho popularita navázána na celospolečenskou podporu znovuobnovené války v Čečensku, bylo na jeho popud založeno v roce 1999 Ruské informační centrum⁴⁰, které mělo zajistit, aby se na veřejnost nedostaly žádné nežádoucí zprávy o této „protiteroristické“ operaci, jak byla válka v Čečensku oficiálně nazývána. V následujících měsících byla postupně veškerá soukromá média zestátněna, byly přijaty nové zákony omezující svobodu médií, a za pomoci

³⁹ Sakwa, R.: Putin: Russia's choice. London: Routledge, 2004, p. 105.

⁴⁰ Belin, L.: Politics and the mass media under Putin In Ross, C.: Russian politics under Putin. Manchester: Manchester University Press, 2004, p. 134.

soudů, policie a jiných bezpečnostních složek byl vyvíjen tlak na kritická média a novináře, což ve svém důsledku vedlo k nucené cenzuře či autocenzuře⁴¹. Podle každoročně vydávaného Celosvětového indexu svobody tisku z roku 2007 (Worldwide Press Freedom Index) se Rusko umístilo na 144. místě ze 168 míst s 56, 9 body (1 nejlepší, 168 nejhorší), přičemž pro srovnání ČR se umístila na 14. místě se 4 body.⁴² V roce 2010 se však Rusko v tomto indexu umístilo dokonce na 153. místě ze 175 míst⁴³, což poukazuje na zhoršující se trend svobody médií a zhoršující se podmínky pro bezpečnost vykonávat novinářské povolání. Na volby a demokracii jako takovou má tato nesvoboda a zestátnění médií velmi neblahý vliv, přičemž důsledky se projevují nejen např. v nerovnoměrném rozložení vysílacího času pro různé politické strany či kandidáty v předvolebních kláních, ale také rostoucím množstvím politicky motivovaných vražd novinářů atd.

2.3.1.3 Ovládnutí stranického systému

Za stěžejní faktor ovlivňující volební výsledky lze považovat ne tak úspěšná Jelcinova, ale velmi úspěšná Putinova snaha o založení tzv. strany moci, jejímž jediným posláním je zajištění vítězství ve volbách a vytvoření pro prezidentsky orientované většiny v parlamentu, která by zajistila nejen hladké schvalování jakýchkoliv zákonů, ale v ideálním případě i možnost změny ústavy. Jelcinově straně Náš domov – Rusko a později Jednotě se tuto funkci nepodařilo zcela splnit. Z toho důvodů byla v roce 2001 založena nová strana moci - Jednotné Rusko (spojením Jednoty a OVR),⁴⁴ která si záhy díky velkému úsilí Kremlu získala dominantní postavení ve stranickém systému. Zároveň byl přijat Zákon o politických stranách (2001)⁴⁵, Zákon o potlačování extremismu (2002)⁴⁶

⁴¹ Meyer, G.: Formal Institutions and Informal Politics in Central and Eastern Europe: Hungary, Poland Russia and Ukraine. 2nd revised and updated edition. Opladen & Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers, 2008, p. 100.

⁴² Reporters without borders: Russia, <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2007,34.html>, 8. 7. 2010, 12:52.

⁴³ Reporters without borders: Russia, <http://en.rsf.org/report-russia,131.html>, 8. 7. 2010, 13:45.

⁴⁴ Remington T. F.: Putin, the Parliament, and the Party System In Herspring, D.R.: Putin's Russia: Past imperfect, future uncertain. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, Inc., 2007, p. 63.

⁴⁵ „Zákon o politických stranách“, <http://www.cikrf.ru/eng/politparty/>, 19. 09. 2010, 15: 46.

⁴⁶ „Zákon na potlačování extremistických aktivit“, <http://www.article19.org/pdfs/press/russia-extremism-law.pdf>, 20. 09. 2010, 10:17.

a Zákon o volbách poslanců Dumy Ruské federace (2005)⁴⁷, které postupně téměř znemožnily úspěch nezávislých kandidátů či menších stran ve volbách. Posledně zmíněný zákon např. zrušil jednomandátové volební obvody, díky nimž se do parlamentu dostalo značné procento nezávislých kandidátů (v roce 1993 získali nezávislí kandidáti více než polovinu křesel; v roce 1995 77 křesel; v roce 1999 114 křesel a v roce 2003 68 křesel)⁴⁸. Od té doby je všech 450 poslanců voleno pouze proporčně na základě stranických listin. Také byla odstraněna možnost volby „proti všem“, která byla do té doby poměrně hojně využívána, např. v roce 1999 se díky vítězství této možnosti musela volba opakovat v osmi obvodech a v roce 2003 ve třech. Dále zákon zavedl vyšší volební klauzuli (z 5 na 7%) a zároveň zrušil možnost stran spojovat se do bloků⁴⁹, čímž výrazně snížil možnost menších stran překonat 7% hranici. Spolu se zavedením přísnějších pravidel pro registraci stran do voleb a novými finančními podmínkami vedla tato opatření k okázalému vítězství Jednotného Ruska ve volbách 2007, kdy získalo 67, 56% hlasů⁵⁰, což mu zajistilo onu kýženou dvoutřetinovou většinu v Dumě⁵¹. Díky výraznému úspěchu Jednotného Ruska a redukcí stranického systému, došlo také ke snížení značného propadu hlasů z 28% v roce 2003 na 7% vyplývaných hlasů v roce 2007⁵².

Dalším krokem k ovládnutí stranického systému bylo založení nové pro-prezidentsky orientované strany Spravedlivého Ruska v říjnu 2006, která vznikla spojením malých levicových stran Rodiny, Ruské strany života, Ruské strany důchodců a později i Ruské lidové strany. Tato strana oficiálně deklaruje nutnost spolupráce levicových stran za účelem kontroly hegemonie Jednotného Ruska. Pozorovateli je však obviňována z toho, že se jako opoziční pouze tváří a že

⁴⁷ „Zákon o volbách poslanců Dumy Ruské federace“,

http://www.cikrf.ru/eng/elect_duma/leg/fl_elect_duma_2005.jsp, 19. 09. 2010, 16:13.

⁴⁸ Munro, N., Rose, R.: Russian Elections since 1991. Centre for the Study of Public Policy, University of Aberdeen: Scotland, 2009, p. 11.

⁴⁹ Munro, N., Rose, R.: Russian Elections since 1991. Centre for the Study of Public Policy, University of Aberdeen: Scotland, 2009, p. 15.

⁵⁰ Meyer, G.: Formal Institutions and Informal Politics in Central and Eastern Europe: Hungary, Poland Russia and Ukraine. 2nd revised and updated edition. Opladen & Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers, 2008, p. 247.

⁵² Munro, N., Rose, R.: Russian Elections since 1991. Centre for the Study of Public Policy, University of Aberdeen: Scotland, 2009, p. 15.

jejím cílem je sebrat hlasy druhé nejsilnější Komunistické straně, a zaujmout tak její místo, čímž by se Kremlu podařilo zcela ovládnout stranický systém se dvěma pro-prezidentsky naladěnými stranami, které by budily zdání možnosti volby mezi levicí a pravicí, ale hlas pro obě by znamenal podporu prezidenta.⁵³ Ve volbách 2007 strana získala 7, 74% a umístila se těsně na 4. místě.⁵⁴ V kombinaci s přijatými zákony a se založením výše zmíněných stran se Kremlu podařilo vybudovat systém, ve kterém volby slouží k potvrzení téměř monopolní postavení Jednotného Ruska.

Výše zmíněné trendy tedy demonstrovaly charakter systému, ve kterém se volby konají. Ačkoliv je předmětem mé diplomové práce analýza prezidentských voleb, pro jejich analýzu a správné pochopení situace je klíčové stručně se také zabývat také parlamentními volbami, které se konají vždy necelé čtyři měsíce před prezidentskými volbami a mají tak zásadní vliv na průběh prezidentských voleb. Zejména v devadesátých letech se tento trend dvakrát potvrdil, neboť jak v parlamentních volbách 1995, tak 1999 proběhl tvrdý boj o to, jaké strany se do Dumy dostanou. Tyto parlamentní volby pak tedy posloužily jako předboj pro následné prezidentské volby, pro něž již byli určeni silní kandidáti a vyloučeni ti slabí. Po nástupu prezidenta Putina a zároveň Medveděva se tento trend oslabil, neboť po konsolidaci pozice Jednotného Ruska parlamentní volby postupně ztrácejí svůj význam ve smyslu předvýběru kandidátů pro prezidentský boj.

2.3.2 Prezidentské volby 1996

Prezidentské volby 1996 znamenají v ruské historii opravdový mezník, neboť se jedná o první volby hlavy státu, které se konaly v suverénním a nezávislém ruském státě, a to podle nového Zákona o prezidentských volbách schváleného v květnu 1995⁵⁵. Tyto volby, které měly poprvé v historii

⁵³ 3 Russian political parties merge into nominal opposition bloc: Putin ally elected head, http://www.iht.com/articles/ap/2006/10/28/europe/EU_POL_Russia_Politics.php, 09. 09. 2010, 11:36.

⁵⁴ Russia's December 2007 Legislative Elections, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS22770.pdf>, 20. 09. 2010, 12:23.

⁵⁵ Russia Presidential Observation Report: June 16, 1996 – July 3, 1996 Runoff. International Republican Institute, November 20, 1996, p. 3. <http://www.iri.org/explore-our-resources/election-observation-and-assessment-reports#Eurasia>, 9. 10. 2010, 11:06.

proběhnout podle formálně liberálně demokratických pravidel, měly také rozhodnout, zda se nový institucionální pořádek ukotví či nikoliv.

2.3.2.1 Důsledky parlamentních voleb 1995 pro prezidentské volby 1996

Pro správné pochopení souvislostí je adekvátní nejdříve se zabývat parlamentními volbami 1995, které měly pro průběh prezidentských voleb klíčový význam, neboť pomohly identifikovat nejsilnější kandidáty a naopak eliminovat ty nejslabší. K nespokojenosti vládnoucí elity tyto volby skončily vítězstvím komunistické strany a poukázaly tak nejen na obrovskou nepopularitu prezidenta Jelcina, jehož volební preference se v lednu roku 1996 pohybovaly kolem 5% (+/- 4%),⁵⁶ ale také celkovou nespokojenost ruského lidu se stavem reforem, jejichž výsledkem bylo zhoršení životní úrovně obyvatelstva, kvetoucí korupce a nekončící válka v Čečensku.

Jak již bylo řečeno, vítězem parlamentních voleb tedy byli komunisté, kteří získali 22 % (15, 2 milionů) hlasů. Na druhém místě skončila Liberálně demokratická strana Ruska se ziskem 11,18% hlasů a až třetí skončila pro-jelcinovská „strana moci“ Náš domov – Rusko, pro kterou hlasovalo jen 10, 13% obyvatel. Poslední stranou, která překonala 5% volební klauzuli, byla strana Jablko s 6, 89% hlasů.⁵⁷ Ze všech 17 stran soutěžících ve volbách obdržely pro-reformně orientované strany pouhých 22 % hlasů, přičemž „proti Jelcinismu hlasovalo v těchto volbách 90% voličů“⁵⁸, což byla pro tyto strany, úřadujícího prezidenta a jeho tým obrovská rána. Ani pokus Jelcinovy administrativy vytvořit „stranu moci“, která by v Dumě vytvořila pro-prezidentskou většinu, nevyšel. Ačkoliv by se tedy mohlo zdát, že celková nálada ve společnosti poukazovala na nesouhlas a odmítnutí tehdejší podoby ruského systému, celkově pro opoziční síly hlasovalo 37% Rusů, což je méně než v roce 1993.

⁵⁶ McFaul, M.: *Russia's Unfinished Revolution: Political Change from Gorbachev to Putin*. London: Cornell University Press, 2001, p. 290.

⁵⁷ Sakwa, R.: *Russian Politics and Society*. 3rd edition. London: Routledge, 2002, p. 153.

⁵⁸ McFaul, M.: *Russia's Unfinished Revolution: Political Change from Gorbachev to Putin*. London: Cornell University Press, 2001, p. 289.

Parlamentní volby 1995 také odhalily nevyspělost ruského politického systému, která se projevila hned v několika trendech. S výjimkou komunistické strany se předvolební kampaně téměř vůbec nesoustředily na prezentaci jednotlivých stranických programů. Jediné, na co strany vsázely, byla známá tvář jejich představitelů, která v nepřehledném systému, kdy ve volbách soutěžilo 17 politických stran, často znamenala jediné orientační vodítko pro voliče.

Dalším trendem byl obrovský propad hlasů, který byl zapříčiněn tím, že se pouze čtyřem výše zmíněným stranám podařilo překonat pětiprocentní volební klauzuli. Důsledkem bylo, že celých 49,5% (34 miliónů) hlasů⁵⁹ z volebních listin nebylo reprezentováno a propadlo, čímž byla legitimita a reprezentativnost voleb zpochybněna. Volby jako takové tedy také otevřely otázku vhodnosti pozměnit volební systém, aby k takovému propadu v budoucnosti nedocházelo.

Parlamentní volby 1995 byly také významné proto, že otevřely diskusi, zdali jejich výsledky znamenaly celkové odmítnutí reformního vývoje Ruské federace, či znamenaly jen protest vůči konkrétním problémům, se kterými se systém potýkal. Tato diskuse měla být vyřešena již v červnu – červenci následujícího roku v prezidentských volbách, které se měly stát jakýmsi referendem o podobu systému – tedy zdali bude pokračovat reformní kurz, či se Rusko navrátí zpátky ke komunismu. Na začátku roku 1996 vše nasvědčovalo tomu, že Rusko bude následovat některé jiné státy východní Evropy, ve kterých se nekomunistickým vůdcům podařilo vyhrát pouze první volby, přičemž v následujících volbách již opět zvítězili komunisté. Ve prospěch komunistické strany také hrála její relativně větší legitimita v očích ruských obyvatel oproti ostatním státům, kde byl komunismus prosazen Rudou armádou.

Spekulace o tom, jak by se Zjuganov zachoval v případě svého vítězství, ještě více umocňovaly charakter prezidentských voleb, které byly pro-jelcinovským táborem prezentovány jako volba mezi dvěma systémy, nikoliv dvěma kandidáty. Zjuganov sám také nepřispíval k uklidnění situace, neboť kvůli

⁵⁹ Sakwa, R.: Russian Politics and Society. 3rd edition. London: Routledge, 2002, p. 154.

jeho ambivalentní rétorice nebylo jasné, zda by zachoval tehdejší politický systém a tržní hospodářství či nikoliv. Průzkumy veřejného mínění provedené před prvním kolem voleb navíc ukázaly, že ani představy samotných Rusů o následcích případného vítězství Zjuganova nebyly jednotné. 14-17% respondentů očekávalo, že by vítězství Zjuganova přineslo návrat pořádku a míru, pravidelné vyplácení výplat, nižší ceny a zestátnění majetku. 14-16% očekávalo ještě výraznější zhoršení životní úrovně a omezení svobod občanů, přičemž 9-11% se domnívalo, že vítězství KS by přineslo mezinárodní izolaci, občanskou válku a případné konflikty s nově nezávislými státy. Pouze 11% očekávalo pokus Zjuganova o obnovení Sovětského svazu.⁶⁰

Nicméně obavy neplynuly jen ze Zjuganovovy reakce v případě jeho vítězství, ale také z Jelcinovy, neboť relativně možnou variantou také bylo, že by se odmítl vzdát úřadu ve prospěch komunistického kandidáta, což by, stejně jako možné manipulace s volebním výsledkem či odložení voleb na příhodnější období, výrazně ohrozilo institucionální pořádek křehkého ruského systému. Ačkoliv Jelcin sám přiznal, že o odložení voleb nejen uvažoval, ale že byl této variantě silně nakloněn⁶¹, neučinil tak, což mělo pro uchování institucionálních pravidel velký význam.

2.3.2.2 Předvolební období a strategie Kremlu

Ještě před začátkem předvolební kampaně bylo jasné, že se ve druhém kole prezidentských voleb utká pro-reformní kandidát usilující o zachování statusu quo a opoziční kandidát snažící se o jeho změnu. Z parlamentních voleb vyšel jako jistý účastník druhého kola Gennadij Zjuganov, avšak žádný zřejmý lídr druhého kempu neexistoval.

Vzhledem k nízkým předvolebním preferencím byla tedy předvolební kampaň pro Jelcina klíčová. Na základě výsledků parlamentních voleb 1995,

⁶⁰ Shevtsova, L.: *Yeltsin's Russia: Myth and Reality*. Washington D. C.: Carnegie Endowment for International Peace, 1999, p. 179.

⁶¹ Shevtsova, L.: *Yeltsin's Russia: Myth and Reality*. Washington D. C.: Carnegie Endowment for International Peace, 1999, p. 180.

kteřou si Jelcinův tým vyložil jako porážku demokratických pro-reformních politik, se rozhodli vést kampaň v pro-nacionalistickém a pro-komunistickém duchu, čímž měli být osloveni voliči dvou nejúspěšnějších stran z parlamentních voleb. Tato strategie se však neseťkala s úspěchem, a proto byla radikálně změněna. Ve své konečné podobě měla kampaň prezentovat Jelcina jako jediného opravdového demokratického kandidáta prosazujícího reformy a stabilitu⁶² v přímém kontrastu s komunistickým, anti-systémovým a anti-demokratickým Zjuganovem. Pro vedení kampaně byla navíc získána podpora médií vlastněných oligarchy Berezovským (ORT) a Gusinským (NTV), kteří mu svou přízeň přislíbili výměnou za pozici lídra jeho předvolebního týmu pro Anatolije Čubajse.

Aby bylo možné prezentovat Jelcina jako hlavního kandidáta pro-reformního kempu, bylo nutné zneutralizovat další dva silné nekomunistické kandidáty, Grigorije Javlinského a Alexandra Lebedě kteří pokud by spojili své síly, mohli zanechat Jelcina po prvním kole na pozici poraženého. Vyjednáváním s Lebedem se Jelcinovi podařilo dosáhnout dohody, podle které Lebed v prvním kole upoutá voliče, kteří by nikdy pro Jelcina nehlasovali, a v druhém kole jim doporučí hlasovat pro Jelcina, za což pak získá lukrativní místo v Kremlu. Součástí dohody také bylo, že Lebed nespojí své síly s Javlinským, čímž by vznikla možnost volby pro alternativního nekomunistického kandidáta. Javlinskij pak sám o sobě výraznou hrozbu nepředstavoval, neboť se předpokládalo, že by jeho voliči (na rozdíl od voličů Lebeda) Jelcinovi ve druhém kole hlas dali. Předvolební výzkumy ukázaly, že by tak v druhém kole učinili tři ze čtyř voličů Javlinského.⁶³

Další významnou složkou Jelcinovy předvolební kampaně byla mediální kampaň, která se nesla v tzv. „bipolárním duchu“, neboť jako relevantní

⁶² McFaul, M.: *Russia's Unfinished Revolution: Political Change from Gorbachev to Putin*. London: Cornell University Press, 2001, p. 293.

⁶³ Fond Obščestvennoe Mnenie, *Rezultaty Sotsiologičeskikh Issledovannii* 67 (June 5, 1996):4 in McFaul, M.: *Russia's Unfinished Revolution: Political Change from Gorbachev to Putin*. London: Cornell University Press, 2001, p. 299.

kandidáti byli mediálně prezentováni pouze Zjuganov a Jelcin. Jak již bylo řečeno, tento krok měl posílit vnímání volby jako referenda o pokračování reformem či návratu ke komunismu. Vzhledem k tomu, že Jelcin disponoval podporou tří hlavních televizních stanic ORT, RTR a NTV, nebylo překvapením, že mu tyto televizní stanice věnovaly většinu vysílacího času určeného předvolebním kampaním prezidentských kandidátů, a že byl prezentován v mnohem pozitivnějším světle než Zjuganov. K dokreslení atmosféry byly běžně vysílány reportáže o utrpení Rusů z dob Sovětského svazu evokující, že komunistická strana je stále tou stejnou, pod jejíž vládou trpěli Rusové sedmdesát let.

Oproti Zjuganovovi měl Jelcin kromě médií ještě jednu podstatnou výhodu, a to, že jako úřadující prezident disponoval nepoměrně většími finančními zdroji, které navíc nepokrytě zneužíval pro vedení své kampaně.⁶⁴ To samozřejmě bylo v přímém rozporu se zákonem o prezidentských volbách jasně stanovujícím povolené výdaje na vedení předvolební kampaně, jejichž několikanásobné překročení dokonce přiznal i sám Jelcinův tým.

2.3.2.3 Výsledky prezidentských voleb 1996

Vzhledem k Jelcinově extenzivní předvolební kampani a zvyšujícím se předvolebním preferencím⁶⁵ se dalo očekávat, že do druhého kola opravdu postoupí se Zjuganovem Jelcin. To, že se však Jelcin umístí, byť jen těsně, na prvním místě se ziskem 35, 28% hlasů, bylo pro Jelcina samotného a jeho tým velmi dobré překvapení, neboť se dalo očekávat, že malý rozdíl pomůže v druhém kole mobilizovat pro-reformní voliče. Zjuganov pak získal 32, 03%, Lebed skončil na třetím místě se ziskem 14, 52%, dále Javlinskij s 7,34% a Žirinovskij s 5, 7% hlasů. Ostatní kandidáti získali méně než jedno procento hlasů. Vzhledem k tomu, že se Zjuganovi před druhým kolem nepodařilo rozšířit svou voličskou základnu, a vzhledem k tomu, že se Lebed umístil na silném

⁶⁴ McFaul, M.: *Russia's Unfinished Revolution: Political Change from Gorbachev to Putin*. London: Cornell University Press, 2001, p. 295.

⁶⁵ Jelcinova rostoucí popularita: leden 1996 5%, květen 34% a červen 36% in Shevtsova, L.: *Yeltsin's Russia: Myth and Reality*. Washington D. C.: Carnegie Endowment for International Peace, 1999, p. 184.

třetím místě a doporučil svým voličům hlasovat pro Jelcina, nebyl výsledek druhého kola velkým překvapením. Jelcin navíc druhé kolo přesunul z neděle 7. 7. 1996 na středu 3. 7. 1996, aby se vyhnul víkendovému odjezdu svých voličů mimo město. Jelcin tak potvrdil očekávání a v druhém kole zvítězil se ziskem 53,82%, přičemž Zjuganov získal 40, 31% při volební účasti 68, 89%.⁶⁶

Ačkoliv prezidentské volby 1996 proběhly podle institucionálních pravidel ve stanoveném čase, organizace Freedom House je označila za svobodné, avšak ne spravedlivé.⁶⁷ Ke stejnému názoru dospěla i Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, která na tyto volby vyslala více než pět set mezinárodních pozorovatelů, kteří sledovali volební proces již od dubna 1996⁶⁸ či Mezinárodní republikánský institut, který také provedl rozsáhlou pozorovatelskou misi⁶⁹. Byly totiž zjištěny události, které odporují demokratickému a svobodnému průběhu voleb, a to jak v předvolebním klání, tak během samotného volebního procesu.

2.3.2.4 Manipulace volebního procesu

2.3.2.4.1 Předvolební období

Role médií v předvolební kampani

Téměř úplný monopol na státní média poznamenal průběh předvolebního období, a to v takovém rozsahu, že velmi negativně ovlivnil spravedlivý průběh voleb. Existovala obrovská disproporce mezi množstvím času, který byl věnován předvolební kampani Jelcina a ostatních kandidátů. Jelcinovi bylo věnováno až 53% vysílacího času televizních stanic ORT, RTR a NTV,⁷⁰ zatímco Zjuganovi

⁶⁶ OMRI Russian Presidential survey, July 4th, <http://fa.osaarchivum.org/ft?col=214&i=13>, 10. 10. 2010, 14:55.

⁶⁷ Country Report: Russia. Freedom House, <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=47&nit=366&year=2005>, 10. 10. 2010, 17: 50.

⁶⁸ Organization for Security and Co-operation in Europe - Office for Democratic Institutions and Human Rights: International Observer Mission – Russian Presidential Election 1996 – First voting round, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/06/1451_en.pdf, 10. 10. 2010, 18:40.

⁶⁹ Russia Presidential Observation Report: June 16, 1996 – July 3, 1996 Runoff. International Republican Institute, November 20, 1996. s. 1. <http://www.iri.org/explore-our-resources/election-observation-and-assessment-reports#Eurasia>, 10. 10. 2010, 11:20.

⁷⁰ McFaul, M.: Russia's Unfinished Revolution: Political Change from Gorbachev to Putin. London: Cornell University Press, 2001, p. 295.

jen 18% a méně než 7% všem ostatním kandidátům. Disproporce se však také objevovala v charakteru vysílacího času, který byl jednotlivým kandidátům přidělen, neboť Jelcinova kampaň byla všeobecně hodnocena v pozitivním světle, zatímco kampaně ostatních kandidátů ve značně negativním. Zároveň tato média, jak již bylo řečeno, pojímala prezidentské klání především jako souboj dvou kandidátů (Jelcina a Zjuganova), přičemž ostatní kandidáti nebyli téměř bráni v potaz. Sami prezidentští poradci, mezi nimi např. Georgij Satarov, uznali, že během kampaně média nebyla objektivní, ale obhajovali tento fakt tím, že šlo o zachování demokratického vývoje Ruska. Z toho důvodu tedy bylo nutné, aby média podpořila úřadujícího prezidenta za účelem uchování své nezávislosti v dlouhodobém horizontu. Satarov v jednom rozhovoru řekl: „Tři hlavní ruské televizní stanice se samy rozhodly vysílat propagandu, aby zachovaly svou nezávislou činnost do budoucna“.⁷¹

Evropský Institut pro Média (EIM), který monitoroval mediální pokrytí jednotlivých kampaní, ve své zprávě ze 4. 7. 1996 shrnul, že oproti prezidentským volbám 1991 a parlamentním volbám 1993 a 1995 byli kandidáti prezidentských voleb 1996 méně svobodní ve vyjadřování svých názorů a voličům bylo poskytnuto méně objektivních informací.⁷²

Problémy týkající se vedení předvolební kampaně

Co se financování volební kampaně týče, ačkoliv Centrální volební komise (CVK) shledala výdaje na kampaň Borise Jelcina, ale i ostatních kandidátů, zcela v souladu s limity stanovenými ve volebním zákoně, mezinárodní pozorovatelé se shodli na tom, že tyto výdaje několikanásobně stanovené limity překročily. Zatímco podle CVK utratil Jelcin na kampaň kolem 14 miliard rublů, skutečná částka dosahovala výše dvaceti jedna až dokonce

⁷¹ OMRI Russian Presidential survey, July 4th, <http://fa.osaarchivum.org/ft?col=214&i=13>, 11. 10. 2010, 11:55, p. 13.

⁷² OMRI Russian Presidential survey, July 4th, <http://fa.osaarchivum.org/ft?col=214&i=13>, 11. 10. 2010, 11:55, p. 14.

třiceti miliard rublů.⁷³ Shevtsova navíc dodává, že tato částka věnovaná na předvolební kampaň, zapříčinila vzrůst ruského zadlužení.⁷⁴

Zneužívání postu pro vedení kampaně

Volební zákon také jasně udává, že úřadující prezident nesmí využívat svou pozici pro předvolební účely, čehož se Jelcin jednoznačně dopouštěl během svých agitačních návštěv po celém Rusku. Státní média pak hojně zachycovala Jelcina, jak naslibovává téměř nemožné (zaplatit všechny nevyplacené mzdy, kompenzovat Rusy, kteří ztratili své investice během období liberalizace atd.) a nabízí (a zároveň často na místě vyplácí) značné sumy peněz různým podnikům.⁷⁵ Tyto jeho předvolební akce, které tedy byly v přímém rozporu s jeho kandidaturou však, však budily mezi Rusy spíše podezření než nadšení.

Vyloučení skupin voličů z volebního procesu

Ještě během předvolební kampaně se kromě problémů s nerovnoměrným a neobjektivním mediálním pokrytí kampaní a nesrovnalostech ve financování kampaní objevovaly případy neregistrování voličů volících mimo jejich volební obvod, kteří ačkoliv oficiálně právo volit měli, toto jim nebylo umožněno, neboť neměli či jim nebyly vystaveny potřebné dokumenty. Zároveň ruským občanům žijícím v Baltských republikách pak, ačkoliv přijeli hlasovat, nebylo toto umožněno.

Spolupráce volebních komisí s lokálními úřady

Podle pozorovatelů OBSE také bylo možné pozorovat otevřenou podporu některých členů volebních komisí pro kandidáta Jelcina, což je v přímém rozporu se článkem 38 volebního zákona. Současně také lokální úřady v několika oblastech pořádaly „agitační“ akce v Jelcinův prospěch např. na veřejných festivalech, které byly hrazeny z veřejných zdrojů.

⁷³ Shevtsova, L.: *Yeltsin's Russia: Myth and Reality*. Washington D. C.: Carnegie Endowment for International Peace, 1999, p. 191.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Shevtsova, L.: *Yeltsin's Russia: Myth and Reality*. Washington D. C.: Carnegie Endowment for International Peace, 1999, p. 177.

Zastrašování voličů a nátlak na obyvatelstvo

V některých rurálních oblastech etnických republik (např. Tatarstán) docházelo také k přímému zastrašování voličů místními autoritami, a to např. výhružkami o zastavení dodávek plynu do domácností, pokud nebudou hlasovat pro Jelcina. Zároveň v Baškortostánu byli úředníci „motivováni“ k lepším volebním výsledkům ve prospěch úřadujícího prezidenta Jelcina pod pohrůzkou ztráty zaměstnání.⁷⁶

2.3.2.4.2 Dny voleb

Během prvního a druhého kola prezidentských voleb pak pozorovatelé hlásili porušení volebního procesu různého rázu. V několika případech (např. v Tatarstánu) byly pozorovány případy, kdy Jelcinovi příznivci či lidé zapojeni do jeho předvolební kampaně agitovali v samotných volebních místnostech, vcházeli za volební plentu a vycházeli s několika volebními lístky, které pak vhazovali do volební urny, či přímo soupeřili o kontrolu volebních komisí.⁷⁷ Několikrát byl také volebním pozorovatelům znemožněn vstup do volebních místností (Komsomolsk, Tver, Irkutsko⁷⁸) či jim bylo znemožněno využívat veřejné budovy pro jejich setkání, což také odporuje volebnímu zákonu.

Nedostatečná tajnost hlasování a hromadné volení

Dalším hojně se vyskytujícím problémem byla nedostatečná tajnost hlasování, když v některých volebních místnostech nebyly volební vůbec plenty (např. v Petrohradském regionu) či nebyly dostatečně využívány voliči. Součástí tohoto problému bylo také hromadné volení členů rodin, kteří společně vcházeli za plentu, čímž také docházelo k porušování tajnosti hlasování.

⁷⁶ Organization for Security and Co-operation in Europe - Office for Democratic Institutions and Human Rights: International Observer Mission – Russian Presidential Election 1996 – Second voting round, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/07/1452_en.pdf, 9. 10. 2010, 13:09.

⁷⁷ Russia Presidential Observation Report: June 16, 1996 – July 3, 1996 Runoff. International Republican Institute, November 20, 1996, p. 1. <http://www.iri.org/explore-our-resources/election-observation-and-assessment-reports#Eurasia>, 9. 10. 2010, 13:20.

⁷⁸ Organization for Security and Co-operation in Europe - Office for Democratic Institutions and Human Rights: International Observer Mission – Russian Presidential Election 1996 – First voting round, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/06/1451_en.pdf, 9. 10. 2010, 14:02.

Nedostatečné záruky proti několikanásobnému volení

Problémy působily i tzv. „zelené karty“, které umožňovaly voličům registrovat se do poslední minuty, a to v jakémkoliv volebním obvodu, čímž se násobily obavy z možnosti několikanásobného volení. Ačkoliv byl tento problém alokovan již v prvním kole, adresován nebyl ani v kole druhém. Tyto obavy ještě prohloubilo rozhodnutí Centrální volební komise rozšířit možnosti „absenčního hlasování“, za jehož účelem byly na letištích, v přístavech a vlakových stanicích instalovány přenosné urny.⁷⁹

Falsifikace volebních výsledků

Samotná falsifikace volebních výsledků byla zaznamenána převážně v etnických republikách. Např. v Tatarstánu v jednom volebním obvodu získal Jelcin v prvním kole 2064 hlasů, zatímco Zjuganov 7461 hlasů, což se však naprosto obrátilo ve druhém kole, ve kterém Jelcin obdržel 8512 hlasů a Zjuganov 2050. I kdyby tedy všichni, kteří hlasovali pro třetího kandidáta v prvním kole, hlasovali pro Jelcina ve druhém, celých 73 % Zjuganovových voličů (tedy 5411) by muselo ve druhém kole dát hlas Jelcinovi.⁸⁰ Vzhledem k naprostému otočení volebních zisků je zřejmé, že byl volební výsledek zmanipulován. Ačkoliv byly obdobné případy identifikovány i v ostatních oblastech Tatarstánu, Dagestánu či Baškortostánu, z celkového počtu 2327 zkoumaných oblastí došlo mezi prvním a druhým kolem k výraznému nárůstu hlasů pro Jelcina a k poklesu hlasů pro Zjuganova (či obráceně), a tedy i ke zřejmé manipulaci s volebními výsledky, ve 224 případech. Dá se tedy shrnout, že ačkoliv falsifikace výsledků proběhla, její rozsah zásadně neovlivnil volební výsledek. Přítomnost těchto manipulací byla pak téměř výhradně koncentrovaná

⁷⁹ Russia Presidential Observation Report: June 16, 1996 – July 3, 1996 Runoff. International Republican Institute, November 20, 1996, p. 1. <http://www.iri.org/explore-our-resources/election-observation-and-assessment-reports#Eurasia>, 9. 10. 2010, 12:08.

⁸⁰ Myagkov, M.: Russian Elections: An Oxymoron of Democracy. Seattle: The National Council for Eurasian and East European Research, April, 9, 2008, p. 4.

ve výše zmíněných etnických republikách, a to v 88% z 224 problematických případů.⁸¹

Kromě toho byly také zaznamenány případy, kdy volební urny byly zapečetěny až po příjezdu pozorovatelů, a to např. až v jedenáct hodin dopoledne, či byly zapečetěny ještě před příjezdem pozorovatelů, čímž se nedala vyloučit možnost, že byly volební výsledky zfalšifikovány.

Komunistická strana, ačkoliv si byla vědoma falšifikací volebních výsledků, nerovnoměrně rozděleného vysílacího času a zneužití finančních prostředků během volební kampaně, výsledky voleb nezpochybnila, neboť bylo zřejmé, že deseti milionový rozdíl v zisku hlasů mezi Zjuganovem a Jelcinem byl příliš velký na to, aby mohl být kompletně zfalšifikován.⁸²

2.3.2.5 Shrnutí

Manipulace volebního procesu byly pozorovány v různé intenzitě po celém Rusku, a to jak během předvolebního období, tak i během prvního a druhého kola prezidentských voleb. Ačkoliv byly výše popsané manipulace volebního procesu a falšifikace volebních výsledků poměrně vážné, předpokládá se však, že ačkoliv míra jejich rozsahu a závažnosti negativně ovlivnila jejich demokratičnost, neovlivnila celkový volební výsledek. V ruské historii se pak jednalo o poměrně výrazný úspěch, neboť volby proběhly podle předem stanovených volebních pravidel, čímž pomohly tak k etablování institucionálních pravidel v Rusku, a zároveň posloužily jako důležitý mezník, který uzavřel možnost návratu komunismu a potvrdil vůli Rusů (ačkoliv těsně) pokračovat v reformním směru.

2.3.3 Prezidentské volby 2000

18. prosince 1999 se konaly parlamentní volby do dolní komory ruského parlamentu. Již tři měsíce poté se konalo první kolo prezidentských voleb 2000,

⁸¹ Myagkov, M.: Russian Elections: An Oxymoron of Democracy. Seattle: The National Council for Eurasian and East European Research, April, 9, 2008, p. 5.

⁸² McFaul, M.: Russia's Unfinished Revolution: Political Change from Gorbachev to Putin. London: Cornell University Press, 2001, p. 303.

jehož předčasné konání bylo zapříčiněno resignací tehdejšího úřadujícího prezidenta Jelcina. Vzhledem k událostem, které tyto dvoje volby doprovázely, je nezbytné zabývat se oběma, neboť výsledky parlamentních voleb významně ovlivnily následné prezidentské volby.

2.3.3.1 Důsledky parlamentních voleb 1999 pro prezidentské volby 2000

Parlamentní volby, které proběhly 19. 12. 1999, se již konaly pod vedením úřadujícího premiéra Putina, který byl Jelcinem jmenován do funkce v srpnu 1999 se slovy: „Budu pracovat tam, kam mě přidělíte.“⁸³ Když ho Duma schválila do funkce 16. 8. 1999, tak vzhledem k turbulentním změnám premiérů, které probíhaly v předchozích měsících, nikdo neočekával, že zrovna on bude budoucím prezidentem. Putin totiž neměl nic – ani vlastní popularitu, ani širší podporu (tedy kromě Jelcina samotného a jeho „Rodiny“,⁸⁴ tj. okruhu lidí se specifickými vazbami na Jelcina soustředěných okolo jeho dcery Tat'ány, kteří fakticky řídili Rusko během Jelcinova druhého prezidentského období). Navíc nebyl ideologicky angažován v žádném politickém hnutí či straně, čehož bylo později využito v tom, že v něm každý mohl vidět to, co chtěl. Putin tedy mohl být pro jednoho demokratem, pro jiného liberálem, konzervativcem či vlastencem. Rusové však po finančním krachu nejvíce toužili po stabilitě, nikoliv po demokracii, lidských právech či svobodách, jak tomu bylo na počátku Jelcinovy vlády. Navíc po invazi čečenských separatistů do sousední republiky Dagestán či bombových útocích na Moskvu, ohledně kterých se vyrojily spekulace o zapojení ruských tajných služeb⁸⁵, Ruskem zavládla atmosféra strachu a Putin se tedy mohl předvést v tom správném světle. Podle výzkumů veřejného mínění považovalo pak 40% lidí svou bezpečnost za vyšší prioritu

⁸³ Shevtsova, L.: Putin's Russia. Washington: Carnegie Endowment for International Peace 2005, p. 31.

⁸⁴ Holzer, J., Kuchyňková, P.: Jelcinovo Rusko: Případová studie nejistého režimu, <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=250>, 14. 7. 2010, 11:35.

⁸⁵ Jamestown Foundation Monitor: Autumn 1999 terrorist bombings have a murky history, <http://www.cdi.org/russia/johnson/6064-3.cfm>, 14. 7. 2010, 12:29.

(předtím jen 28%) než sociální jistoty, které byly nejdůležitější po rozpadu SSSR.⁸⁶

Obrovskou popularitu tak Putinovi zajistila především druhá čečenská válka, kterou zahájil 30. 9. 1999, a která byla prezentována jako „anti-teroristická operace“. Na rozdíl od té první byla schvalována širokou veřejností, když s ní v roce 2000 souhlasilo až 70% lidí a stejné procento lidí v červenci 2000 cítilo, že by se s Čečenskem nemělo vyjednávat.⁸⁷ Velkou výhodou této války tedy bylo, že působila jako stmelovací prvek společnosti, neboť byla prezentována jako boj proti zároveň vnitřnímu i vnějšímu nepříteli. Do roku 2004 pak procento obyvatel podporující válku v Čečensku sice pokleslo, ale celých 46 % lidí stále věřilo, že by válka měla pokračovat, a 35% považovalo ruský zásah za nedostatečně tvrdý.⁸⁸

Před parlamentními volbami

Ještě několik měsíců před volbami situace nasvědčovala tomu, že se o první místo ve volbách utká komunistická strana v čele se Zjuganovem, který už ale nemohl pomýšlet na prezidentský post, a proto volby spíše pojímal jako prostředek k upevnění své pozice lídra levicových stran v parlamentu, a OVR (Otčestvo – Vsja Rossija), která vznikla spojením Lužkovovy strany Otčestvo (Vlast) a Primakovovy strany Vsja Rossija (Celé Rusko) v roce 1999. Oba lídři založili své strany poměrně nedávno před volbami (Lužkov 1997-8 a Primakov v dubnu 1999), a to z důvodu svých prezidentských ambicí.⁸⁹ V srpnu 1999 pak došlo ke spojení těchto stran pod podmínkou, že Primakov, bývalý premiér a zároveň nejdůvěryhodnější ruský politik, bude lídrem tohoto uskupení. Ačkoliv se Jelcin tomuto spojení snažil všemožně zabránit, nepodařilo se, čímž Jelcinovi a jeho týmu vznikl velice silný konkurenční kandidát.⁹⁰ Hnutí se navíc těšilo

⁸⁶ Shevtsova, L.: *Putin's Russia*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace 2005, p. 36.

⁸⁷ Shevtsova, L.: *Putin's Russia*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace 2005, p. 39.

⁸⁸ Bowker, M.: *Conflict in Chechnya* In Ross, C.: *Russian Politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press 2004, p. 262.

⁸⁹ Sakwa, R.: *Putin: Russia's choice*. London: Routledge 2004, p. 21.

⁹⁰ Brudny, Y., M.: *Continuity or Change in Russian Electoral Patterns? The December 1999-March 2000 Election Cycle* in Brown, A.: *Contemporary Russian Politics*: Oxford University Press, p. 159.

podpoře dvaceti regionálních guvernérů, kteří mohli ovlivnit cca 37% ruského elektorátu, a podporoval ho i Gusinskij a jeho Média Most s velmi populárními televizní stanicí NTV a zároveň také TV Centrum.

Ještě v polovině září 1999, tedy asi sto dní před volbami, Jelcin a jeho tým nedisponoval žádnou stranou, která by je mohla representovat. Z toho důvodu byla v září 1999 založena Jednota, která jako nová strana moci měla za cíl zneutralizovat především Lužkovovu a Primakovovu stranu OVR, která pro Jelcinův tým představovala největší hrozbu. Jednota však oproti OVR disponovala podporou pouze třinácti regionálních vůdců, na její kandidátní listině se objevili poměrně neznámí či nepříliš populární kandidáti a navíc nedisponovala žádným programem, strukturou a ani nebyla ideologicky vyhraněná. Jediné, na co se tedy mohla spoléhat, byla podpora tří televizních stanic RTR, ORT a TV6. Proto z počátku jen velmi málo lidí věřilo v úspěch této pro-kremelské strany.

Podpora výše zmíněných televizních stanic se však ukázala jako klíčová. V půlce října totiž začaly televizní stanice RTR a ORT s negativní, diskreditační kampaň proti Lužkovovi a Primakovovi. Lužkov byl pak obviňován z nepotismu, korupce a dokonce i z podílu na vraždě amerického byznymena, zatímco Primakov byl zase líčen jako senilní stařec, kterého obvinili z objednávky vraždy gruzínského prezidenta Ševarnadzeho, ze zničení ruského zbrojního průmyslu a neschopnosti zabránit bombardování Jugoslávie silami NATO.⁹¹

Ačkoliv měla tato štvavá kampaň dopad na výsledek voleb, situace byla více komplikovaná než by se mohlo zdát. Průzkum veřejného mínění z listopadu 1999 totiž ukázal, že pouze 46, 6% Rusů důvěřovalo televizním programům ORT a jen 28, 1% programům RTR,⁹² proto se nedá předpokládat, že by jejich vliv stačil na to, aby podpora veřejnosti vůdcům OVR takto propadla ve prospěch Jednoty jen na základě této negativní kampaně. Naopak se ukázalo, že pokles

⁹¹ Shevtsova, L.: *Putin's Russia*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace 2005, p. 41.

⁹² Brudny, Y., M.: *Continuity or Change in Russian Electoral Patterns? The December 1999-March 2000 Election Cycle* in Brown, A.: *Contemporary Russian Politics*: Oxford University Press, p. 162.

podpory OVR byl jasně spojen s nárůstem podpory pro Putina, který svou popularitu získal zejména vedením války v Čečensku. Zatímco tedy v létě 1999 by Primakova podporovala většina veřejnosti, na podzim roku 1999 veškerá podpora společnosti směřovala k mladému, jimi téměř neznámému Putinovi, který jim sliboval vládu silné ruky, pořádek a stabilitu. Největší nárůst podpory pro Jednotu pak nastal mezi 15. listopadem a 3. prosincem, což není až tak překvapivé, neboť 24. 11. 1999 ji Putin oficiálně v televizním přenosu podpořil. Podle průzkumů se 53% voličů rozhodlo volit pro Jednotu až poté.⁹³ Tento radikální posun v popularitě jen poukazoval na to, jak může být veřejné mínění snadno kontrolováno, a jak ho může úzký okruh lidí manipulovat k obrazu svému.

2.3.3.2 Rusko volí „Putinovu“ Jednotu

Ačkoliv ve volbách oficiálně zvítězila komunistická strana se ziskem 24, 29%, skutečným vítězem se stal Jelcinův tým, neboť Jednota skončila druhá se ziskem 23, 32%. Navíc vzhledem k tomu, že pro-jelcinovsky orientovaný Svaz pravicových sil (SPS) obdržel 8, 52%, Putin získal v Dumě loajální blok poslanců a tedy velmi solidní základnu podpory pro prezidentské volby.⁹⁴ OVR pak získalo jen 13, 33% hlasů, čímž se také rozplynuly Primakovovy ambice na prezidenta. Liberálně demokratická strana obdržela 5, 98 % hlasů a Jabloko jen 5, 93%.⁹⁵

2.3.3.3 Předvolební období a strategie Kremlu

Ačkoliv tedy bylo jasné, že Lužkov a Primakov byli ti, kteří prohráli volby, čímž největší šanci na post budoucího prezidenta získal Vladimír Putin, prezidentské volby se měly konat až za šest měsíců. A jak se ukázalo před parlamentními volbami, šest měsíců je dostatečně dlouhá doba na to, aby jakémukoliv kandidátovi vzrostly preference natolik, aby Putina porazil. Aby

⁹³ Brudny, Y., M.: Continuity or Change in Russian Electoral Patterns? The December 1999-March 2000 Election Cycle in Brown, A.: Contemporary Russian Politics: Oxford University Press, p. 163.

⁹⁴ Sakwa, R.: Putin: Russia's choice. London: Routledge, 2004, p. 21.

⁹⁵ Moscow Times and Interfax, 12.12. 1999 in Elections to the State Duma, http://www.osce.org/documents/odihr/2000/02/1454_en.pdf, 21.3. 2008, 14:19.

však Jelcin zajistil Putinovi hladký transfer moci a zabránil tak možnému vzestupu preferencí Lužkova a Primakova, rozhodl se resignovat, což pak učinil 31. 12. 1999. Tímto krokem se Putin stal úřadujícím prezidentem, a to až do konání předčasných voleb, které se musely konat do tří měsíců. Putin se tak zároveň stal zodpovědnými za jejich přípravu. Vzhledem k tomu, že tříměsíční čas nebyl dostatečně dlouhý na to, aby se mohli Lužkov a Primakov pokusit změnit své volební preference a zorganizovat smysluplnou kampaň, v lednu se oba stáhli z předvolebního boje o post prezidenta a otevřeně podpořili Putina. Vzhledem k tomu, že hlavním zbylým oponentem Putina byl komunistický kandidát Zjuganov, který disponoval pouze 11% podporou elektorátu, byl výsledek voleb de facto předem znám.⁹⁶

Nebylo však známo, jestli se Putinovi podaří zvítězit již v prvním kole, což pro něj bylo velmi žádoucí, neboť by získal mnohem silnější mandát méně závislý na televizních magnátech a regionálních vůdcích. Jediné, co by mohlo konání druhého kola způsobit, bylo případné spojení sil liberálních stran a následná kandidatura jediného liberála na post prezidenta, což vzhledem k osobní nevráživosti Javlinského a Kirijenka (SPS) nepřipadalo v úvahu. SPS navíc v předvolebním období oficiálně podpořilo Putinovu kandidaturu. Z toho důvodu již nic nenasvědčovalo konání druhého kola.

2.3.3.4 Výsledky prezidentských voleb

V den voleb, které se konaly 26. 3. 2000, pak ve volbách soutěžilo jedenáct kandidátů, kteří posloužili tím, že dodali volbám na věrohodnosti, ačkoliv podle předběžných průzkumů veřejného mínění provedených VTsIOM neměli žádnou šanci na výhru. Putin pak vyhrál již v prvním kole se ziskem 52, 9% hlasů, zatímco druhý Zjuganov obdržel 29, 2%. Na třetím místě pak skončil Javlinskij s 5, 8% hlasů a na čtvrtém pak Žirinovskij se ziskem 2, 7% hlasů.⁹⁷

⁹⁶ Brudny, Y., M.: Continuity or Change in Russian Electoral Patterns? The December 1999-March 2000 Election Cycle in Brown, A.: Contemporary Russian Politics: Oxford University Press, p. 171.

⁹⁷ Shevtsova, L.: Putin's Russia. Washington: Carnegie Endowment for International Peace 2005, p. 75.

Nadpoloviční většina voličů tedy hlasovala pro kandidáta, který odmítl deklarovat svůj program, čímž dali voliči jasně najevo, že nechají na Putinovi samotném, jakým směrem Rusko povede po svém zvolení. Dalším trendem, který můžeme vyzorovat v parlamentních volbách je úspěch stran, které neexistovaly ani tři měsíce před volbami, a v prezidentských volbách kandidáta, který byl před pár měsíci ruským voličům naprosto neznámý. Dá se tedy podotknout, že odmítnutí „politiky“ a příklon ruských voličů k naprosto neznámým subjektům, které ani nedefinovaly svůj program či ideologii, rozhodně nepříspěly ke konsolidování demokracie v Rusku. Zároveň negativní štvavá kampaň státních médií, a to jak před parlamentními, tak prezidentskými volbami, by nikdy na Západě jako součást demokratického procesu akceptována nebyla.

2.3.3.5 Manipulace volebního procesu

2.3.3.5.1 Předvolební období

Role médií v předvolební kampani

Neférovost prezidentských voleb se prokázala již v předvolebním období, ve kterém nebyly zajištěny rovné a spravedlivé podmínky, které by byly stejné pro všechny kandidáty na post ruského prezidenta. Jelcin sám pečlivě vybíral svého „dědice“, když během let 1998-9 vystřídal na postu premiéra šest osob, kteří byli odvoláni, ačkoliv měli stále podporu Dumy, a pro jejichž odvolání nebyl žádný důvod. Po zvolení nepřítel známého Putina premiérem, Jelcin soustředil veškerou moc na to, aby mu zajistil hladký nástup do prezidentského úřadu.

Vzhledem k tomu, že opoziční strany disponovaly vysokými preferencemi, Jelcin a jeho tým inicioval založení strany moci „Jednoty“, a to pouze tři měsíce před volbami. Zajištěním podpory regionálních vůdců (ať již cukrem či bičem) a státních médií se Jednotě podařilo zajistit vítězství. Státní média pak byla hojně využívána pro zdiskreditování opozice pomlouvačnou

kampaní, a to jak v průběhu parlamentních, tak také těsně před prezidentskými volbami.

Současně rostoucí preference Putina a úspěch Jednoty v parlamentních volbách měly takový vliv, že se i prominentní kandidáti na post prezidenta Primakov a Lužkov vzdali kandidatury. Toto jejich rozhodnutí se dá odůvodnit především neuspokojivým výsledkem OVR v parlamentních volbách, ale také pomlouvačnou kampaní státních médií zaměřenou na jejich zdiskreditování, kterou oba zažili během parlamentních voleb. Zbýlých deset protikandidátů pak nemělo téměř žádnou šanci Putina ohrozit a působili tak pouze jako prostředek k legitimaci výsledku.⁹⁸

Putinovy preference pak rostly až do 13. 3. 2000, kdy dosáhly svého vrcholu 58 procent. Poté však začaly poměrně výrazně klesat, přičemž 20. 3. 2000 dosáhly 53%. Možnost, že by se konalo druhé kolo, se tak velmi přiblížila. Ačkoliv se do dvou týdnů před volbami státní média zdržela vysílání „kompromatu“ na opoziční kandidáty, v momentě, kdy Putinovi začaly klesat preference, ORT a RTR opět započala štvavou kampaň proti Putinovým protikandidátům. Nejvíce se tyto média zaměřila na Javlinského, který v posledních týdnech vedl velice aktivní kampaň. V posledním týdnu tak ORT odmítla odvysílat dva předvolební rozhovory s Javlinským, zatímco RTR začala s vykonstruovanými útoky na jeho osobu. Byl obviňován z překračování povolených předvolebním výdajů na kampaň, dále z braní úplatků ze zahraničí a dokonce také z toho, že podstoupil plastickou operaci. Tři dny před volbami pak obě televize odvysílaly v hlavním vysílacím čase tiskovou konferenci, ve které nadšení homosexuálové vyjadřovali svou podporu lídrovi Jabloka.⁹⁹ Navíc vysílací čas, který hlavní televizní stanice věnovaly Putinovi, se vyrovnal času věnovanému všem ostatním kandidátům dohromady. Státní televize tak

⁹⁸ Organization for Security and Co-operation in Europe - Office for Democratic Institutions and Human Rights: International Observer Mission – Russian Presidential Election 2000 – Final Report, p. 7, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/07/1452_en.pdf, 11. 10. 2010, 08:34.

⁹⁹ Brudny, Y., M.: Continuity or Change in Russian Electoral Patterns? The December 1999-March 2000 Election Cycle in Brown, A.: Contemporary Russian Politics: Oxford University Press, p. 333.

asistovaly v předvolební kampani Putinovi stejně jako Jelcinovi v roce 1996. Co se pozorovatelů OBSE týče, ti jako problematickou identifikovali zejména závislost médií na státních dotacích a zranitelnost nezávislých médií vůči nátlaku shora.

Problémy týkající se předvolební kampaně

Putinův záměr inspirovat se parlamentními volbami a úspěchem Jednoty, která se vystupovala jako nepolitické hnutí, slavil úspěch také v prezidentských volbách. Strategií bylo prezentovat Putina jako „nepolitického“ politika, který nebude vést žádnou volební kampaň za účelem zisku hlasů, neboť kvůli svým funkcím nemá na vedení kampaně běžného typu čas. Voliči si sami mohou udělat představu o jeho činnosti jako úřadujícího premiéra a zároveň i prezidenta.

Když se pak náhodný reportér Putina zeptal, jaký je jeho program, jeho odpověď zněla: Neřeknu.¹⁰⁰ Jeho „kampaň“ tak tedy probíhala přesně v opačném duchu než Jelcinova v roce 1996, kdy Jelcin sliboval, rozdával peníze, navštěvoval různé závody a účastnil se rockových koncertů, jen aby získal nějakou podporu. Jediným dokumentem, který měl sloužit jako Putinův předvolební program, byl tzv. „Otevřený dopis“, ve kterém Putin vyzdvihuje nutnost obnovit sílu a velikost ruského národa, ovšem bez žádných konkrétních řešení či opatření, jak tohoto cíle dosáhnout.

Zneužívání postu pro vedení kampaně

Jelcinův předčasný odchod zajistil Putinovi nejen časovou výhodu, neboť znemožnil opozici se zorganizovat a vytvořit strategii pro kampaň, ale také obrovské výhody vyplývající z funkce samotné, neboť Putin jako úřadující premiér a prezident disponoval naprosto jinými prostředky než ostatní protikandidáti. Do Putinovy předvolební kampaně byla zapojena prezidentská administrativa (6 osob), regionální úřady (38 osob), poslanci Dumy (78), úředníci Ministerstva vnitra (9), Ministerstva dopravy (20), úředníci ostatních

¹⁰⁰ Shevtsova, L.: Putin's Russia. Washington: Carnegie Endowment for International Peace 2005, p. 74.

ministerstev (11), bankovní manažeři (7), firemní manažeři (138), manažeři nevládních organizací (67), universitní rektori (57), vojenští důstojníci a generálové (25), média a televize (5), personál nemocnic (13), sportovci (10) a ostatní (52 osob). Celkově tedy bylo do vedení Putinovy kampaně zapojeno 536 osob.¹⁰¹ Kromě toho, že ostatní kandidáti rozhodně nedisponovali stejným počtem osob určených na organizaci a vedení předvolební kampaně, článek 44 odstavec c) navíc zakazuje podíl vojenského personálu či vojenských institucí na podílení se na předvolebních kampaních a odstavec b) pak toto zakazuje také osobám z vládních či lokálních úřadů. Z tohoto důvodu se dá velmi těžko ospravedlnit podíl výše zmíněného počtu osob z těchto dvou skupin na Putinově kampani. Zároveň byly zaznamenány případy, kdy byly všem výše zmíněným skupinám obyvatel podílejících se na Putinově kampani poslány instrukce, že mají na svých pracovištích zřídit předvolební stánky s informačními a agitačními materiály.¹⁰² Během předvolební kampaně tedy docházelo k rozsáhlému zneužívání výhod plynoucích ze zastávání prezidentského postu, a to především díky ohromným finančním a personálním možnostem. Takovéto zneužívání funkce je samozřejmě v přímém rozporu s demokratickým průběhem voleb.

Spolupráce volebních komisí s lokálními úřady

Zahranční pozorovatelé také odhalili úzkou spolupráci volebních komisí s lokálními úřady, jejichž činnost během voleb často splývala. V různých regionech tak byly přímo ve volebních místnostech nalezeny předvolební materiály prezidenta Putina. V některých případech (např. Primorský kraj či Kazaň) navíc volební komise přiznaly, že jim bylo místními úřady doporučeno vyzvednout si u nich propagační materiály prezidenta Putina. Zapojení místních

¹⁰¹ Organization for Security and Co-operation in Europe - Office for Democratic Institutions and Human Rights: International Observer Mission – Russian Presidential Election 2000 – Final Report, p. 22, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/07/1452_en.pdf, 12. 10. 2010, 12:35.

¹⁰² Tamtéž, s. 23.

úřadů či volebních komisí do propagace a distribuce předvolebních materiálů je hrubým porušením článku 44(3) Federálního zákona.¹⁰³

Diskvalifikace kandidátů na základě vágního definování volebního zákona

Dalším problematickým aspektem byl vágně definovaný volební zákon, který neposkytoval dostatečně jasná kritéria pro registraci kandidátů. Kontroverzi také působilo subjektivní vykládání zákona o majetkovém přiznání, což je klíčová podmínka kandidatury na post prezidenta. Např. Žirinovskému byla odepřena kandidatura, protože jeho syn nepřiznal vlastnictví bytu. Žirinovský se odvolal k Nejvyššímu soudu, u něhož se obhajoval na základě článku 39(3), podle kterého může Centrální volební komise odmítnout registrovat kandidáta, pokud jsou nepřesnosti v majetkovém přiznání zásadního charakteru. Žirinovský pak tvrdil, že zmíněný byt representoval pouze 1% z jeho majetku, což není nepřesnost „zásadní“ důležitosti. Nejvyšší soud však jeho odvolání zamítl.

Nedlouho poté se však vyskytly informace o tom, že Putin, ačkoliv přiznal vlastnictví pozemku na venkově, zamlčel, že se na tomto pozemku nachází také téměř hotový dům. Podle zákona o vlastnictví majetku se nemovitosti musí registrovat, pouze pokud jsou již kompletně hotové, nicméně, co znamená „kompletně“ je v zákonu velmi vágně definováno. Poté, co se Žirinovský odvolal ke kasačnímu soudu, ten původní rozhodnutí Nejvyššího soudu zrušil, a Žirinovský mohl znovu kandidovat, nicméně čas na vedení předvolební kampaně byl nenávratně ztracen. Vyskytly se tak spekulace, zda rozhodnutí Kasačního soudu zvrátit již vyneseny rozsudek, nemělo souvislost s vyšetřováním Putina. Vágně definované zákony, velmi náchylné k subjektivnímu vykládání, k politicky motivovanému rozhodování a selektivní aplikaci zákona, tedy výrazně ohrožily integritu a věrohodnost volebního procesu.

Další kontroverzní událostí bylo odmítnutí kandidatury Tagizadeho, kterému, ačkoliv se přišel registrovat čtyřicet minut před uzávěrkou a přinesl prý

¹⁰³ Organization for Security and Co-operation in Europe - Office for Democratic Institutions and Human Rights: International Observer Mission – Russian Presidential Election 2000 – Final Report, p. 14, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/07/1452_en.pdf, 12. 10. 2010, 15:23.

dostatečné množství podpisů nutných ke kandidatuře na prezidenta (min. 500 000 podpisů), Centrální volební komise přestala sčítat podpisy přesně v 18:00 s výsledkem 482 929 podpisů. Toto velmi restriktivní chování volební komise nekorespondovalo s tím, že voličům bylo běžně umožňováno volit i po osmé hodině večer.¹⁰⁴

Zastrašování voličů a nátlak na obyvatelstvo

Součástí volebních praktik bylo také uplatňování nátlaku na voliče, kterým bylo zejména ve vesnických oblastech vyhrožováno např. odpojením plynu, ztrátou zaměstnání, ale také násilím. Tento způsob nátlaku pak může v mnoha případech ještě efektivněji dopomáhat kýžených výsledků než aplikace přímé falsifikace, neboť zejména v rurálních oblastech jsou lidé existenčně závislí na lokálních autoritách v takovém měřítku, že volba pro preferovaného kandidáta lokálních úřadů je pro ně jediným možným řešením.¹⁰⁵

2.3.3.5.2 Dny voleb

Nedostatečná tajnost hlasování a hromadné volení

V den konání prezidentských voleb, tedy 26. 3. 2000, pak opět docházelo k hromadnému volení členů rodin, kteří společně vcházeli za plentu, a to dokonce v 82% navštívených volebních komisí. Zároveň se pozorovatelé ve 32 % volebních komisí setkali s volením v zastoupení.¹⁰⁶ Problém nedostatečných opatření zajišťujících tajnost hlasování i nadále přetrvával, když se mezinárodní pozorovatelé stále setkávali s vyplňováním volebních lístků mimo plentu apod.

Neexistující voliči

Další fenomén, který byl v průběhu prezidentských voleb 2000 identifikován, je volení tzv. neexistujících voličů (v angličtině „ghost voters“),

¹⁰⁴ Madanick, L.: Russian Presidential Election, http://www.democracy.ru/english/library/comments/eng_2000-18.html, 17. 10. 2010, 11:31.

¹⁰⁵ Fish, S. M.: Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics. New York: Cambridge University Press, 2005, p. 55.

¹⁰⁶ Organization for Security and Co-operation in Europe - Office for Democratic Institutions and Human Rights: International Observer Mission – Russian Presidential Election 2000 – Final Report, p. 14, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/07/1452_en.pdf, 17.10. 2010, 13:56.

kteří také velmi výrazně přispěli k vítězství Putina. Podle Centrální volební komise vzrostl počet voličů mezi parlamentními volbami, které se uskutečnily 19. 12. 1999, a prezidentskými volbami z 26. 3. 2000 o 1, 3 milionu hlasů, a to na 109 392 046 voličů. Tento demografický fenomén byl CVK vysvětlován nejen intenzivní imigrací, ale také tím, že v tomto období dosáhlo 550 000 teenagerů věku 18 let. Podle Goskomstatu, což je Státní statistický úřad, v Rusku během prvních tří měsíců roku 2000 zemřelo 235 000 lidí, přičemž pouze 53 000 osob imigrovalo ze zahraničí. Z toho plyne, že během těchto tří měsíců přišlo Rusko o 182 000 voličů. Zároveň Goskomstat popřel údajný baby boom z počátku 80. let.¹⁰⁷

Poté, co tento obrovský nárůst voličů mezi dvěma koly začal být veřejně zpochybňován, všechny data týkající se prezidentských voleb 2000 z webových stránek Centrální volební komise zmizely, přičemž volební protokoly, které by jako jediné dokumenty mohly odhalit případnou falsifikaci či manipulaci výsledků, zveřejněny ani nikdy nebyly.

Nedostatečná bezpečnost volebních lístků

Manipulace s volebními výsledky byla také usnadněna tím, že bylo vytištěno nadměrné množství volebních lístků. Zároveň nebyla aplikována standardní bezpečnostní opatření, která mají za cíl zabránit snadnému padělání těchto lístků (např. speciální bezpečnostní rysy volebních lístků, jejich balení po určitém počtu atd.). Nepoužité lístky pak nebyly zabezpečeny a zničeny ani po otevření uren, a to v 19% volebních okrsků. Všechny tyto výtky ze strany mezinárodních pozorovatelů poukazovaly na případnou snadnou manipulaci spojenou s nedostatečnou bezpečností volebních lístků.

Pochybení volebních komisí

Při jakýchkoliv volbách po ukončení sčítání hlasů musí volební komise vyplnit tzv. volební protokol, který pak posílá regionálním komisím, které

¹⁰⁷Borisova, Y.: Baby Boom or Dead Souls? <http://www.thewalls.ru/annals/suxx11.htm>, 22. 10. 2010, 18:04.

následně hlásí výsledky Centrální volební komisi v Moskvě. Podle zákona se mají tyto protokoly zveřejňovat na každé úrovni zvláště okamžitě po sečtení výsledků za účelem zabránění jejich falsifikaci. V Rusku se však ustálila praxe, podle které komise na jednotlivých úrovních tyto výsledky nezveřejňují. Nejinak tomu bylo ani během prezidentských voleb 2000.

Reportérům Moscow Times, kteří provedli důkladné vyšetřování prezidentských voleb 2000, se např. v Dagestánu podařilo získat pouze 245 z 1550 protokolů, podle kterých získal Putin o 87 139 hlasů méně hlasů, než bylo zveřejněno na následující úrovni. Pokud by se výsledky z těchto 245 okrsků, které představovaly 16% z celkového počtu okrsků, aplikovaly i na ostatní okrsky, tak by Putin získal 551 287 z 877 853 hlasů neprávem.¹⁰⁸ Míra falsifikace z ostatních okrsků se však dá jen odhadovat, proto je možné, že míra falsifikace byla menší, ale je možné, že byla i mnohem větší. Obdobné falsifikace pak byly odhaleny i v dalších volebních obvodech, ve kterých se volebních pozorovatelům podařilo získat alespoň určitou část volebních protokolů.

Falsifikace volebních výsledků

Samotná falsifikace pak byla dokázána např. v Dagestánu, Kabardsko-balkarské republice, Karačajevsko-čerské republice, Severní Osetii či Tatarstánu, kde došlo k obrácení počtu hlasů mezi koly pro Putina a Zjuganova, což vypovídá o stejné falsifikaci volebních výsledků, která byla identifikována již během prezidentských voleb 1996. V Baškortostánu pak byla podána formální stížnost na falsifikaci volebních výsledků, kdy volební pozorovatelka Grigorijevová zaznamenala volební výsledky v jednom volebním okrsku takto: 862 hlasů pro Putina, 356 hlasů pro Zjuganova, 24 pro Žirinovského, 21 pro Titova a 12 hlasů pro Javlinského. Volební protokol pak oznamoval 1092 hlasů pro Putina, 177 pro Zjuganova a žádné hlasy pro další kandidáty. Grigorijevová nikdy od Centrální volební komise neobdržela reakci.¹⁰⁹ Tento případ pak

¹⁰⁸ Fish, S. M.: Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics. New York: Cambridge University Press, 2005, p. 34.

¹⁰⁹ Borisova, Y.: Baby Boom or Dead Souls? <http://www.thewalls.ru/annals/suxx11.htm>, 22. 10. 2010, 20:35.

poukazuje na to, že ani nebylo vyvinuto příliš velké úsilí falsifikaci výsledků skrýt, neboť žádné hlasy pro „stálice“ politické scény jsou velmi podezřelé na první pohled.

V Tatarstánu pak ani snaha skrývat tyto falsifikace nebyla, neboť byly oficiálně přiznány Vladimírem Ševčukem, šéfem Tiskového centra pro volby v Tatarstánu, který novinářům popsal způsob falsifikace volebních výsledků, který v Tatarstánu nazvali poeticky „vážka“. Podle Ševčuka jsou voliči před volebními místnostmi uplácani padesáti či sto rubly, aby odvolili s předem vyplněným volebním lístkem, a zpátky přinesli prázdný volební lístek, který je pak vyplněn a nabídnut dalšímu voliči. „Vážku“ pak potvrdil i mluvčí prezidenta Tatarstánu Šaimieva, a to bez jakéhokoliv pokusu falsifikaci popřít. Dalším identifikovaným prostředkem falsifikace v Tatarstánu pak bylo nejen již výše zmíněné volení neexistujících voličů, ale také vymyšlení neexistujících budov plných neexistujících voličů.¹¹⁰ Prezident Šaimiev pak byl jistě spokojen s výsledkem voleb v Tatarstánu, když Putin získal 68, 8% hlasů.

Problémem však není pouze politizace volebních komisí a jejich nedostatečná autonomie, které jsou v přímém rozporu se svobodným průběhem voleb, ale také neexistence odvolací instance, která by nejen přijímala a následně ignorovala příchozí stížnosti, ale také na ně reagovala a řešila je. Centrální volební komise a soudní systém pak naprosto v této pozici naprosto selhaly, když z 2000 příchozích stížností a 200 žalob, pouze minimum obdrželo vůbec nějakou odpověď. Předseda Centrální volební komise, který jel pro inspiraci pozorovat prezidentské volby do Spojených států, pak po prezidentských volbách 2000 poznamenal, že v porovnání s americkými prezidentskými volbami jsou „prezidentské volby v Rusku prováděny mnohem demokratičtěji a voliči jim také lépe rozumí“.¹¹¹

¹¹⁰ Fish, S. M.: *Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics*. New York: Cambridge University Press, 2005, p. 43.

¹¹¹ St. Petersburg Times: *Russia Can Learn From The U.S. Vote*, <http://www.sptimes.ru/archive/pdf/621.pdf>, 23. 10. 2010, 11: 47.

2.3.3.6 Shrnutí

Putinovi, který se těšil ohromné popularitě, pak aplikace analyzovaných neférových výchozích podmínek či rozsáhlých manipulací a falsifikací, pomohla k tomu, že se vyhnul konání druhého kola prezidentských voleb. Jak OBSE, tak i Moscow Times, které provedly rozsáhlé pozorovací mise během prezidentských voleb 2000, pak připustily, že by Putin porazil Zjuganova i bez použití nedemokratických praktik. Tyto manipulace však zcela poškodily legitimitu volebního systému jako takového, a o jejich demokratičnosti ani férovosti tak nemůže být řeč. Rusko se tak spíše odklonilo své cesty k vytvoření liberální demokracie západního typu.

2.3.4 Prezidentské volby 2004

Prezidentské volby 2004 a zároveň i jejich předvoj parlamentní volby 2003 měly potvrdit Putinovo postavení a legitimizovat jeho dosavadní kroky.

2.3.4.1 Předvolební období a strategie Kremlu

Již od svého nástupu do funkce prezidenta směřovaly jeho kroky k ovládnutí ruského parlamentu. Výchozí pozici po parlamentních volbách 1999 měl velmi dobrou, neboť se Jednotě podařilo získat 18% hlasů a spřízněnému SPS 9%. Koalici pak uzavřel s komunistickou stranou a malou stranou Zástupci lidu. Ačkoliv post premiéra získal představitel komunistické strany Selezněv, klíčovou roli v Dumě hrála Jednota, která obsadila klíčové posty ministerstev obrany, zahraničí, vnitra i financí. Putin tak získal velmi dobrou základnu pro prosazení jakýchkoliv zákonů, které chtěl. Např. byl přijat nový Zákon o politických stranách¹¹² a také Zákon o boji proti extremismu¹¹³, jejichž přijetí znamenalo budoucí okleštění pluralitního prostředí.

Putinovy kroky také negativně ovlivnily nezávislost Rady Federace, do které byli od roku 2000 delegováni dva zástupci regionálních představitelů

¹¹² Bacon, E.: Russia's Law on Political Parties: democracy by decree? In Herspring, D.R.: Putin's Russia, Past imperfect, future uncertain. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, Inc. 2007, p. 44.

¹¹³ Threats to Fundamental freedoms in Russia, <http://www.eminol.com/skriv ut.html?catid=6&artid=133>, 30. 10. 2010, 13:58.

legislativy a exekutivy, čímž guvernéri a představitelé regionálních shromáždění ztratili právo zasedat v Horní komoře parlamentu.¹¹⁴ Rada Federace tak ztratila své spojení s regiony a došlo k jejímu pevnějšímu navázání na rozhodování Kremlu. Následně se totiž ukázalo, že tito noví zástupci nedisponují žádnými nezávislými zdroji a mají tak sklon k poslušnému následování pokynů prezidentské administrativy. Lužkov tento stav komentoval těmito slovy: „*poté, co proběhnou „kosmetické úpravy“ Rady, stane se zřejmé, že nikdo nepotřebuje orgán, který nedisponuje žádnou autoritou, a že by měl být zrušen.*“¹¹⁵ Další kroky, které ještě více omezily nezávislost Rady Federace, byly usurpace pravomoci odvolat regionální hlavy exekutivy a legislativy a vytvoření instituce sedmi nevolených „super-guvernérů“, které dokončily centralizaci ruského parlamentu. Jakousi kompenzací pro představitele regionů bylo založení tzv. Státní Rady, které Putin inicioval 1. 9. 2000.¹¹⁶ Tomuto orgánu však nebyly přisouzeny jakékoliv pravomoci a mohl být navíc Putinem rozpuštěn kdykoliv se mu zachtělo.

Problémy s koaličními partnery, kterým bylo nutné často ustupovat, vedlo k vytvoření stálé koalice Jednoty a tří spřátelených frakcí: Zástupců lidu, Ruských regionů a OVR (Vlast a Vsja Rassija), která měla zajistit snadnější prosazování jednotlivých zákonů. Zástupci lidu a Ruské regiony však často nehlasovaly podle předem domluvené linie. Proto došlo k založení nové strany Jednotného Ruska, které vzniklo v roce 2001 spojením Jednoty a OVR.¹¹⁷ Tato strana si velmi rychle získala dominantní postavení, kterému Kreml vycházel svými dalšími kroky velmi vstříc. Po přijetí výše zmíněného Zákona o politických stranách, došlo k navýšení hranice pro vstup stran do parlamentu z pěti na sedm procent s aplikací po volbách 2003,¹¹⁸ což ještě více snížilo šanci

¹¹⁴ Petrov, N., Slider D.: Putin and the regions In Herspring, D.R.: Putin's Russia, Past imperfect, future uncertain. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, Inc. 2007, p. 81.

¹¹⁵ Sakwa, R.: Putin: Russia's choice. London: Routledge, 2004, p. 147.

¹¹⁶ Shevtsova, L.: Putin's Russia. Washington: Carnegie Endowment for International Peace 2005, p. 123.

¹¹⁷ Remington T.F.: Putin, the Parliament, and the Party System In Herspring, D.R.: Putin's Russia, Past imperfect, future uncertain. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, Inc. 2007, p. 63.

¹¹⁸ Remington T.F.: Putin, the Parliament, and the Party System In Herspring, D.R.: Putin's Russia, Past imperfect, future uncertain. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, Inc. 2007, p. 63.

malých stran dostat se do parlamentu, z čehož opět nejvíce profitovalo Jednotné Rusko. To totiž disponuje podporou jak na regionální, tak federální podporou.

Strategií Kremlu totiž bylo zajistit Jednotnému Rusku přesvědčivý úspěch v parlamentních volbách 2003, k čemuž přispělo také založení bloku Rodina, jehož cílem bylo odlákat voliče komunistické straně.¹¹⁹ Tento úkol Rodina splnila, neboť pro toto uskupení hlasovalo ve volbách 9% občanů.

2.3.4.2 Důsledky parlamentních voleb 2003 pro prezidentské volby 2004

Parlamentní volby, které se konaly 7. 12. 2003, pak skončily triumfálním vítězstvím Jednotného Ruska, které obdrželo 37, 57% hlasů. Druhá skončila komunistická strana, pro kterou 12, 6% hlasů znamenalo značný neúspěch. Dále pětiprocentní volební klauzuli překročila Liberálně demokratická strana s 11, 45% a blok Rodina s 9 % hlasů, který se však po volbách rozpadl do dvou křídel nepředstavujících žádnou hrozbu pro Jednotné Rusko.¹²⁰ V parlamentních volbách 2003 se také poprvé nepodařilo žádné liberální straně – ani Jabloku, ani SPS - překročit pětiprocentní volební klauzuli. Putin tak získal to, o co tak usiloval: více než dvou třetinovou většinu křesel v Dumě – tedy 300 ze 450 křesel,¹²¹ přičemž ostatní strany byly (až na komunistickou stranu) velmi ochotné podpořit prezidentské iniciativy. Parlamentní volby však oproti volbám 1999 nehrály determinující roli pro následnou podobu ruského systému, neboť vítězství pro-putinské strany bylo již v předvolebním období jistým faktem. Mohly tak pouze oslabit Putinovu pozici v následujícím volebním období. Podle Lilie Shevtsové¹²² pak ani na jejich vítězství nebylo nutné vynaložit takové úsilí jako na vítězství ve volbách 1999. Nicméně centralizace moci, okleštění opozice, nesoutěživé prostředí a monopolizace médií toto vítězství prakticky předurčily a

¹¹⁹ Lipman, M: Russian Politics, Playing With Fuhrer,

<http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=16715>, 10. 4. 2008, 17:24.

¹²⁰ Remington T.F.: Putin, the Parliament, and the Party System In Herspring, D.R: Putin's Russia, Past imperfect, future uncertain. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, Inc. 2007, p. 65.

¹²¹ Factions in the State Duma after the 2003 Parliamentary Elections, <http://www.balticdata.info/russia/politics/factions.htm>, 30. 10. 2010, 15: 11.

¹²² Shevtsova, L.: Putin's Russia. Washington: Carnegie Endowment for International Peace 2005, p. 289.

znemožnily možnost označovat tyto volby za férové.¹²³ Kromě nerovnoměrné podpory médií, která ještě více než ve volbách 1999 nahrávala pro-prezidentské straně, Jednotné Rusko opět nevedlo téměř žádnou předvolební kampaň a neúčastnilo se ani žádných televizních debat, což také negativně ovlivnilo demokratický průběh voleb.¹²⁴

Komunistická strana pak pro podezření z falsifikace výsledků iniciovala přepočítání hlasů, které potvrdily volební výsledek komunistické strany, avšak odhalily nesrovnalosti ve výsledcích Jednotného Ruska, které získalo jen 33, 1% hlasů, Jabloka, které získalo dokonce 6, 0% (oproti oficiálnímu výsledku 4, 3%) a SPS 5, 1% (oproti oficiálním 4, 0% hlasů), což by znamenalo, že by se obě liberální strany do Dumy dostaly.¹²⁵ Tyto neoficiální výsledky také přibližně odpovídaly předvolebnímu průzkumu veřejného mínění, který sponzorovaly Moscow Times, Nadace Soros a Renaissance Capital,¹²⁶ což jim přidalo na validitě.

Pokud by tedy Jabloko a SPS překročily pětiprocentní volební klauzuli, Putinovo postavení by nejenže nebylo ohroženo, dokonce by možná vypadalo lépe, kdyby se alespoň jedna liberální strana do parlamentu dostala. Z tohoto pohledu se dá pochopit Putinova zdánlivě nelogická snaha podpořit Javlinského těsně před parlamentními volbami, kdy mu také Putin zajistil značné množství vysílacího času v jím kontrolovaných médiích.¹²⁷ Účast liberálních stran v parlamentu by však hlavně umožnila občasně spojení sil liberálních stran s komunistickou stranou, které by tak společně mohly alespoň částečně plnit úlohu opozice. Ani Javlinský ani představitelka SPS Irina Chakamada však výsledek voleb nezpochybnili se slovy, že by tento krok neměl žádný smysl.

¹²³ OBSE: Post Election Interim Report, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/11/1593_en.pdf, 30. 10. 2010, 16: 45.

¹²⁴ Fish, S. M.: Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics. New York: Cambridge University Press, 2005. p. 79.

¹²⁵ Aron, L.: The Duma Elections, <http://www.iet.ru/files/text/guest/Aron/dumaelection.pdf>, 30. 10. 2010, 12:15.

¹²⁶ Aron, L.: The Duma Elections, <http://www.iet.ru/files/text/guest/Aron/dumaelection.pdf>, 30. 10. 2010, 12:23.

¹²⁷ Sakwa, R.: The 2003-2004 Russian Elections and Prospects for Democracy. European-Asia Studies, Vol 57, No. 3, May 2005. s. 375. www.jstor.org/stable/30043885, 30. 10. 17:12.

Putinovo neochvějně postavení, které se prokázalo výsledkem parlamentních voleb, bylo stvrzeno také v následných prezidentských volbách, ve kterých Putin dokonce obdržel 71,2% hlasů, čímž pochyby o soutěživosti systému oprávněně získaly na síle. Opozice se v ruském systému stala pouhou fikcí.

2.3.4.3 Výsledky prezidentských voleb

Výsledky voleb pak byly nejpředvídatelnějšími v celé historii Ruské federace, když Putin vyhrál se ziskem 71, 2% hlasů. Na druhém místě se umístil neznámý kandidát komunistické strany Nikolaj Kharitonov se ziskem 13, 7%, na třetím místě pak Sergej Glazejev s 4, 1%, dále se umístila Irina Chakamadová se ziskem 3, 8%, ex-bodyguard Žirinovského Malyškin získal 2% hlasů a na posledním místě se umístil Sergei Mironov se ziskem 0, 7%. Proti všem kandidátům hlasovalo 3, 7% voličů při volební účasti 64, 3%.¹²⁸

Volby 2003 a 2004 pak byly prvními volbami Ruské federace, které Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě odmítla uznat jako demokratické a férové.

2.3.4.4 Manipulace volebního procesu

2.3.4.4.1 Předvolební období

Problémy týkající se předvolební kampaně

Stejně jako v předchozích volebních kláních ani v tomto Putin nevedl předvolební kampaň. Situace však dospěla tak daleko, že kompletně ignoroval toto období a odmítal účast ve všech předvolebních diskusích. Toto sebevědomé jednání bylo založené na jistotě, že bude znovu zvolen, což také potvrzovaly předvolební výzkumy veřejného mínění. Proto všechny překvapilo, když 24. 2. 2004 Putin odvolal Kasjanova z funkce premiéra, což bylo velice nestandardní předvolební jednání, a to i na ruské poměry. Jeho vysvětlením pak měla být snaha ušetřit čas, který by volbě nového premiéra a sestavení vlády musel být

¹²⁸ Presidential election: 14 March 2004, Final Result, http://www.russiavotes.org/prezident/presidency_previous.php?S776173303132=4d09d182326a4e7c4542cc48239c3c93, 30. 10. 2010, 17:57.

věnován po volbách, což by údajně zbytečně zdržovalo pokračování reformem. Do funkce nového premiéra byl pak zvolen Michail Fradkov, kterého tedy Duma musela schvalovat nadvakrát – nejprve dočasně před volbami a pak znovu po volbách. Ačkoliv se objevily spekulace, co doopravdy stálo za tímto Putinovým velmi zvláštním krokem, žádné rozřešení se nekonalo. Dá se však říci, že tímto činem Putin narušil institucionální pořádek, čímž zároveň podlomil demokracii jako takovou.

Umělé zvyšování volební účasti

Předvolební období bylo také poznamenáno nedostatečnou soutěživostí voleb, která se projevila především nedostatkem věrohodných kandidátů. Po neúspěchu v parlamentních volbách a po absolvování několika předvolebních štvavých kampaní proti svým osobám se Javlinský i Zjuganov rozhodli nekandidovat, když bylo jasné, že jejich šance na úspěch se rovnaly nule. Dalším předpokládaným kandidátem byl Žirinovský, který ale také odmítl kandidovat. Místo něj pak za Liberálně demokratickou stranu kandidoval jeho ex-bodyguard Oleg Malyškin. Když se do volebního klání zapojil i absolutně neznámý Sterligov – majitel pohřební služby, vše nasvědčovalo tomu, že se volby změni ve frašku. Vše bylo korunováno tím, když předseda Rady Federce – Mironov, během své kandidatury objasnil, že vlastně kandiduje proto, aby podpořil Putina. Kreml v zoufalé snaze zachránit image voleb údajně nabídl Javlinskému a Zjuganovovi 25 miliónů dolarů na vedení kampaně,¹²⁹ pokud se rozhodnou do volebního klání vstoupit. Oba však odmítli. Nakonec po dlouhém naléhání za KS kandidoval alespoň veřejnosti neznámý Nikolaj Charitonov, který i přes to ve volbách skončil dokonce druhý se ziskem 14% hlasů. Další velmi překvapivou událostí bylo, když Irina Hakamada nečekaně vstoupila do souboje o prezidentský post, ačkoliv nedisponovala podporou ani Jabloka, ba co více, ani svojí vlastní strany SPS. Účast liberálního kandidáta nicméně dodala volbám alespoň nějakou vážnost, což bylo pro Kreml naprosto stěžejní.

¹²⁹ Shevtsova, L.: Putin's Russia. Washington: Carnegie Endowment for International Peace 2005, p. 299.

Co by se na první pohled mohlo zdát pro Putina jako výhoda, se naopak velmi rychle změnilo ve velkou nevýhodu, neboť bojkot voleb ze strany liberálních a komunistických voličů by pravděpodobně zapříčinil nutnost opakování voleb, neboť je k jejich konání potřeba 50% volební účast. Zděšením zmítaný Kreml pak představil preventivní opatření, kterými se za každou cenu snažil přilákat Rusy k volbám. Studentům bylo např. vyhrožováno možnou ztrátou koleje, když se nedostaví k volbám. Zároveň se hojně rozdávaly lístky do divadla, v den voleb mohli voliči nakupovat ve všech obchodech se slevou, v nemocnicích se rozdávaly volební lístky apod. Nakonec se ukázalo, že tyto snahy přinesly ovoce.

Role médií v předvolebním období

I přes jisté vítězství Putina se státní média opět velmi negativně podepsala na neférovém průběhu voleb. Stejně jako ve volbách 2000 totiž existovala obrovská disproporce mezi množstvím času vyhrazeného pro Putina (69 % veškerého času)¹³⁰ a ostatní kandidáty, přičemž Putina, na rozdíl od ostatních kandidátů, tato média líčila ve velmi pozitivním světle. Státní média navíc velmi hojně dokumentovala Putinovo působení na postu úřadujícího prezidenta. V období čtyř týdnů před volbami mu státní televize Pervyj Kanal věnovala čtyři hodiny ze svého politicky zaměřeného vysílání, přičemž druhému kandidátovi s největším množstvím vysílacího času, Kharitonovi, bylo přisouzeno dvacet jedna minut. Další státní televize TV Rossija pak Putinovi zasvětila dvě hodiny ze svého hlavního vysílacího času, zatímco dalšímu kandidátovi Glazejevovi pouhé čtyři minuty. Stejná situace se pak opakovala i ve státních novinách, když Rossijskaja Gazeta vyhradila 80% prostoru určeného pro politické otázky Putinovi, zatímco dalšímu kandidátovi pouhých 8%.¹³¹

¹³⁰ Freedom House – Annual Report 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/06/3033_en.pdf, 31. 10. 2010, 9: 21.

¹³¹ OSCE: Russian Federation Presidential Election – 14 March 2004, Final Report, p. 16. http://www.osce.org/documents/odihr/2004/06/3033_en.pdf, 31. 10. 2010, 9:35.

Centrální volební komise pak v souvislosti s ruskými médii obdržela třicet jedna stížností, kterými se komise zabírala pouze na jedné schůzi. Pouze tři stížnosti byly řešeny, avšak zamítnuty byly nakonec všechny.¹³² Centrální volební komise tak selhala ve své funkci garanta demokratického volebního procesu.

Překážky kladené registraci kandidátů

Soutěživost voleb pak byla ještě více zkomplikována velmi náročnými registračními povinnostmi, které musí sebe-nominující kandidáti provést, aby byli Centrální volební komisí registrováni. Ve Volebním zákoně totiž stojí, že kandidát, kterého do souboje o post nenominovala žádná politická strana, musí získat dva miliony podpisů, přičemž ne více než 50 000 z nich může pocházet z jednoho federálního subjektu.¹³³

Spolupráce volebních komisí s lokálními úřady

Stejně jako v předchozích volbách pak také docházelo k úzké spolupráci volebních komisí s lokálními úřady, které se v několika regionech snažily uplatňovat kontrolu nad průběhem volebního procesu (např. Moskva či Voronež).

Zastrašování voličů a nátlak na obyvatelstvo

Reálnou možností, která ohrožovala platnost výsledků prezidentských voleb 2004, byla nedostatečná volební účast. Aby totiž byly volební výsledky platné, musela volební účast dosáhnout minimálně 50 %. Z tohoto důvodu pocítili voliči nesrovnatelně větší nátlak, aby se dostavili k volebním urnám než ve volbách 2000. Např. studenti, kteří odvolili, dostávali razítka do studentského průkazu, a to hned v několika volebních obvodech (např. v Chabarovsku). Dále byla zpochybněna dobrovolnost hlasování, když v Chabarovsku byli vojáci

¹³² CRS Report for Congress: Democracy in Russia: Trends and Implications fro U.S. Interests, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL32662.pdf>, 31. 10. 2010, 10:15.

¹³³ Lambroschini, S.: Nine Candidates prepared to lose in Presidential elections, <http://www.cdi.org/russia/9jan04-2.cfm>, 31. 10. 2010, 9: 28.

pozorování, jak hromadně pochodují do volebních místností, kde jsou vyvoláváni podle abecedy, aby odvolili.

Ve dvou třetinách volebních místností pak byla pozorována přítomnost policie, přičemž v 70 % případů si ji nevyžádal předseda volební komise, což odporuje volebnímu zákonu. V moskevském volebním obvodu Odinsovo pak policie podávala ve dvou hodinových intervalech hlášení místnímu velitelství o stavu výsledků. V 7% volebních stanic pak byla pozorována přítomnost soukromých bezpečnostních služeb, která je zákonem zakázána.¹³⁴

Vyloučení skupin voličů z volebního procesu

Vzhledem k tomu, že většina etnických menšin disponuje ruským občanstvím, problémy s uplatňováním svého práva volit nemá. Jiná situace však platí pro meskhétské Turky, kteří pobývají v Krasnodarském kraji, a kteří volit nemohli. Místní úřady jim totiž odmítly poskytnout dokumenty o trvalém pobytu na jeho území, čímž několik tisíců příslušníků této komunity nebylo schopno získat ruské občanství, ačkoliv k tomuto byli oprávněni.¹³⁵

Diskvalifikace kandidátů

Centrální volební komise také na základě technických maličkostí diskvalifikovala z volebního boje dva skutečné proti-kandidáty Putina – Viktora Gerašenka a Germana Sterligova. Gerašenko, který se usiloval o registraci skrze nominaci Stranou ruských regionů, která však byla součástí bloku Rodina. Centrální volební komise pak odmítla registrovat Gerašenka z toho důvodu, že se Rodina znovu neregistrovala pro prezidentské volby po parlamentních volbách, pro které však tento blok registrován byl, přičemž nominace pouze jednou stranou z bloku nebyla akceptována. Gerašenko by tak musel nasbírat ony dva miliony podpisů, což však odmítl a odvolal se k Nejvyššímu soudu, který však jeho stížnost odmítl. Sterligova kandidatura pak byla odmítnuta na základě toho,

¹³⁴ OSCE: Russian Federation Presidential Election – 14 March 2004, Final Report, p. 23.
http://www.osce.org/documents/odihr/2004/06/3033_en.pdf, 31. 10. 2010, 12:50.

¹³⁵ OSCE: Russian Federation Presidential Election – 14 March 2004, Final Report, p. 20.
http://www.osce.org/documents/odihr/2004/06/3033_en.pdf, 31. 10. 2010, 13:12.

že dokumenty nutné k registraci, které zaslal Centrální volební komisi, nebyly v souladu s volebními zákony, avšak dala mu možnost chyby opravit. Sterligov však odmítl s tím, že jeho dokumenty byly v pořádku, a také se odvolal k Nejvyššímu soudu, přičemž ho potkal stejný osud jako Gerašenka.

2.3.4.4.2 Dny voleb

Následující manipulace budou popsány pouze stručně s odkazem na to, že jsem se jim již důkladně věnovala během analýzy prezidentských voleb 2000. Trend se totiž opakoval a manipulační techniky, které byly uplatněny během voleb 2000, se ještě více zakořenily v ruském systému.

Nedostatečná tajnost hlasování a hromadné volení

Sčítání hlasů a vyhodnocování volebních výsledků pak bylo volebními pozorovateli negativně hodnoceno v 24 % volebních místností, přičemž ve 14 % volebních místností nebyly před otevřením volební urny sečteny a zničeny prázdné lístky. Ve více než čtvrtině volebních místností pak nedošlo k vyhlášení výsledků jednotlivých kandidátů před jejich zapsáním do volebního protokolu. Extrémním případem byl Chabarovsk, kde byly dokonce výsledky zapsány do protokolu, aniž by proběhlo jakékoliv sčítání hlasů. Přetrvávajícím problémem byla také nedostatečná tajnost hlasování, kterou volební pozorovatelé identifikovali v 22 % volebních místností. Hromadné volení osob pak bylo pozorováno v jedné třetině volebních místností, z čehož v 80 % se jednalo o hromadné volení rodin.¹³⁶

Nedostatečné záruky proti několikanásobnému volení

Opět neexistovaly bezpečnostní záruky v souvislosti s přenosnými volebními urnami, čímž bylo umožněno několikanásobné volení občanů. Problémem stejného rázu byla nedostatečná bezpečnostní kritéria pro uchovávání a zabezpečení volebních lístků.

¹³⁶ OSCE: Russian Federation Presidential Election – 14 March 2004, Final Report, p. 24.
http://www.osce.org/documents/odihr/2004/06/3033_en.pdf, 31. 10. 2010, 10:59.

Pochybení volebních komisí

Centrální volební komise nejenže selhala ve své roli garanta demokratického procesu kvůli neschopnosti zakročit proti nevyváženému rozdělení vysílacího času státními médii a zaujatému hodnocení kandidátů, ale také hrubě pochybila v tom, když pravidelně nezveřejňovala počet osob oprávněných volit, přičemž poslední zveřejněný počet voličů před volbami byl z února 2004. Poté, co byl údaj zveřejněn po prezidentských volbách na konci března 2004, počet voličů se v jednotlivých regionech podstatně lišil oproti údajům uveřejněným o měsíc dříve. Např. v Moskvě během měsíce přibylo 6% voličů, zatímco v Republice Mari počet voličů poklesl o 4%.¹³⁷ Tato čísla naznačují používání techniky neexistujících voličů neboli „ghost voters“, která se již objevila ve volbách 2000.

Falsifikace volebních výsledků

V některých federálních subjektech pak byla volební účast tak vysoká, že nebylo pochyb o tom, že došlo k falsifikaci volebních výsledků. V Ingušetii a Kabardsko-Balkarském regionu byla volební účast 98, 2% a 98%, přičemž Putin obdržel 96, 2% a 96, 5% hlasů. V Tatarstánu se pak volební účast pohybovala kolem 100%, přičemž pro Putina hlasovalo cca 99, 5% voličů. V Dagestánu, Mordovii, Čečensku, Adyži, Karačejsko-Čerskésii, Baškortostánu a Severní Osetii se volební účast pohybovala kolem 94%, z čehož 91% hlasů byly hlasy pro Putina.¹³⁸ Z těchto výsledků vyplývá, že došlo jak k manipulaci s volební účastí, tak k falsifikaci volebních výsledků.

2.3.4.5 Shrnutí

Manipulace volebního procesu se týkaly stejně jako v předchozích prezidentských volbách již předvolebního období. Nicméně na rozdíl od voleb 2000, kdy se přeci jen alespoň rozhodovalo, zda Putin zvítězí v prvním či ve

¹³⁷ OSCE: Russian Federation Presidential Election – 14 March 2004, Final Report, p. 16.
http://www.osce.org/documents/odihr/2004/06/3033_en.pdf, 31. 10. 2010, 9:35.

¹³⁸ Myagkov, M., Ordeshook, P.: Russian Elections: An Oxymoron of Democracy, p. 12.
http://www.ucis.pitt.edu/nceeer/2008_822-11_Ordeshook.pdf, 31. 10. 2010, 13: 43.

druhém kole, prezidentské volby 2004 s sebou již žádné takové překvapení již nenesly. Bylo totiž naprosto jisté, že Putin zvítězí již v prvním kole, což potvrzovaly nejen předvolební výzkumy veřejného mínění, ale také fakt, že neexistoval žádný relevantní proti-kandidát, který by do politického boje o prezidentský post vstoupil. V tomto ohledu se kromě televizních spotů a debat nekonala ani žádná předvolební kampaň, neboť ji Putin odmítl vést, což obhajoval tím, že se musí věnovat běžným povinnostem vyplývajících z jeho postu, a ostatní kandidáti odmítali investovat do kampaně, která neměla žádný smysl. Ve volbách tedy nebyl přítomný ani smysluplný předvolební politický diskurs, podle kterého by měli voliči lepší možnost vybrat kandidáta, kterému chtějí dát svůj hlas.

Strach z toho, že se volby změňí v „taškařici“, ve které kromě Putina ještě kandidoval bývalý bodyguard, majitel pohřební služby, kandidát bez vlastních ambic, který chtěl pouze Putina podpořit, byl odvrácen tím, že ještě kandidoval neznámý komunista a dva kandidáti bez podpory vlastních stran. Již z tohoto vyplývá, že o soutěživosti voleb nemohla být žádná řeč.

Z těchto důvodů se i Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě o volbách vyjádřila takto: *„Volební proces adekvátně nenaplnil nutné zásady zdravě demokratických voleb, když negarantoval nediskriminující jednání státních médií vůči jednotlivým kandidátům, rovné příležitosti pro všechny kandidáty a tajnost hlasování.“*¹³⁹

2.3.5 Prezidentské volby 2008

Prezidentským volbám 2008 předcházely spekulace o tom, jak se Putin zachová po uplynutí druhého a podle ústavy posledního funkčního období. Již v roce 2005 totiž odmítl možnost změny ústavy, ale vzhledem k tomu, že po parlamentních volbách disponoval silnou ústavní většinou v ruském parlamentu, ústavu mohl změnit bez sebemenších problémů. Putin se zároveň těšil

¹³⁹ OSCE: Russian Federation Presidential Election – 14 March 2004, Final Report, p. 1.
http://www.osce.org/documents/odihr/2004/06/3033_en.pdf, 31. 10. 2010, 8:38.

neuvěřitelné popularitě a v cestě mu nebránila ani opozice, kterou se mu během osmi let u moci podařilo téměř zcela zlikvidovat. Jediné, co mu tedy mohlo bránit ústavu změnit, byla ztráta „demokratické“ image Ruska před Západem.

Putin však překvapil, neboť ačkoliv ústavu nezměnil a vzdal se prezidentského mandátu, moc se mu podařilo uchovat. V říjnu roku 2007 totiž na kongresu Jednotného Ruska oznámil, že stranu povede do parlamentních voleb jako její lídr, čímž jí propůjčil nejen svoji popularitu, ale také státní zdroje na předvolební kampaň pro nadcházející parlamentní volby.¹⁴⁰ Dále potvrdil, že pokud by Jednotné Rusko volby vyhrálo, uvažoval by i o postu premiéra.¹⁴¹ Putin měl pak jako úřadující prezident v rukou výběr budoucího kandidáta na prezidenta, který by ho pak následně jmenoval premiérem. Vymyslel tak ideální plán, jak si uchovat moc a přitom nezměnit ústavu.

2.3.5.1 Důsledky parlamentní voleb 2007 pro prezidentské volby 2008

Parlamentní volby, které se konaly 2. 12. 2007, a které organizace Freedom House a pozorovatelská mise Parlamentního shromáždění Rady Evropy označily za „not free“ a „not fair“,^{142 143} znamenaly předzvěst výsledku pro nadcházející prezidentské volby. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě pak odmítla pozorovatelskou misi byť jen vyslat, neboť kvůli překážkám kladenými ruskou stranou, by, podle jejích slov, nebyla schopna zaručit spolehlivé a věrohodné ohodnocení průběhu voleb¹⁴⁴. Rusko totiž povolilo přítomnost pouhých 70 pozorovatelů, zatímco v roce 2003 bylo u ruských parlamentních voleb přítomno 450 pozorovatelů OBSE. Zároveň jim byla poskytnuta víza na pouhý jeden měsíc před volbami namísto obvyklých

¹⁴⁰ Freedom House: Country Report Russia 2008,

<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=47&nit=465&year=2008>, 6. 11. 2010, 9:27.

¹⁴¹ The never- ending presidency, www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=9905506, 6. 11. 2010, 10:03

¹⁴² Freedom House: Country Report Russia 2008,

<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=47&nit=465&year=2008>, 6. 11. 2010, 9:44.

¹⁴³ Russian Duma elections 'not held on a level playing field', say parliamentary observers,

<http://assembly.coe.int/ASP/Press/StopPressView.asp?ID=1979>, 6. 11. 2010, 10:20.

¹⁴⁴ The Myth of the Authoritarian Model: How Putin's Crackdown Holds Russia Back,

<http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=19808>, 6. 11. 2010, 10:53.

třech měsíců.¹⁴⁵ Počet přítomných mezinárodních pozorovatelů tak klesl z 1163 z roku 2003 na 300,¹⁴⁶ což na přibližně 95 000 volebních místností opravdu nedostačuje.

Nedemokratičnost a neférovost voleb pak zapříčinilo několik faktorů. Tím hlavním bylo především nelegitimní spojení úřadujícího prezidenta s nejsilnější politickou stranou způsobené vyjádřením podpory prezidenta Jednotnému Rusku a následně jeho postavení se do čela strany pro nadcházející parlamentní volby, což v zásadě předurčilo její vítězství. Putin tak volby změnil spíše v referendum o své vlastní popularitě.¹⁴⁷

Jednotné Rusko pak mělo k dispozici rozsáhlé státní zdroje jako např. státní média, která věnovala většinu svého vysílacího času určeného na předvolební kampaně a politiku Putinovi a Jednotnému Rusku. Pervyj kanal jim pak dokonce zasvětil 93% takového vysílacího času.¹⁴⁸ Státní média pak také Putina a Jednotné Rusko líčila v jasně pozitivním světle, přičemž si neuchovala si neutrální a objektivní přístup k ostatním politickým stranám.

Dalším faktorem, který negativně ovlivnil demokratičnost voleb, byl již zmíněný volební zákon z roku 2005, který přinesl navýšení volební klauzule z pěti na sedm procent, přičemž strany se již nadále nemohly spojovat do bloků, aby tuto hranici překonaly.¹⁴⁹ Zároveň se parlamentní volby konaly čistě na základě proporčního systému, neboť došlo ke zrušení volby poloviny mandátů z jednomandátových okrsků, díky němuž bylo v předchozích volbách do Dumy zvoleno velké množství nezávislých kandidátů (např. sto nezávislých kandidátů v parlamentních volbách 2003). Kandidátní listiny, nyní určované Kreml, tak

¹⁴⁵ Strohal, Ch.: Democratic elections and their monitoring: Can his OSCE success story be sustained?, http://www.osce.org/documents/odihr/2009/08/42297_en.pdf, 6. 11. 2010, 11: 30.

¹⁴⁶ Russia's december legislative elections, Outcome and Implications, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS22770.pdf>, 6. 11. 2010, 12: 22.

¹⁴⁷ The secret policeman's election, www.economist.com/world/europe/displaystory.cfm?story_id=10268185, 6. 11. 2010, 10: 34.

¹⁴⁸ First report on media coverage of the 2 December State Duma elections: 1- 26 October 2007, <http://www.memo98.cjes.ru/?p=3&sm2=on&reports=2007101>, 6. 11. 2010, 12: 15.

¹⁴⁹ Harding, L: Russian election unfair and biased towards Putin, observers say, <http://www.guardian.co.uk/world/2007/dec/04/russia.lukeharding/print>, 6. 11. 2010, 14:43.

úplně ztratily spojení s regiony, které měly reprezentovat. Další novinkou byla nemožnost hlasovat „proti všem“ (poprvé od roku 1993) a zároveň již nebyla stanovena minimální volební účast, která byla „kremelským“ strašákem minulých voleb.

Následkem bylo snížení počtu stran v Dumě na čtyři, přičemž vítěznou stranou, která získala 64,3% hlasů, což jí vyneslo 315 mandátů ze 450 a tedy i dvoutřetinovou většinu, se nepřekvapivě stalo Jednotné Rusko. Komunisté na druhém místě obdrželi 11,6% hlasů (57 mandátů), Liberálně demokratická strana 8,2% (40 mandátů) a poslední stranou, které se podařilo překonat sedmi procentní volební klauzuli, bylo Spravedlivé Rusko se ziskem 7,74% (38 mandátů).¹⁵⁰ V nově sestaveném parlamentu navíc nezasedli žádní liberální, prozápadně orientovaní či nezávislí poslanci, čímž došlo k naprostému omezení stranické plurality, neboť kromě komunistické strany byly všechny ostatní proputinsky orientované.

Ačkoliv však Kreml investoval velké úsilí do volebního vítězství, toto jednání bylo do jisté míry zbytečné, neboť i bez manipulací by Jednotné Rusko vyhrálo přibližně stejným procentem hlasů.¹⁵¹ Garry Kasparov, lídr opozičního Jiného Ruska, tyto pak volby označil za nejšpinavější a nejméně spravedlivé v celé ruské historii,¹⁵² a to zejména proto, že ještě netušil, jak proběhnou prezidentské volby 2008.

2.3.5.2 Předvolební období a strategie Kremlu

Období nejistoty, během kterého nebylo stále stoprocentně jisté, zda Putin po uplynutí dvou prezidentských období odstoupí či nikoliv, skončilo 10. 12. 2007, kdy otevřeně podpořil místopředsedu vlády a zároveň i bývalého předsedu

¹⁵⁰ Результаты выборов 2007,

http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tvd=100100021960186&vrn=100100021960181®ion=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vbid=100100021960186&type=242, 6. 11. 2010, 14:51.

¹⁵¹ Spot the president, www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=10286034, 6. 11. 2010, 15:04.

¹⁵² Harding, L: Russian election unfair and biased towards Putin, observers say, <http://www.guardian.co.uk/world/2007/dec/04/russia.lukeharding/print>, 6. 11. 2010, 15:26.

správní rady Gazpromu, Dmitrije Medveděva¹⁵³, jako příštího ruského prezidenta.¹⁵⁴ O několik dní později, 17. 12., pak Putin přikývl na „naléhání“ Medveděva, aby se stal ruským premiérem.¹⁵⁵

Již v tuto dobu byl tedy výsledek prezidentských voleb znám, nicméně i přesto se do „souboje“ o prezidentské křeslo zaregistrovali celkem čtyři kandidáti: Dmitrij Medveděv nominován Jednotným Ruskem, Gennadij Zjuganov nominován Komunistickou stranou, Vladimir Žirinovský z Liberálně Demokratické strany a Andrej Bogdanov nominovaný neparlamentní pro-putinskou Demokratickou stranou Ruské Federace. Pravidla pak určovala, že kandidáti, kteří nejsou nominováni politickými stranami, musí nasbírat dva miliony podpisů, přičemž ne více než 50 000 může pocházet z jednoho subjektu Ruské Federace. Toto opatření označila pozorovatelská mise Parlamentního shromáždění Rady Evropy za přílišnou překážku pro registraci nezávislých kandidátů.

Centrální volební komise navíc odepřela registraci skutečně nezávislému kandidátovi, lídrovi Unie demokratického lidu, Michailovi Kasjanovovi, který měl být pátým kandidátem na post prezidenta. Ačkoliv se úspěšně registroval 14. 12., byl později diskvalifikován, neboť údajně 13% z dvou milionů hlasů bylo podle Centrální volební komise neplatných. Kasjanov se odvolal k Nejvyššímu soudu, u kterého ale neuspěl.¹⁵⁶ Další opoziční kandidát Boris Němcov nominovaný SPS od své kandidatury upustil 26. 12. 2007 se slovy, že mu bylo

¹⁵³ The name is Dmitry, http://www.economist.com/displayStory.cfm?story_id=10789035&fsrc=RSEEconomist, 6. 11. 2010, 15:52.

¹⁵⁴ Nichol, J.: Russia's March 2008 Presidential Election: Outcome and Implications. CRS Report for Congress, March 13, 2008, <http://fpc.state.gov/documents/organization/103693.pdf>, 6. 11. 2010, 15:39.

¹⁵⁵ Parliamentary Assembly Council of Europe: Observation of the presidential election in the Russian Federation March 2, 2008, <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11536.pdf>, 6. 11. 2010, 16: 31.

¹⁵⁶ Russian court rejects former PM's request to enter presidential race, <http://english.people.com.cn/90001/90777/6351794.html>, 6. 11. 2010, 17:47.

bráněno vést plnohodnotnou kampaň, a že výsledek voleb byl stejně již předem znám.¹⁵⁷

Ačkoliv by tito opoziční kandidáti sice neměli šanci volby vyhrát ani nějak výrazně ovlivnit jejich výsledek, stále by byl v prezidentském zápasu přítomen opoziční liberální prvek, ale ani ten nebyl Kremlem tolerován. Cílem totiž bylo, aby se jako skutečný liberál projevil petrohradský právník Medveděv, který byl také Západem dobře akceptovatelným budoucím prezidentem, a to především díky své liberální rétorice, a také díky tomu, že nepocházel ze siloviků.

2.3.5.3 Výsledky prezidentských voleb

Medveděv pak vstupoval do voleb nejen s podporou úřadujícího prezidenta, ale také Jednotného Ruska, Spravedlivého Ruska, Agrární strany, Občanské síly a Zelených, z čehož plyne, že výsledek prezidentských voleb konajících se 2. 3. 2008 nebyl příliš překvapivý. Volby skončily vítězstvím Medveděva, který obdržel 70, 28% hlasů. Na druhém místě skončil Zjuganov s 17, 72%, třetí Žirinovský pak obdržel 9, 35% a poslední Bogdanov pouze 1, 30% hlasů při volební účasti 64, 21%.¹⁵⁸

V Rusku tedy vzniklo jakési dvojvládní v čele s prezidentem, který ale nedisponuje žádnou reálnou mocí sám o sobě, a premiérem, který má v zádech nejsilnější politickou stranu, nejmocnější podniky, většinu médií, podporu společnosti a také silovíky (tj. ty, kteří působí v silových ministerstvech obrany a vnitra). Putin dal navíc jasně najevo, že se chystá brát svoji premiérskou roli vážně a Medveděv na oplátku potvrdil, že se bude držet úspěšné politiky svého předchůdce.¹⁵⁹ Dá se tedy shrnout, že ačkoliv byl zvolen nový prezident, volby neposloužily svému hlavnímu účelu, a to transferu moci. Americký expert na

¹⁵⁷ Johnson, R. F: The New Russia: A Lot Like the Old Russia,

<http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/014/629kusff.asp?page=2>, 6. 11. 2010, 17:03.

¹⁵⁸ Parliamentary Assembly Council of Europe: Observation of the presidential election in the Russian Federation March 2, 2008, <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11536.pdf>, 6. 11. 2010, 18: 11.

¹⁵⁹ Russia's uneasy Handover, http://www.economist.com/PrinterFriendly.cfm?story_id=10765938, 7. 11. 2010, 8:30.

Rusko, Michael McFaul, pak tyto volby označil za „nejméně soutěživé v celé ruské post-komunistické historii“.¹⁶⁰

2.3.5.4 Pozorovatelské mise a jejich hodnocení prezidentských voleb

Prezidentské volby 2010 byly organizací Freedom House označeny za „not free“ a „not fair“, když volební proces získal zatím nejhorší skóre v novodobé ruské historii, a to 6, 75 bodů ze sedmi (1 nejlepší, 7 nejhorší), což znamenalo výrazné zhoršení od prezidentských voleb 2004, kdy Rusko obdrželo 5, 50 bodů. Kritické hodnocení voleb podala také ruská nevládní organizace Golos a Parlamentní shromáždění Rady Evropy, které bylo také jedinou západní organizací, která se podařilo vyslat pozorovatelskou misi, byť jen o pouhých 22 pozorovatelích. V čele této velmi limitované 22 členné mise pak stanul Andreas Gross, který volební proces shrnul se slovy: „Stále není ani svobodný, ani spravedlivý.“ Dále dodal, že „volby, které neskýtají stejné podmínky pro všechny uchazeče, mohou být jen těžko považovány za spravedlivé.“ Volby, které tak sice podle Parlamentního shromáždění Rady Evropy vyjadřovaly vůli ruského lidu, demokratické ani férové nebyly, neboť byly spíše jakýmsi plebiscitem o posledních osmi letech vlády Putina než skutečnými volbami.¹⁶¹

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě pak odmítla vyslat pozorovatelskou misi (stejně jako do parlamentních voleb 2007), a to na základě překážek kladených ruskou stranou. OBSE podepřelo své rozhodnutí tím, že Rusko, nejenže kladlo překážky s udělováním víz, ale také neumožnilo pozorovatelům dostatečně včasný příjezd na to, aby byli schopni pozorovat celý volební proces od registrace kandidátů, vedení předvolební kampaně, po přístup a chování státních médií atd. Ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov pak toto odmítl se slovy, že OBSE má kontrolovat průběh samotné volby hlavy státu,

¹⁶⁰ Nichol, J.: Russia's March 2008 Presidential Election: Outcome and Implications. CRS Report for Congress, March 13, 2008, <http://fpc.state.gov/documents/organization/103693.pdf>, 7. 11. 2010, 8:49.

¹⁶¹ Parliamentary Assembly Council of Europe: Observation of the presidential election in the Russian Federation March 2, 2008, <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11536.pdf>, 7. 11. 2010, 10:11.

nikoliv být v Rusku přítomna jeden - dva měsíce před volbami.¹⁶² To, že OBSE odmítla vyslat pozorovatelskou misi, také hodně vypovídá o stavu ruské demokracie, neboť pouze demokratický stát by měl zájem na tom, aby proběhla důkladná pozorovatelská mise, která by případně odhalila nedostatky volebního procesu. Bohužel tím, že se tato mise neuskutečnila, a Parlamentní shromáždění Rady Evropy vyslalo pouze velmi limitovanou misi, neexistují přesné údaje o manipulaci volebního procesu a falsifikaci volebních výsledků, které byly dostupné o předchozích volbách.

Zajímavou skutečností je také to, že pozorovatelské mise Společenství nezávislých států¹⁶³ a Šanghajská organizace spolupráce¹⁶⁴ shledaly tyto prezidentské volby demokratickými a férovými.

2.3.5.5 Manipulace volebního procesu

2.3.5.5.1 Předvolební období

Po triumfálním vítězství Jednotného Ruska v parlamentních volbách, ve kterých získalo dvoutřetinovou většinu hlasů, a zároveň poté, co Putin přislíbil přijmout úlohu budoucího ruského premiéra a zároveň si vybral svého následníka, byl výsledek voleb již dopředu jasný. Kvůli faktické neexistenci opozice a pluralitního prostředí se ani předvolební kampaň nenesla v konfliktním duchu, neboť žádný předvolební zápas vlastně neexistoval.¹⁶⁵ Medveděv se totiž stejně jako Putin v předchozích dvou prezidentských volbách odmítl účastnit

¹⁶² Vucheva, E.: OSCE cancels election observation mission to Russia, <http://euobserver.com/9/25626>, 7. 11. 2010, 10:31.

¹⁶³ PACE says Medvedev won Russian polls, but doubts fairness, <http://en.rian.ru/world/20080303/100488297.html>, 7. 11. 2010, 10:49.

¹⁶⁴ Thumping mandate for Medvedev, http://rt.com/Politics/2008-03-03/Thumping_mandate_for_Medvedev.html, 7. 11. 2010, 11: 24.

¹⁶⁵ No opposition or debate in Russia election: Amnesty. http://www.reuters.com/article/idUSL2689994320080226?feedType=RSS&feedName=worldNews&utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%253A+reuters%252FworldNews+%2528News+%252F+US+%252F+International%2529, 7. 11. 2010, 12: 05.

televizních debat, čímž znemožnil existenci smysluplné výměny názorů v předvolebním období.¹⁶⁶

Role médií v předvolebním období

K neférovosti voleb pak velkou měrou přispěla státní média, která zasvětila nejvíce, a to cca 60%, vysílacího času věnovaného politice a předvolebním kampaním úřadujícímu prezidentovi Putinovi, přičemž Medveděvovi bylo věnováno cca 35% vysílacího času. Mezi ostatní kandidáty pak bylo rozděleno pouze přibližně 8%. Hlavní vysílací čas, tedy od 19 – 22 hodin, pak byl zasvěcen pozitivnímu hodnocení Medveděva, a to až z 80%. Informace o kandidátech opět nebyly nestranné, neboť zatímco Medveděva hodnotila státní média jednoznačně pozitivně, ostatní kandidáti pak byli hodnoceni v neutrálním či negativním tónu.¹⁶⁷

Překážky kladené registraci kandidátů

Jak již bylo řečeno dříve, pravidla na registraci kandidátů byla nastavena tak, že nezávislí kandidáti, které do volebního zápasu nenominovala politická strana, museli překonat zbytečně vysoké překážky, které ze své podstaty omezovaly politické soutěžení. V prezidentských volbách 2008 se takto nepodařilo registrovat žádnému kandidátovi.

Zastrašování voličů a nátlak na obyvatelstvo

Ruské autority se různými opatřeními snažily zvýšit volební účast, neboť se obávaly, že neexistence politického soutěžení a jasný výsledek voleb nepřimějí Rusy využít své občanské povinnosti a jít volit, což by mohlo ohrozit legitimitu volebního výsledku. Z tohoto důvodu byl na voliče vyvíjen nesmírný tlak, a to zejména na zaměstnance velkých podniků, studenty a vojáky, což jsou

¹⁶⁶ Nichol, J.: Russia's March 2008 Presidential Election: Outcome and Implications. CRS Report for Congress, March 13, 2008, <http://fpc.state.gov/documents/organization/103693.pdf>, 7. 11. 2010, 13:39.

¹⁶⁷ Second report on media coverage of the 2 March presidential election, 2 – 25 February 2008, <http://www.memo98.cjes.ru/?p=3&sm2=on&reports=2008031>, 7. 11. 2010, 13: 47.

skupiny velice náchylné na nátlak a také snadno zranitelné, pokud by se vzepřely svým nadřízeným.

Co se zaměstnanců podniků týče, společnost Volga Sedan je nejenže nutila jít volit, ale zároveň si zaměstnanci museli vyzvednout lístky pro volení v nepřítomnosti, a ty pak vyplnit před svými nadřízenými. V této společnosti pak byla volební účast 80%, což nekorespondovalo s průměrnou volební účastí v Jižním Novgorodu, která dosahovala cca 51%.

Nátlak byl také vyvíjen na rodiče studentů základních a středních škol, kteří byli v několika oblastech nuceni účastnit se „povinných“ meetingů se zástupci Jednotného Ruska. V jednom regionu v Novosibirsku pak starosta dokonce nabízel odměnu sto tisíc rublů škole, která bude mít největší množství studentů – voličů. Studentům univerzit pak bylo vyhrožováno ztrátou ubytování na vysokoškolských kolejích, pokud svůj hlas nedají Jednotnému Rusku.¹⁶⁸ Byly také zaznamenány případy, kdy volební komise dávaly prvním volebním účastníkům dárky.¹⁶⁹

V Jižním Novgorodu pak byly zaznamenány případy, kdy opoziční političtí aktivisté Svazu pravicových sil obdrželi stovky výhružných telefonátů, aby přestali podporovat prezidentského kandidáta Němcova pod pohrůzkou násilí. Zároveň zde docházelo ke štvavé kampani vůči Němcovovi, který byl označován za propagátora homosexuality, přičemž jeho strana byla označována za „Stranu gayů“.¹⁷⁰

Častým jevem byla přítomnost policistů ve volebních místnostech, která nebyla vyžádána předsedy komisí, což odporuje volebnímu zákonu, a zároveň

¹⁶⁸ Levy, C. J.: Putin's Iron Grip on Russia suffocates Opponents. The New York Times: February 24, 2008.

<http://www.nytimes.com/2008/02/24/world/europe/24putin.html?ei=5088&en=9dd75650036d90c2&ex=1361509200&partner=rssnyt&emc=rss&pagewanted=print>, 7. 11. 2010, 14: 29.

¹⁶⁹ Parliamentary Assembly Council of Europe: Observation of the presidential election in the Russian Federation March 2, 2008, <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11536.pdf>, 7. 11. 2010, 16:32.

¹⁷⁰ Levy, C. J.: Putin's Iron Grip on Russia Suffocates Opponents, <http://www.nytimes.com/2008/02/24/world/europe/24putin.html?ei=5088&en=9dd75650036d90c2&ex=1361509200&partner=rssnyt&emc=rss&pagewanted=print>, 7. 11. 2010, 18: 25.

soukromých bezpečnostních služeb, jejichž přítomnost je přímo zákonem zakázána.

Diskvalifikace kandidátů

Centrální volební komise odepřela registraci liberálnímu kandidátovi Michailu Kasjanovovi, lídrovi Unie demokratického lidu, který měl být pátým kandidátem na post prezidenta. Ačkoliv se úspěšně registroval 14. 12., byl později diskvalifikován, neboť údajně 13% z dvou milionů hlasů bylo podle Centrální volební komise neplatných. Kasjanov se odvolal k Nejvyššímu soudu, u kterého ale neuspěl, čímž pak nebyl ve volbách reprezentován liberální prvek společnosti a Medveděv se mohl projevit jako skutečný liberál.

2.3.5.5.2 Dny voleb

Výrazným problémem, se kterým se musela potýkat pozorovatelská mise Parlamentního shromáždění, byl nedostatek mezinárodních volebních pozorovatelů, kvůli kterému zůstala značná část manipulací a falsifikací volebních výsledků skryta. Nicméně opět byla pozorována nedostatečná tajnost hlasování, hromadné volení rodin, nedostatečné zabezpečení volebních urn proti manipulaci a problémy s nedostatečnými bezpečnostními zárukami proti několikanásobnému volení. Zároveň se v několika regionech pozorovatelé setkali s problémy během sčítání hlasů, kdy množství podpisů neodpovídalo množství vhozených lístků.

Falsifikace volebních výsledků

V různých regionech bylo pozorováno falšování volebních protokolů, když např. v několika regionech Severního Kavkazu se volební účast odhadovala kolem 4%, zatímco Centrální volební komise zveřejnila volební účast kolem 90%. Problémy s protokoly se týkaly také jejich nedostatečného vyplnění.¹⁷¹

¹⁷¹ Russian vote Inundated With Violations and Fraud – Observers, March 3, 2008, <http://www.theotherrussia.org/2008/03/03/russian-vote-inundated-with-violations-and-fraud-observers/>, 7. 11. 2010, 16:37.

Pozorovatelé Komunistické strany pak také zpochybnili výsledky voleb v ruských etnických republikách, když např. v Baškortostánu odhadli volební výsledek Zjuganova na 23-24%, přičemž volební komise pak oznámila výsledek pouhých 7 %. Obdobná situace se opakovala i v Tatarstánu, Ingušetii, Mordovii a Čečensku, kde bylo např. v Oryolské oblasti, rodišti Zjuganova, zdokumentováno, že až 30% hlasů pro Zjuganova bylo neprávem prohlášeno za neplatné a vyhozeno do koše.¹⁷²

Statistické analýzy výsledků navíc odhalily výraznou falsifikaci výsledků (až 10%) ve prospěch Medveděva napříč regiony, způsobenou pravděpodobně volebními komisemi a také nuceným skupinovým volením zaměstnanců, studentů, vojáků atd. Po odečtení těchto falsifikací však tito analytici uznali, že by Medveděv vyhrál stejně, avšak pouze ne s tak působivým výsledkem.

Dalším pozorovaným způsobem falsifikace volebního výsledku byla metoda nazvaná „kolotoč“. Na severu a severovýchodě Moskvy byly pozorovány autobusy plné studentů, které jezdily od jedné stanice ke druhé, přičemž studentům bylo v každé z nich umožněno volit.

V několika volebních místnostech pak také proběhly pokusy odvést pozornost volebních pozorovatelů tím způsobem, že jim pro ně byly vyhrazeny speciální místnosti plné alkoholických nápojů a jídla, přičemž volební komise trvaly na tom, ať se pohostí a o průběh voleb si nedělají starosti. V některých oblastech bylo také volebním pozorovatelům bráněno pozorovat sčítání hlasů, přičemž jim nebylo dovoleno přiblížit se na dva metry, na což mají podle volebního zákona právo.¹⁷³

¹⁷² Г.Зюганов: На воровских выборах не бывает победителей, <http://kprf.ru/personal/zyuganov/statement/55470.html?s>, 7. 11. 2010, 17:23.

¹⁷³ Russian vote Inundated With Violations and Fraud – Observers, March 3, 2008, <http://www.theotherussia.org/2008/03/03/russian-vote-inundated-with-violations-and-fraud-observers/>, 7. 11. 2010, 17:07.

2.3.5.6 Shrnutí

Nedemokratičnost a neférovost voleb se projevila hned v několika aspektech a byla navázána již na průběh parlamentních voleb 2007, kdy se Putin postavil do čela Jednotného Ruska a poté přijal „výzvu“ svého následovníka, aby se stal budoucím ruským premiérem. Došlo tak k nelegitímnímu spojení prezidentského úřadu a nejsilnější politické strany, čímž došlo k ještě většímu okleštění politického pluralismu. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě odmítla monitorovat tyto volby kvůli překážkám, které jí kladla ruská strana, což také poukazuje na úpadek ruské demokracie. Vzhledem k omezenému množství volebních pozorovatelů pak většina manipulací a falsifikací zůstala skryta, nicméně provedené pozorovatelské mise poukázaly na rozsáhlé manipulace, a to v průběhu celého volebního procesu.

3 Aplikace teoretických modelů na jednotlivé prezidentské volby

3.1 Aplikace Schedlerova modelu narušení demokratického řetězce volby na ruské prezidentské volby

Po empirické analýze manipulací volebního procesu a falsifikací volebních výsledků proběhnuvších ve zkoumaných prezidentských volbách budou tato data aplikována na tzv. Schedlerův model (viz strana 20), který jako svůj základ použil Dahlův „řetězec demokratické volby“, přičemž Schedler pak definuje, jakým způsobem může být každý ze sedmi článků řetězce narušen. Narušení byť jen jednoho článku pak neznamená zhoršování demokratičnosti voleb, ale jejich nedemokratičnost.

Výsledky aplikace Schedlerova teoretického modelu na jednotlivé prezidentské volby jsou demonstrovány v následující tabulce, která dokládá, že žádné zkoumané volby Ruské federace nelze označit za demokratické. Po přehledném znázornění toho, který z nutných atributů demokratických voleb byl

v jednotlivých volbách narušen, je toto podrobněji vysvětleno v následné srovnávací analýze.

Tabulkač.1: Znázornění narušení demokratičnosti jednotlivých voleb

Manipulace demokratických voleb podle Schedlera (inspirace Dahlem)	Prezidentské volby 1996	Prezidentské volby 2000	Prezidentské volby 2004	Prezidentské volby 2008
Znemožnění smysluplné volby	Ne	Částečně	Ano	Ano
Omezení svobody výběru	Ano	Ano	Ano	Ano
Omezení svobody formulace preferencí	Ano	Ano	Ano	Ano
Nepřiznání volebního práva určitým skupinám obyvatelstva	Ano	Ne	Ano	Nejsou údaje
Omezení svobody projevu zastrašováním a nátlakem	Ano	Ano	Ano	Ano
Narušení integrity volebního procesu	Částečně	Ano	Ano	Ano
Neexistence faktického transferu moci – vyhrazené domény	Ne	Částečně	Ano	Ano

Aplikace Schedlerova modelu na prezidentské volby

3.1.1 Srovnávací analýza narušení demokratičnosti jednotlivých voleb

Jak již bylo předestřeno výše, jednotlivá narušení článků „řetězce demokratické volby“ budou nyní podrobněji demonstrována v následné komparativní analýze napříč jednotlivými prezidentskými volbami.

3.1.1.1 Znemožnění smysluplné volby

Volby 1996 byly jedinými prezidentskými volbami, ve kterých do poslední chvíle nebylo jasné, kdo se stane prezidentem, zda Jelcin či Zjuganov. Je proto možné je označit za jediné ruské prezidentské volby, během kterých

došlo ke smysluplné soutěži o prezidentský post. Ačkoliv byla tato soutěž poznamenaná neférovým vedením kampaně či zaujatostí státních médií, tyto manipulace zásadním způsobem neomezily soutěživost voleb. Volby 2000 pak poznamenala Jelcinova předčasná resignace, která znemožnila opozici vést efektivní kampaň. Putin měl tak jako Jelcinův vybraný nástupce obrovskou výhodu, která i díky rozsáhlým státním zdrojům zapojeným do kampaně zapříčinila Putinovo hladké vítězství. Volby 2004 pak znamenaly završení procesu neexistence faktické soutěživosti, neboť ani nekandidovali relevantní protikandidáti, kteří by měli být jen minimální šanci na úspěch. Zároveň neexistovala ani stranická pluralita ani nezávislá média, která byla zlikvidována během prvního volebního období Putina. Prezidentské volby 2008 pak přesně vystihují charakteristiku „rezervované pozice“, když až 70 % obyvatel v předvolebním výzkumu řeklo, že budou hlasovat pro kohokoliv, koho si Putin vybere za svého nástupce. Úřadující prezident si pak zvolil svého nástupce, ten ho zvolil premiérem, a lid pak zvolil Medveděva více než 70% hlasů.

3.1.1.2 Omezení svobody výběru

Prezidentské volby 1996 se nesly v duchu „bipolárního zápasu“, kdy za jediné dva relevantní kandidáty byli považováni Jelcin a Zjuganov. Tento souboj pak byl prezentován jako souboj mezi dvěma režimy, nikoliv mezi dvěma kandidáty. Ostatní kandidáti nebyli považováni za relevantní kandidáty a z toho důvodu jim také nebyla věnována téměř žádná mediální pozornost. Ačkoliv tedy kandidovalo pět kandidátů z různých stran, faktická svoboda výběru byla omezena. Tento fakt lze také doložit snahou omezit vliv Zjuganova, proti kterému byla pořádána štvavá kampaň, a Javlinského, který byl vyšachován ze hry dohodou Jelcina s Lebeděm.

Oproti volbám 1996 pak můžeme v ostatních volbách pozorovat postupné zhoršování situace, které kulminovalo v zatím posledních prezidentských volbách 2008. Ve volbách 2000 bylo omezení výběru způsobeno hned několika faktory. Prvním faktorem bylo stažení kandidatury dvou prominentních - a před

parlamentními volbami také populárních politiků – Primakova a Lužkova. Jejich rozhodnutí nekandidovat bylo zapříčiněno Jelcinovou předčasnou rezignací, kvůli které se volby musely konat do třech měsíců. Tímto Jelcinovým krokem totiž ztratili šanci vést efektivní kampaň, kterou by se vypořádali s neúspěchem OVR v parlamentních volbách zapříčiněným nejen vítězstvím Jednoty, ale také ostrou štvavou kampaní zaměřenou na jejich zdiskreditování. Oba tak vzhledem k jisté prohře stáhli svou kandidaturu a otevřeně podpořili Putina. Dalším faktorem, který ovlivnil svobodnou možnost výběru ve volbách 2000, byl vágně definovaný volební zákon, který umožnil pozastavení kandidatury Žirinovského kvůli nesrovnalostem v jeho finančním přiznání, čímž tak ztratil spoustu času na vedení smysluplné kampaně. Také došlo k diskvalifikaci prezidentského kandidáta Tagizadeho, kterému, ačkoliv přinesl vyžadovaný počet podpisů včas, tyto podpisy nebyly volební komisí sečteny včas, a bylo mu tak zabráněno účastnit se volebního zápasu.

Volby 2004 pak byly poznamenány nedostatečnou, ba prakticky neexistující soutěživostí, která byla zapříčiněna odmítnutím kandidatury relevantními kandidáty (Zjuganova, Javlinského, Žirinovského), kteří nechtěli vstupovat do souboje o prezidentský post, aby pouze posvětili či legitimizovali vítězství Putina. Kandidatura ex-bodyguarda, majitele pohřební služby, neznámého komunisty a dvou kandidátů bez podpory stran pak pouze doložila neexistenci soutěže, neboť výše zmínění kandidáti neměli žádnou šanci na úspěch, což prakticky eliminovalo možnost výběru voličů na jediného kandidáta – Putina. Omezení výběru bylo také způsobeno silně diskriminačními registračními povinnostmi pro kandidáty nenominované politickými stranami. Tito sebe-nominující kandidáti museli nově získat dva miliony podpisů, přičemž ne více než 50 000 z nich mohlo pocházet z jednoho federálního subjektu, což OBSE označila za přílišnou překážku registrace. Dalším problematickým aspektem omezujícím možnost výběru bylo nejen odmítnutí kandidatury Viktora Gerašenka a Germana Sterligova na pochybném základě, ale také rozhodnutí

dvou kandidátů stáhnout se z volebního souboje odůvodněné údajnou nemožností vést kampaň a informační blokádu.

Prezidentské volby 2008 se pak nesly v duchu naprosté nesoutěživosti, když nesmírně populární Putin vybral svého nástupce, čímž také předurčil jeho vítězství. I pro tyto volby pak platila stejná registrační pravidla jako ve volbách 2004, což ve volbách 2008 znemožnilo registraci jakéhokoliv nezávislého kandidáta. Došlo také k diskvalifikaci liberálního kandidáta Kasjanova na základě údajně velkého množství neplatných hlasů. Opoziční kandidát Němcov pak od své kandidatury upustil s odůvodněním, že mu bylo bráněno vést plnohodnotnou kampaň, a že výsledek voleb byl stejně již předem znám. Diskvalifikací Kasjanova a stažením kandidatury Němcova pak volby postrádaly reprezentaci liberální segmentu ruské společnosti. Možnost svobodného výběru se tak postupně stávala nereálnou, neboť omezením pluralitního a soutěživého prostředí si Putin (ve volbách 2008 pak jím vybraný nástupce) vybudoval takovou pozici, kdy byl pro voliče prakticky jedinou reálnou volbou.

3.1.1.3 Omezení svobody formulace preferencí

Všechny ruské prezidentské volby byly poznamenány tím, že byl voličům znemožňován přístup k alternativním zdrojům informací o alternativních kandidátech, čímž jim bylo znemožněno svobodně formulovat jejich preference. K tomuto účelu byla hojně využívána státní média, která ve všech volbách zasvětila disproporčně velké množství vysílacího času pro-kremelskému kandidátovi (ve volbách 1996 jím byl Jelcin, ve volbách 2000 a 2004 Putin a ve volbách 2008 Medveděv). Zároveň také státní média selhala v tom, že neposkytovala neutrální a nestranné zprávy o kandidátech na prezidenta, ale naopak pozitivně hodnotila pouze pro-kremelské kandidáty. Proti ostatním kandidátům, zejména proti těm, kteří mohli ohrozit zvolení pro-kremelského kandidáta, byla používána diskreditační kampaň, a to zejména ve volbách 1996 a 2000. Ve všech prezidentských volbách pak došlo k financování předvolebních kampaní kremelských kandidátů ze státních rozpočtů a také byly těmto

kandidátům k dispozici rozsáhlé státní zdroje pro vedení této kampaně. Ve volbách 1996 pak navíc výdaje na Jelcinovu kampaň několikanásobně překročily povolené limity. Ve volbách 2004 a 2008 si pak neúspěšní kandidáti na prezidenta stěžovali, že jim bylo bráněno vést kampaň např. tím, že byly kladeny překážky distribuci předvolebních letáků. Borisi Němcovovi pak bylo během voleb 2008 v Jižním Novgorodu zabráněno pronajmout si prostory na konání předvolebních meetingů atd.

3.1.1.4 Nepřiznání volebního práva určitým skupinám obyvatelstva

Problematickým aspektem prezidentských voleb 1996 byly tzv. „zelené karty“ vystavované pro voliče volící mimo svůj volební obvod. Těmto voličům často nebylo umožněno odvolit, a to z toho důvodu, že jim úřady nevystavily potřebné dokumenty. V ostatních volbách se pak objevoval problém spíše opačného rázu, když docházelo k vystavování „zelených karet“ bez dostatečných bezpečnostních záruk, což velmi usnadnilo zneužití této procedury možností občanů volit vícenásobně. Během voleb 1996 navíc bylo znemožňováno hlasovat ruským občanům žijícím v Pobaltských státech, kteří ačkoliv přijeli hlasovat, toto jim nebylo umožněno. Během voleb 2004 pak již většina etnických menšin disponovala ruským občanstvím, čímž mohli uplatňovat své volební právo bez problémů. Nicméně výjimku tvořili meskhétští Turci v Krasnodarském kraji, kterým místní úřady odmítly poskytnout dokumenty o trvalém pobytu, což vedlo k tomu, že několika tisícům příslušníků této komunity nebylo uděleno ruské občanství, čímž také ztratili možnost volit, ačkoliv k tomu byli oprávněni.

3.1.1.5 Omezení svobody projevu

Voliči mají mít právo nejen svobodně formulovat své preference, ale také je svobodně vyjadřovat. Nedílnou součástí tohoto práva voličů je tajné hlasování, které má zaručit, aby na voliče nebyl vyvíjen žádný nátlak. V žádných zkoumaných ruských prezidentských volbách se tento atribut demokratických voleb nepodařilo naplnit. Ve volbách 1996 se pozorovatelé setkali nejen s tím, že voliči nevolili za plentami či volili hromadně, ale dokonce s tím, že v některých

volebních místnostech plenty vůbec nebyly (např. Petrohradský region). Ačkoliv na tento problém bylo pozorovateli upozorněno, k jeho vyřešení nedošlo ani v následných volbách. Jak ve volbách 2000, tak 2004 pak docházelo k hromadnému volení občanů, přičemž z 80% se jednalo o rodiny. Ve volbách 2004 pak byla nedostatečná tajnost hlasování identifikována dokonce ve 22 % volebních místností. Trend pak pokračoval i ve volbách 2008.

Svobodnému vyjádření voličských preferencí také bránil vzrůstající nátlak vyvíjený na voliče kremelskými, ale i lokálními autoritami. V roce 1996 došlo k zastrašování voličů zejména v rurálních oblastech etnických republik, kde jim bylo vyhrožováno zastavením dodávek plynu pro domácnost. Zároveň docházelo k případům nátlaku na zaměstnance státní správy, kteří měli být ti, co zajistí kýžený volební výsledek (pod pohrůzkou ztráty zaměstnání). V roce 2000 se tento trend rozšířil i na rurální oblasti mimo etnické republiky.

V roce 2004 a 2008 pak došlo k značnému zhoršení situace, neboť existovala reálná šance, že k volbám přijde méně než požadovaných 50% voličů. Z toho důvodu pak voliči pocítili nesrovnatelně větší nátlak, aby splnili svou volební povinnost. Nejnáchylnějšími skupinami obyvatel byli studenti, zaměstnanci velkých podniků a vojáci. Růst nátlaku také dokazuje přítomnost policie ve velkém procentu volebních místností, která však nebyla vyžádána předsedy volebních komisí (v cca 70% případů), což vyžaduje zákon. V některých regionech pak byli policisté dokonce pozorováni, jak každé dvě hodiny podávají hlášení o průběžném stavu výsledků. Zároveň pak byla pozorována přítomnost soukromých bezpečnostních služeb, a to až v 7 % případů, což zákon přímo zakazuje. Prezidentské volby 2008 navíc poznamenaly výhrůžné telefonáty aktivistům podporujícím Borise Němcova jako kandidáta na prezidenta.

3.1.1.6 Narušení integrity volebního procesu

Integrita volebního procesu byla narušována ve všech zkoumaných volbách, přičemž jedním takovým příkladem bylo nedostatečné zajištění

bezpečnosti volebních lístků, kterým buď scházely adekvátní bezpečnostní atributy (volby 1996, 2000), či jich bylo vytištěno přílišné množství (volby 2000), což usnadňovalo jejich padělání. Volební pozorovatelé také kritizovali neadekvátní zacházení s volebními urnami, které byly často zabezpečeny ještě před příjezdem (či až po příjezdu) volebních pozorovatelů, takže nebylo možné ověřit, zda byly prázdné či zda nedošlo k manipulaci vhozených volebních lístků (volby 1996, 2000). Ve volbách 2000 a 2004 pak až v 19%, respektive ve 14 %, volebních místnostech nedošlo k sečtení a následnému zabezpečení nepoužitých volebních lístků před otevřením volebních urn.

Volební komise také selhávaly ve vyplňování a zveřejňování volebních protokolů, což značně usnadnilo případnou manipulaci volebních výsledků (volby 2000). Ve volbách 2004 se pak volební pozorovatelé také setkávali s tím, že ve více než ¼ volebních místnostech nedošlo k vyhlášení výsledků jednotlivých kandidátů před jejich zapsáním do volebního protokolu. Extrémním případem byl Chabarovsk, kde byly dokonce výsledky zapsány do protokolu, aniž by proběhlo jakékoliv sčítání hlasů. Ve volbách 2008 pak bylo falšování volebních protokolů identifikováno v několika regionech Severního Kavkazu, kdy se volební účast odhadovaná volebními pozorovateli a zveřejněná volebními komisemi lišila o cca 85%.

Volební výsledky byly také manipulovány uplatňováním praktiky tzv. „neexistujících voličů“, která byla využita zejména ve volbách 2000, kdy došlo k nárůstu populace mezi parlamentními a prezidentskými volbami o 1,3 milionu občanů, což pak nebylo (a ani nemohlo být) pádně zdůvodněno. Situace se také opakovala ve volbách 2004, kdy počet obyvatel mezi volbami kolísal takovým způsobem (např. v Moskvě pak během měsíce přibylo 6% voličů, zatímco v Republice Mari počet voličů poklesl o 4%), že o manipulaci nemohlo být pochyb.

Samotná falsifikace volebních výsledků pak proběhla ve všech zkoumaných volbách. V roce 1996 a 2000 se soustředila zejména do etnických

republik, kdy mezi koly došlo k naprostému otočení volebních výsledků ve prospěch pro-kremelského kandidáta. Extrémním případem byl Tatarstán, kdy na svou metodu manipulace volebních výsledků nazvanou „vážka“ byly místní autority také hrdé, že se jí ani nesnažili skrývat a veřejně ji přiznali. V prezidentských volbách 2004 pak byla v některých subjektech Ruské federace (zejména v etnických republikách) Centrální volební komisi deklarována volební účast blížící se 100%, přičemž Putin v těchto subjektech obdržel kolem 96-7% hlasů. Tyto nerealistické výsledky pak svědčí nejen o manipulaci volební účasti, ale také o falsifikaci volebních výsledků. Stejný problém pak byl identifikován také v prezidentských volbách 2008, během kterých byla falsifikace výsledků ve prospěch Medveděva odhadnuta až na 10%. V moskevských volebních okrscích se pak vyskytnul originální způsob falsifikace výsledků s názvem „kolotoč“, který spočíval v několikanásobném volení studentů rozvážených autobusem od jedné volební místnosti ke druhé. Je však nutno říci, že ačkoliv falsifikace volebních výsledků proběhly ve všech zkoumaných volbách, jejich míra a rozsah pak nebyly takové, aby zásadně ovlivnily volební výsledek. Kremelští kandidáti by totiž vyhráli stejně byť s ne tak působivým výsledkem.

Integrita volebního procesu byla také narušována znemožněním vstupu volebních pozorovatelů do volebních místností či neumožněním sledování voleb z povolené dvou metrové vzdálenosti. Pozorovatelské mise se také museli potýkat s pokusy volebních komisí odvést jejich pozornost alkoholickými nápoji v pro ně speciálně připravených místnostech (volby 2008). Prezidentské volby 2008 pak také poznamenaly obstrukce kladené ruskou stranou, které vedly k tomu, že OBSE odmítla vyslat pozorovatelskou misi.

3.1.1.7 Neexistence faktického transferu moci

Aby bylo možné považovat volby za demokratické, musí tyto volby vyústit ve zvolení nové elity, která je schopna svou moc uplatňovat nezávisle. Po proběhnutí voleb se však může stát, že k takovému transferu moci nedojde, neboť nově zvolená elita je pouze „loutkou“, která má svou moc na papíře,

přičemž skutečná moc leží v rukou jiného subjektu (např. předchozí elity, armády atd.). Pokud však tato situace nastane, volby nenaplnily svůj hlavní účel.

V roce 1996, kdy došlo k znovuzvolení prezidenta Jelcina, volby proběhly relativně soutěživě a nelze je tedy považovat za volby bez následků. Prezidentské volby 2000 jsou však jiná situace, neboť Jelcinovou jedinou snahou bylo uchovat si svou moc a moc „Rodiny“ i po prezidentských volbách. Za tím účelem pečlivě vybíral svého nástupce, kterému pak poskytl obrovskou výhodu svou předčasnou registrací. Putin se tedy na počátku své vlády musel potýkat s tím, že vděčil za své zvolení předchozí elitě, která měla také moc koncentrovanou ve svých rukou. Putin tedy sám o sobě žádnou mocí nedisponoval. Situace se však v průběhu jeho prvního volebního období postupně změnila, když se postupně zbavil veškerého vlivu Jelcinovy „Rodiny“ a ostatních oligarchů, vydobyl si svou vlastní popularitu a podřídil veškeré složky státu své „vertikále moci“. Prezidentské volby 2004 lze pak již považovat za volby bez následku, neboť nebyly soutěživé a skutečný boj o prezidentské křeslo se fakticky nekonal. Volby pak pouze posloužily legitimaci Putinovy moci před zraky obyvatelstva a mezinárodního společenství. Prezidentské volby 2008 pak byly exemplárním příkladem tzv. „vyhrazené domény“, když Putin zajistil zvolení svému nástupci Medveděvovi, přičemž faktická moc zůstala v jeho rukou coby ruského premiéra. Nesoutěživost a neexistence transferu moci tak byla nejvýraznější právě v posledních proběhnutých prezidentských volbách.

3.1.2 Závěry plynoucí z aplikace Schedlerova modelu na zkoumané prezidentské volby

Aplikací Schedlerova modelu na zkoumané prezidentské volby tedy bylo prokázáno, že žádné ruské prezidentské volby nelze označit za demokratické, neboť v každých volbách došlo k narušení více než jednoho článku Dahlova „řetězce demokratické volby“, a to různými způsoby. Napříč volbami pak můžeme pozorovat trend postupného zhoršování „demokratičnosti“ jednotlivých voleb, přičemž poslední prezidentské volby přinesly završení tohoto trendu.

Pro potvrzení/vyvrácení tohoto faktu bude charakter prezidentských voleb ještě testován aplikací modelu Levitského a Waye na jednotlivé volby, který prokáže, zda volby byly či nebyly spravedlivé.

3.2 Nespravedlivé volby podle Levitského a Waye

Levitský a Waye tedy ve svém modelu stanovili atributy nespravedlivých voleb¹⁷⁴. Identifikování byť jen jednoho takého atributu stačí k tomu, aby bylo možné volby označit za nespravedlivé. Z tabulky je pak patrné, že žádné z ruských prezidentských voleb nelze označit za spravedlivé, neboť v každých volbách byl naplněn dokonce více než jeden atribut nespravedlivých voleb. Volby 2008 pak jako jediné splnily všechny podmínky nespravedlivých voleb, což stejně jako výsledky aplikace Schedlerova modelu svědčí o zhoršování kvality demokracie v Ruské Federaci během zkoumaného období.

Tabulka č.2: Atributy nespravedlivých voleb podle modelu Levitského a Waye

Model Levitsky/Way: Atributy nespravedlivých voleb	Prezidentské volby 1996	Prezidentské volby 2000	Prezidentské volby 2004	Prezidentské volby 2008
Kandidátům příležitostně znemožňováno účastnit se voleb	Ne	Ne	Částečně	Ano
Manipulace identifikovány věrohodnými (ne jen opozičními) zdroji	Ano	Ano	Ano	Ano
Opozici je bráněno vést rovnocennou kampaň	Ano	Ano	Ano	Ano
Nerovnoměrné soutěžní podmínky	Ano	Ano	Ano	Ano

Nespravedlivé volby Levitsky a Way

¹⁷⁴ Levitsky, S., Way, L. A.: Competitive Authoritarianism: International Linkage, Organizational Power, and the Fate of Hybrid Regimes Institutional Linkages. Chicago: American Political Science Association, 2006. p. 63.

3.3 Atributy nesoutěživých autoritářských režimů podle Levitského a Wayne

Pomocí Schedlerova modelu tedy byla prokázána nedemokratičnost jednotlivých voleb s trendem postupného zhoršování v průběhu sledovaného období. Výsledky aplikace konceptu Levitského a Wayne pak tento závěr potvrdily jak v tom, že se všechny volby kvalifikovaly jako nespravedlivé, tak v postupné deteriorizaci spravedlnosti.

Za účelem zhodnocení toho, zda byla Ruská federace po celé zkoumané období hybridním režimem či zda došlo k vývoji směrem k režimu autoritářskému, bude použit model Levitského a Wayne, který definuje atributy nesoutěživých autoritářských režimů. Aplikace tohoto modelu na ruský případ pak umožní odhalit nejen jeho charakter, ale také možný vývoj směrem k uzavřenému autoritářskému režimu. Závěry pak budou shrnuty v následující kapitole.

Tabulka č. 3: Atributy nesoutěživých autoritářských režimů

Model Levitsky/Way: Nesoutěživé autoritářské režimy	Prezidentské volby 1996	Prezidentské volby 2000	Prezidentské volby 2004	Prezidentské volby 2008
Neexistence voleb	Ne	Ne	Ne	Ne
Hlavním opozičním stranám/opozičním kandidátům je znemožňováno účastnit se voleb	Ne	Ne	Částečně	Ano
Manipulace jsou tak rozsáhlé, že se volby nedají považovat za smysluplné	Ne	Částečně	Ano	Ano
Hrozba represí nutí opozici stáhnout se do exilu	Ne	Ne	Ne	Ne
Neexistence všeobecného volebního práva	Částečně	Ne	Částečně	Nejsou údaje
Autorita zvolených elit omezována jinými silami	Ne	Částečně	Ne	Ano
Režimy se nedají považovat za soutěživé, pokud jedno z výše uvedených kritérií bylo naplněno	Ne	Ne/ Částečně	Ano	Ano

Kritéria nesoutěživého autoritarismu

3.3.1 Shrnutí závěrů aplikace modelu Levitského a Wayne

3.3.1.1 Opozičním kandidátům znemožňováno účastnit se voleb

Co se prezidentských voleb 1996 a 2000 týče, opozice nejenže měla možnost účastnit se voleb, ale také měla šanci ovlivnit jejich výsledek, a to i přes existenci rozsáhlých manipulací a negativní kampaně vedené státními médii. Zároveň pak ani neexistovala velmi přísná registrační pravidla, která byla aplikována ve volebním zákoně platném pro volby 2004 a 2008, a která ztížila možnost sebe-nominujících kandidátů účastnit se volebního zápasu. Ve volbách 1996 a 2000 tedy toto kritérium naplněno nebylo.

Situace ve volbách 2004 už ale tak jednoznačná nebyla, neboť již platil volební zákon značně komplikující registraci kandidátů na prezidenta nenominovaných politickými stranami. Podle tohoto zákona totiž musí kandidáti nasbírat dva miliony podpisů, přičemž ne více než 50 000 z nich může pocházet z jednoho federálního subjektu. Kromě ztížených registračních podmínek byly volby 2004 také poznamenány tím, že kromě Putina nekandidovali žádní relevantní kandidáti, přičemž dva skuteční protikandidáti, Viktor Gerašenko a German Sterligov¹⁷⁵, byli Centrální volební komisí diskvalifikováni na základě technických maličkostí. Opoziční element ve volbách tak byl značně redukován, neboť nezávislost ostatních kandidátů může být snadno zpochybněna.

Prezidentskými volbami 2008 pak došlo k dalšímu zhoršení situace pro opoziční kandidáty, neboť nejenže stále platila výše uvedená pravidla pro registraci, ale také došlo k diskvalifikaci jediného skutečného opozičního kandidáta na prezidenta – Michala Kasjanova, kterému Centrální volební komise odepřela registraci na základě toho, že označila 13% hlasů z oněch požadovaných dvou milionů hlasů za údajně neplatné¹⁷⁶. Bylo to tedy poprvé, kdy byl diskvalifikován uznávaný nezávislý kandidát na prezidenta, který by navíc

¹⁷⁵ Fish, S. M.: *Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics*. New York: Cambridge University Press, 2005, p. 80.

¹⁷⁶ Harding, L.: *Kremlin bars last independent candidate from presidential poll*, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/jan/28/russia.international>, 11. 11. 2010, 9:15.

reprezentoval liberálně smýšlející segment populace. Ačkoliv se Kasjanov odvolal k soudu, ten jeho žádost zamítl.¹⁷⁷

3.3.1.2 Nemožnost označit volby za smysluplné kvůli rozsáhlým manipulacím

Vzhledem k tomu, že se touto problematikou zabývala již kapitola „Znemožnění smysluplné volby“, pouze stručně shrnu, že jen prezidentské volby 1996 lze označit za smysluplné. U voleb 2000 pak již manipulace poznamenaly volební proces výrazným způsobem. Avšak ačkoliv se týkaly neférového nastavení podmínek, vedení štvavé kampaně proti opozičním kandidátům a manipulace výsledků, stále ještě nedosáhly takového rozsahu, aby bylo možné říci, že zcela zapříčinily znemožnění smysluplné volby. Prezidentské volby 2004 a 2008 pak vzhledem k jejich nesoutěživosti a rozsahu manipulací za smysluplné označit nelze.

3.3.1.3 Neexistence všeobecného volebního práva

Identifikována byla neexistence stoprocentně všeobecného volebního práva ve volbách 1996 v případě již zmíněných občanů žijících v Pobaltských státech, kterým nebylo umožněno volit, ačkoliv na to měli právo. Ve volbách 2004 se pak situace týkala meskhétských Turků z Krasnodarského kraje (viz kapitola Nepřiznání volebního práva určitým skupinám obyvatelstva). Ačkoliv v těchto dvou volbách nebylo umožněno volit určitým skupinám obyvatel, jedná se o tak malý vzorek populace, že se nedá považovat za systémové narušení všeobecného volebního práva.

3.3.1.4 Autorita zvolených elit omezována jinými silami

Co se prezidentských voleb 1996 a 2004 týče, v obou volbách došlo ke znovuzvolení úřadujících prezidentů a ani u jedněch voleb nebyla jejich autorita omezována žádnou jinou silou. V Jelcinově případě by ale mohlo být namítnuto, že za jeho rozhodováním stála „Rodina“, prezidentská administrativa a oligarchové. Avšak i přestože tyto skupiny disponovaly výrazným vlivem,

¹⁷⁷ Price, C.: Russia High Court affirms ex-PM disqualification from presidential election, <http://jurist.law.pitt.edu/paperchase/2008/02/russia-high-court-affirms-ex-pm.php>, 11. 11. 2010, 9:24.

Jelcin byl nakonec tím, kdo měl výsadní právo rozhodnout. To nicméně neznamená, že jeho rozhodování nebylo výše zmíněnými skupinami ovlivněno. V roce 2004 pak již ani nemůže být pochyb, že Putinova autorita ničím ani nikým omezována nebyla, neboť svým hladkým znovuzvolením potvrdil svou autoritu, utvrdil moc a legitimizoval své čtyřleté působení na prezidentském postu.

Situace se však zkomplikovala v prezidentských volbách 2000, ve kterých byl Putin do svého postu dosazen Jelcinem a jeho administrativou, přičemž zpočátku nedisponoval žádnou mocí sám o sobě a byl fakticky závislý na jejich vůli. Tato situace však netrvala dlouho, neboť již brzy po svém zvolení se Putin začal postupně zbavovat vlivu skupin, kterým vděčil za svou moc, a začal budovat svou vlastní vertikálu moci¹⁷⁸. Ve volbách 2008 pak Medveděv za své zvolení vděčil Putinovi, který si svou moc uchoval v roli ruského premiéra (již bylo analyzováno v kapitole „Neexistence faktického transferu moci“).

3.3.1.5 Hybridní či nesoutěživý autoritářský režim?

Aplikace modelu Levitského a Wayne na jednotlivé volby prokázala jednoznačný trend ve vývoji ruského režimu. V roce 1996 ještě bylo možné Rusko označit za soutěživý autoritarismus, neboť žádný z atributů, který by režim kvalifikoval jako nesoutěživý, nebyl naplněn. Oproti tomu v roce 2000 už situace tak jednoznačná nebyla, neboť již ve dvou aspektech se režim „částečně“ kvalifikoval jako nesoutěživý. V roce 2004 pak můžeme pozorovat značně negativní posun směrem k nesoutěživosti, když kvůli rozsáhlým manipulacím již nebylo možné volby označit za smysluplné, čímž se ruský režim kvalifikoval jako nesoutěživý autoritarismus. Volby v roce 2008 představovaly v tomto ohledu pomyslný vrchol, neboť byly naplněny dokonce tři atributy nesoutěživého autoritářského režimu. Lze tedy říci, že aplikací modelu Levitského a Wayne na případ Ruské federace v období 1996 – 2008 se podařilo demonstrovat postupný

¹⁷⁸ Holmes, S.: Simulations of Power in Putin's Russia, <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=836>, 12. 11. 2010, 12: 35.

vývoj ruského režimu od soutěživého autoritarismu k nesoutěživému. Lze říci, že ruský režim tak zcela ztratil i ty demokratické prvky, které umožňovaly klasifikovat jej jako hybridní.

Závěr

Cílem mé diplomové práce byla analýza prezidentských voleb 1996, 2000, 2004 a 2008, přičemž aplikace vybraných modelů teorie hybridních režimů mi umožnila kvalifikovat nejen charakter jednotlivých voleb, ale také vývoj charakteru ruského režimu jako takového. Pro rozbor prezidentských voleb byly také analyzovány jednotlivé parlamentní volby (1995, 1999, 2003 a 2007), avšak pouze v souvislosti s jejich dopady na průběh volebního procesu a volební výsledky. Analýza jednotlivých prezidentských voleb se neomezila pouze na dny, ve kterých volby probíhaly, ale také se zaměřila na předvolební období, neboť k manipulacím a narušením volebního procesu často docházelo již několik měsíců před volbami.

Vzhledem k cíli mé práce byly vybrány tři teorie hybridních režimů, a to „soutěživý autoritarismus“ Levitského a Wayne, „semi-autoritářství“ Mariny Ottaway a „elektorátní autoritarismus“ Andrease Schedlera, které splňují podmínky aplikovatelnosti na ruský režim, a zároveň se také jedná o modely, díky nimž lze prokázat soutěživost (tj. soutěživý autoritarismus) či nesoutěživost ruského režimu (semi-autoritářství, elektorátní autoritarismus). Po provedení jejich rozboru pak byly pro aplikaci na ruské volby vybrány pouze teoretický model Andrease Schedlera, jehož použitím bylo možné odhalit charakter jednotlivých voleb, co se jejich demokratičnosti týče, a dva teoretické modely Levitského a Wayne, jejichž aplikace nejenže potvrdila závěry vyplývající z použití Schedlerova modelu, ale zároveň mi umožnila posoudit spravedlivost jednotlivých voleb a soutěživost ruského režimu jako takového. Výsledky aplikace těchto teoretických modelů na data získaná výzkumem jednotlivých

voleb pak umožnila posoudit vývoj, jakým se Rusko během zkoumaného období ubíralo.

Hlavní výzkumná otázka mé diplomové práce pak zněla takto: *Došlo na základě provedení srovnávací analýzy jednotlivých voleb z perspektivy teorie hybridních režimů k jednoznačnému vývoji směrem k autoritářskému režimu či nikoliv?* Přičemž předběžná hypotéza zněla: *ano, vývoj ve sledovaném období směřoval k etablování klasického autoritářského režimu.*

Aplikací vybrané části modelu Levitského a Wayne na jednotlivé volby se prokázal jednoznačný trend ve vývoji ruského režimu, přičemž jako soutěživý autoritarismus lze označit ruský režim pouze v roce 1996, neboť žádný z atributů kvalifikující režim za nesoutěživý nebyl naplněn. Prezidentské volby 2000 však již tak jednoznačným případem nebyly, neboť byly „částečně“ naplněny hned dva aspekty kvalifikující ruský režim za nesoutěživý. Zhoršující se trend pak pokračoval volbami 2004, během kterých došlo k tak rozsáhlým manipulacím, které znemožnily označit volby za smysluplné. Ruský režim se tak poprvé plně kvalifikoval jako nesoutěživý autoritarismus. Prezidentské volby 2008 pak splnily dokonce tři atributy nesoutěživého autoritářského režimu, což lze chápat jako jednoznačný důkaz zhoršujícího se trendu vývoje směrem k nesoutěživému autoritarismu. Lze tedy shrnout, že aplikací modelu Levitského a Wayne na jednotlivé volby byl prokázán postupný vývoj ruského režimu od soutěživého autoritarismu (tj. také hybridního režimu) k nesoutěživému.

Model Levitského a Wayne pak také umožnil zodpovědět některé dílčí otázky, které zněly takto: 1. *Je možné ruský režim označit za hybridní po celé sledované období?* Jak již bylo řečeno, vývoj směřoval k etablování klasického autoritářského režimu. S důrazem na analýzu voleb se pak ruský režim „částečně“ kvalifikoval jako nesoutěživý autoritářský režim v roce 2000, avšak zcela jak v roce 2004, tak 2008, a to s postupně zhoršující se tendencí.

Další dílčí otázky pak zněly: 2. *Probíhal vývoj k současné podobě ruského režimu konstantním a stabilním způsobem či nikoliv?* 3. *Byly tyto zvraty*

způsobené pouze změnou osoby prezidenta? Přičemž hypotézy byly formulovány takto: 2. a 3.: Nikoliv, existovala období, ve kterých vývoj doprovázely nečekané zvraty, které pak byly ovlivněny i dalšími faktory než jen změnou osoby prezidenta.

Na základě aplikace jak Schedlerova modelu, tak i modelů Levitského a Wayne, lze shrnout, že stěžejní význam pro změnu charakteru voleb i režimu samotného pak byla pochopitelně změna osoby prezidenta v roce 2000, která s sebou přinesla budování a postupné utužování režimu „mocenské vertikály“ s Putinem na jejím vrcholu. Tento trend se však nepotvrdil volbami 2008, během kterých sice došlo k výměně osoby prezidenta, avšak charakter režimu zůstal nezměněn, což bylo zajištěno rezervovanou pozicí v podobě Putina kandidáta Dmitrije Medveděva. Ve své diplomové práci jsem se pak dalšími faktory, které mohly hrát roli ve vývoji charakteru ruského systému, nezabývala, neboť to nebylo jejím cílem. Nicméně lze shrnout, že utužování Putinovy moci s sebou ruku v ruce přinášelo nejen zhoršování demokratičnosti a spravedlnosti jednotlivých voleb, ale také deteriorizaci demokratičnosti ruského režimu jako takového.

Čtvrtá dílčí výzkumná otázka, tedy *zda můžeme vysledovat významné rozdíly v proběhnutých volbách z perspektivy teorie hybridních režimů*, pak byla zodpovězena především aplikací teoretického modelu Andrease Schedlera, díky které bylo prokázáno, že žádné ze zkoumaných voleb se nedají označit za demokratické, neboť ve všech případech došlo k několikanásobnému narušení Dahlova „řetězce demokratické volby“. Závěry pak byly také potvrzeny aplikací modelu Levitského a Wayne zkoumajícího spravedlnost jednotlivých voleb, přičemž se prokázalo, že žádné z voleb nelze označit za spravedlivé. Trend postupného zhoršování demokratičnosti i spravedlnosti pak byl doložen aplikací obou modelů.

Závěrem lze tedy říci, že aplikací výše zmíněných teoretických modelů na analýzu jednotlivých prezidentských voleb se potvrdil vývoj charakteru ruského

režimu směrem k nesoutěživému autoritářství. Zhoršující se trend, co se demokratičnosti a spravedlnosti voleb týče, byl prokázán aplikací jak Schedlerova modelu, tak i modelu Levitského a Wayne.

Summary

This master's thesis deals with the analysis of the presidential elections of 1996, 2000, 2004 and 2008 from the perspective of hybrid regimes. After the thorough analysis of the elections both in the pre-electoral and electoral periods the theoretic models of hybrid regime theory are applied on the empirical data in order to draw conclusions about the character of the elections and about the character of the regime as such.

For that purpose three theoretical models are analysed. These are the "competitive authoritarianism" of Levitsky and Way, "semi-authoritarianism" of Marina Ottaway and the "electoral authoritarianism" of Andreas Schedler. By applying the above mentioned models on the presidential elections, the conclusions about whether the elections were democratic or fair are drawn (Schedler's and Levitsky and Way's models). Furthermore, the model of Levitsky and Way allows for evaluating the regime competitiveness based on the result of the application on the Russian case.

The application of the above mentioned models subsequently proves that the hypothesis about the evolution of the Russian regime towards the closed authoritarianism was right as the Russian regime was moving in that direction since Putin ascendance to power. Nonetheless, only the 2004 presidential elections the regime can be qualified as a closed authoritarianism based on the application of the criteria of the theoretical model. This trend was then also repeated during the 2008 elections.

The "democrativness" and "fairness" of the elections is then analysed through the application of the Schedler's model and Levitsky and Way's model.

The conclusion of such application is that none of the presidential elections can be considered democratic or fair. Moreover, the trend of deterioration is proved also in this case.

Bibliografie

Neperiodická literatura

Bacon, E.: Russia's Law on Political Parties: democracy by decree? In Herspring, D.R.: Putin's Russia, Past imperfect, future uncertain. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, Inc. 2007, p. 235.

Belin, L.: Politics and the mass media under Putin In Ross, C.: Russian politics under Putin. Manchester: Manchester University Press, 2004, p. 292.

Bowker, M.: Conflict in Chechnya In Ross, C.: Russian Politics under Putin. Manchester: Manchester University Press 2004, p. 292.

Brudny, Y., M.: Continuity or Change in Russian Electoral Patterns? The December 1999-March 2000 Election Cycle in Brown, A.: Contemporary Russian Politics: Oxford University Press, p. 574.

Dahl, R, A: Polyarchy: Participation and Opposition. New Haven and London: Yale University Press, 1971, p. 257.

Dahl, R.: Demokracie a její kritici. Praha, 1995, s. 349.

Factions in the State Duma after the 2003 Parliamentary Elections,
<http://www.balticdata.info/russia/politics/factions.htm>, 30. 10. 2010, 15: 11.

Fish, S. M.: Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics. New York: Cambridge University Press, 2005, p. 313.

Holmes, S.: Simulations of Power in Putin's Russia,
<http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=836>,
12. 11. 2010, 12: 35.

Levistky, S., Way, L.: Competitive Authoritarianism: International Linkage, Organizational Power, and the Fate of Hybrid Regimes. p. 78.
http://www.usaid.gov/our_work/democracy_and_governance/08partner_conference/presentations/Competitive_Authorization_Levistky_Way.pdf, 13. 12. 2010, 21:56.

- Lipman, M: Russian Politics, Playing With Fuhrer, <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=16715>, 10. 4. 2008, 17:24.
- McFaul, M.: Russia's Unfinished Revolution: Political Change from Gorbachev to Putin. London: Cornell University Press, 2001, p. 383.
- Meyer, G.: Formal Institutions and Informal Politics in Central and Eastern Europe: Hungary, Poland Russia and Ukraine. 2nd revised and updated edition. Opladen & Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers, 2008. p. 96. http://bd.english.fom.ru/report/cat/policy/election/attitude_toelection/etb132604, 7. 7. 2010, 12:45.
- Munro, N., Rose, R.: Russian Elections since 1991. Centre for the Study of Public Policy, University of Aberdeen: Scotland, 2009, p. 309.
- Myagkov, M., Ordeshook, P.: Russian Elections: An Oxymoron of Democracy, p. 12. http://www.ucis.pitt.edu/nceeer/2008_822-11_Ordeshook.pdf, 31. 10. 2010, 13: 43.
- Ottaway, M.: Democracy Challenged: The Rise of Semi-Authoritarianism. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2003.
- Petrov, N., Slider D.: Putin and the regions In Herspring, D.R.: Putin's Russia, Past imperfect, future uncertain. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, Inc. 2007, p. 235.
- Price, C.: Russia High Court affirms ex-PM disqualification from presidential election, <http://jurist.law.pitt.edu/paperchase/2008/02/russia-high-court-affirms-ex-pm.php>, 11. 11. 2010, 9:24.
- Remington T. F.: Putin, the Parliament, and the Party System In Herspring,D.R: Putin's Russia: Past imperfect, future uncertain. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, Inc., 2007, p. 235.
- Sakwa, R.: Putin: Russia's choice. London: Routledge 2004, p. 307.
- Sakwa, R.: Russian Politics and Society. 3rd edition. London: Routledge, 2002, p. 585.
- Shevtsova, L.: Putin's Russia. Washington: Carnegie Endowment for International Peace 2005, p. 457.

Shevtsova, L.: Yeltsin's Russia: Myth and Reality. Washington D. C.: Carnegie Endowment for International Peace, 1999, p. 345.

Schedler, A.: The Logic of Electoral Authoritarianism, p. 5.
http://www.ethiomeia.com/accent/ea_schedler.pdf, 1. 7. 2010, 12:44.

Periodická literatura

3 Russian political parties merge into nominal opposition bloc: Putin ally elected head,
http://www.iht.com/articles/ap/2006/10/28/europe/EU_POL_Russia_Politics.php, 09. 09. 2010, 11:36.

Aron, L.: The Duma Elections,
<http://www.iet.ru/files/text/guest/Aron/dumaelection.pdf>, 30. 10. 2010, 12:15.

Borisova, Y.: Baby Boom or Dead Souls?
<http://www.thewalls.ru/annals/suxx11.htm>, 22. 10. 2010, 20:35.

Diamond, L.: Elections Without Democracy: Thinking About Hybrid Regimes. Journal of Democracy, April 2002, vol. 13, no. 2, p. 25-29.

Harding, L.: Kremlin bars last independent candidate from presidential poll,
<http://www.guardian.co.uk/world/2008/jan/28/russia.international>, 11. 11. 2010, 9:15.

Holzer, J., Kuchyňková, P.: Jelcinovo Rusko: Případová studie nejistého režimu,
<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=250>, 14. 7. 2010, 11:35.

Jamestown Foundation Monitor: Autumn 1999 terrorist bombings have a murky history, <http://www.cdi.org/russia/johnson/6064-3.cfm>, 14. 7. 2010, 12:29.

Johnson, R. F: The New Russia: A Lot Like the Old Russia,
<http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/014/629kusff.asp?page=2>, 6. 11. 2010, 17:03.

Lambroschini, S.: Nine Candidates prepared to lose in Presidential elections,
<http://www.cdi.org/russia/9jan04-2.cfm>, 31. 10. 2010, 9: 28.

Levitsky, S., Way. L. A.: Elections Without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism. Journal of Democracy, April 2002, vol. 13, no. 6, p. 62.

Levy, C. J.: Putin's Iron Grip on Russia suffocates Opponents. The New York Times: February 24, 2008.

<http://www.nytimes.com/2008/02/24/world/europe/24putin.html?ei=5088&en=9dd75650036d90c2&ex=1361509200&partner=rssnyt&emc=rss&pagewanted=print>, 7. 11. 2010, 14: 29.

Madanick, L.: Russian Presidential Election,
http://www.democracy.ru/english/library/comments/eng_2000-18.html, 17. 10. 2010, 11:31.

Moscow Times and Interfax, 12. 12. 1999 in Elections to the State Duma,
http://www.osce.org/documents/odihr/2000/02/1454_en.pdf , 21. 3. 2008, 14:19.

PACE says Medvedev won Russian polls, but doubts fairness,
<http://en.rian.ru/world/20080303/100488297.html>, 7. 11. 2010, 10:49.

Russian court rejects former PM's request to enter presidential race,
<http://english.people.com.cn/90001/90777/6351794.html>, 6. 11. 2010, 17:47.

Sakwa, R.: The 2003-2004 Russian Elections and Prospects for Democracy. European-Asia Studies, Vol 57, No. 3, May 2005, p. 375.
www.jstor.org/stable/30043885, 30. 10. 17:12.

Schedler, A.: Elections Without Democracy: The Menu of Manipulation. Journal of Democracy, April 2002, vol. 13, no. 2, p. 37.

Schedler, A: Degrees and Patterns of Party Competition in Electoral Autocracies. Chicago: American Political Science Association, 2004, p. 3.

St. Peterburg Times: Russia Can Learn From The U.S. Vote,
<http://www.sptimes.ru/archive/pdf/621.pdf>, 23. 10. 2010, 11: 47.

The Economist: The Myth of the Authoritarian Model: How Putin's Crackdown Holds Russia Back,
<http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=19808>, 6. 11. 2010, 10:53.

The Economist: The never- ending presidency,
www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=9905506 , 6. 11. 2010, 10:03

The Economist: Russia's Uneasy Handover,
http://www.economist.com/PrinterFriendly.cfm?story_id=10765938, 7. 11. 2010, 8:30.

The Economist: Spot the president,
www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=10286034, 6. 11. 2010, 15:04.

The Economist: The Name is Dmitry,
http://www.economist.com/displayStory.cfm?story_id=10789035&fsrc=RSSEconomist, 6. 11. 2010, 15:52.

The Economist: The secret policeman's election,
www.economist.com/world/europe/displaystory.cfm?story_id=10268185, 6. 11. 2010, 10: 34.

Threats to Fundamentals Freedoms in Russia,
http://www.eminol.com/skriv_ut.html?catid=6&artid=133, 30. 10. 2010, 13:58.

Thumping mandate for Medvedev, http://rt.com/Politics/2008-03-03/Thumping_mandate_for_Medvedev.html, 7. 11. 2010, 11: 24.

Vucheva, E.: OSCE cancels election observation mission to Russia,
<http://euobserver.com/9/25626>, 7. 11. 2010, 10:31.

Westall, S.: No opposition or debate in Russian election: Amnesty.
http://www.reuters.com/article/idUSL2689994320080226?feedType=RSS&feedName=worldNews&utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%253A+reuters%252FworldNews+%2528News+%252F+US+%252F+International%2529, 7. 11. 2010, 12: 05.

Primární zdroje

„Zákon na potlačování extremistických aktivit“,
<http://www.article19.org/pdfs/press/russia-extremism-law.pdf>, 20. 09. 2010,
10:17.

„Zákon o politických stranách“, <http://www.cikrf.ru/eng/politparty/>, 19. 09.
2010, 15:46.

„Zákon o volbách poslanců Dumy Ruské federace“,
http://www.cikrf.ru/eng/elect_duma/leg/fl_elect_duma_2005.jsp, 19. 09. 2010,
16:13.

CRS Report for Congress: Democracy in Russia: Trends and Implications for
U.S. Interests, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL32662.pdf>, 31. 10. 2010, 10:15.

First report on media coverage of the 2 December State Duma elections: 1- 26
October 2007, <http://www.memo98.cjes.ru/?p=3&sm2=on&reports=2007101>, 6.
11. 2010, 12: 15.

Freedom House – Annual Report 2005,
http://www.osce.org/documents/odihr/2004/06/3033_en.pdf, 31. 10. 2010, 9: 21.

Freedom House: Country Report Russia 2008,
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=47&nit=465&year=2008>, 6.
11. 2010, 9:44.

Nichol, J.: Russia's March 2008 Presidential Election: Outcome and
Implications. CRS Report for Congress, March 13, 2008,
<http://fpc.state.gov/documents/organization/103693.pdf>, 6. 11. 2010, 15:39.

OMRI Russian Presidential Survey, July 4th,
<http://fa.osaarchivum.org/ft?col=214&i=13>, 10. 10. 2010, 14:55.

Organization for Security and Co-operation in Europe - Office for Democratic
Institutions and Human Rights: International Observer Mission – Russian
Presidential Election 1996 – First voting round,
http://www.osce.org/documents/odihr/1996/06/1451_en.pdf, 10. 10. 2010, 18:40.

Organization for Security and Co-operation in Europe - Office for Democratic
Institutions and Human Rights: International Observer Mission – Russian
Presidential Election 1996 – Second voting round,
http://www.osce.org/documents/odihr/1996/07/1452_en.pdf, 9. 10. 2010, 13:09.

Organization for Security and Co-operation in Europe - Office for Democratic
Institutions and Human Rights: International Observer Mission – Russian
Presidential Election 2000 – Final Report,
http://www.osce.org/documents/odihr/1996/07/1452_en.pdf, 11. 10. 2010, 08:34.

Organization for Security and Co-operation in Europe - Office for Democratic
Institutions and Human Rights: International Observer Mission: Post Election
Interim Report, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/11/1593_en.pdf, 30.
10. 2010, 16: 45.

Parliamentary Assembly Council of Europe: Observation of the presidential
election in the Russian Federation March 2, 2008,
<http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11536.pdf>, 7. 7.
2010, 11:32.

Presidential election: 14 March 2004, Final Result,
[http://www.russiavotes.org/prezident/presidency_previous.php?S776173303132=
4d09d182326a4e7c4542cc48239c3c93](http://www.russiavotes.org/prezident/presidency_previous.php?S776173303132=4d09d182326a4e7c4542cc48239c3c93), 30. 10. 2010, 17:57.

Reporters without borders: Russia, <http://en.rsf.org/report-russia,131.html>, 8. 7.
2010, 13:45.

Russia Presidential Observation Report: June 16, 1996 – July 3, 1996 Runoff.
International Republican Institute, November 20, 1996.

<http://www.iri.org/explore-our-resources/election-observation-and-assessment-reports#Eurasia>, 9. 10. 2010, 11:06.

Russia's December 2007 Legislative Elections,

<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS22770.pdf>, 20. 09. 2010, 12:23.

Russian Duma elections 'not held on a level playing field', say parliamentary observers, <http://assembly.coe.int/ASP/Press/StopPressView.asp?ID=1979>, 6. 11. 2010, 10:20.

Russian vote Inundated With Violations and Fraud – Observers, March 3, 2008,

<http://www.theotherrussia.org/2008/03/03/russian-vote-inundated-with-violations-and-fraud-observers/>, 7. 11. 2010, 16:37.

Second report on media coverage of the 2 March presidential election, 2 – 25 February 2008, <http://www.memo98.cjes.ru/?p=3&sm2=on&reports=2008031>, 7. 11. 2010, 13: 47.

Strohal, Ch.: Democratic elections and their monitoring: Can his OSCE success story be sustained?,

http://www.osce.org/documents/odihr/2009/08/42297_en.pdf, 6. 11. 2010, 11: 30.

Зюганов, Г.: На воровских выборах не бывает победителей, <http://kprf.ru/personal/zyuganov/statement/55470.html?s>, 7. 11. 2010, 17:23.

Country Report: Russia. Freedom House,

<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=47&nit=366&year=2005>, 10. 10. 2010, 17: 50.

Результаты выборов 2007,

http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tv_d=100100021960186&vrn=100100021960181®ion=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vibid=100100021960186&type=242, 6. 11. 2010, 14:51.

Karlova Univerzita v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Projekt magisterské diplomové práce

na téma

**Srovnávací analýza ruských prezidentských a parlamentních voleb 1993 –
2008 na základě teorie hybridních režimů**

Titul: Bc.

Jméno: Ivana

Příjmení: Radová

Obor: Politologie

Semestr: LS 2009

Konzultant: PhDr. Josef Mlejnek PhD.

Souhlasím s vedením magisterské diplomové práce:

V Praze dne 16. 6. 2009 vypracovala Ivana Radová

Téma práce

Ve své diplomové práci bych se chtěla zabývat analýzou a srovnáním voleb, a to jak prezidentských, tak i parlamentních, v Ruské federaci mezi lety 1993 až do současnosti z perspektivy teorie hybridních režimů.

Mezi politology zabývajícími se postsovětským Ruskem nenajdeme shodu v označování ruského systému. Ruská federace, která od prezidenta Jelcina až do současnosti prochází významným vývojem, je zařazována jak mezi klasické hybridní režimy, tak také mezi klasické nedemokratické režimy. Proto např. Michael McFaul označuje jelcinovskou éru za „volební demokracii“, ale putinovskou éru pak již „semiautokratickým režimem“ či „soutěživou autokracií“. Lilia Shevtsova pak zaujala podobné stanovisko, když Rusko za Jelcina označuje „oligarchickým autoritářským režimem“, avšak za Putina „byrokratickým autoritářstvím“. Dalším významný pojem vztahující se k ruskému systému je „řízená demokracie“ Nikolaje Petrova. Stěžejními teoretiky hybridních režimů pak jsou také O'Donnell s jeho konceptem „delegativní demokracie“ či Fareed Zakaria s jeho „neliberální demokracií“.

Označení „suverénní demokracie“, se kterým přišla sama prezidentská administrativa v roce 2004, vyjadřuje ruskou „specifičnost“ v cestě za demokracií západního typu a má jakýsi ospravedlňující nádech, proto je nutné brát tento koncept s rezervou.

Ač se jednotlivé terminologie výrazně liší, rozhodujícím hodnotícím kritériem pro označení systému za demokratický či autoritářský, je u všech autorů přítomnost či absence férových soutěživých a otevřených voleb. Hybridní režimy totiž formálně aplikují demokratické instituce a procedury, přičemž především dojem řádných svobodných demokratických voleb je pro většinu z nich stěžejní. Volby se tak staly také středobodem analýz Larryho Diamonda, který pak rozlišuje mezi „soutěživými“ a „nesoutěživými“ autoritarismy či Schendlera, který zpracovává rozdíl mezi „volebními demokraciemi“ a „volebními autoritarismy“.

Mou diplomovou práci bych proto chtěla rozdělit na teoretickou část, ve které bych se zabývala srovnáním jednotlivých teorií hybridních režimů s důrazem zejména na jeden aspekt, který se objevuje ve všech těchto teoriích, a tím je přítomnost či nepřítomnost volebního soupeření. Druhou empirickou část bych pak rozdělila na dvě části, přičemž v první bych se věnovala důkladnému rozboru a popisu jednotlivých aspektů parlamentních a prezidentských voleb ve sledovaném období. Díky vytvoření

systematického teoretického přehledu v první části, bych pak další část zasvětila srovnání těchto jednotlivých voleb (parlamentních a prezidentských zvláště) s jednotlivými kritérii voleb v teoriích hybridních režimů stanovené v části první. Takovéto srovnání bych pak odhalilo jak rozdíly mezi jednotlivými volbami z perspektivy teorie hybridních režimů, pak také dopady, jaké tyto volby měly na ruskou „demokracii“ jako takovou. Při takovéto analýze a následné klasifikaci bych pak brala v úvahu nejen formální kritéria volebního soupeření, tak také jiné neformální parametry, např. zda je opozice schopná vést kampaň či průběh sčítání hlasů apod.

Relevance otázky

Téma mé diplomové práce je relevantní především proto, že volby jako takové jsou pro většinu teoretiků hybridních režimů naprosto klíčové pro klasifikaci jednotlivých režimů jako demokratických či nedemokratických. Existuje proto velké množství relevantní (zahraniční i domácí) literatury, na jejímž základě bude možné vytvořit přehledný systém vytvořený na základě srovnávací analýzy jednotlivých kritérií voleb, které se u jednotlivých teoretiků hybridních režimů vyskytly. Na tomto základě pak bude možné vysledovat rozdíly a vývoj ve sledovaných volbách, což hodně vypoví o kvalitě a tendencích vývoje demokracie v Ruské federaci. Zhodnocení výsledků srovnáním teoretické a empirické části ukáže cenné informace, které budou mít velkou vypovídací hodnotu o ruském režimu jako takovém.

Výzkumné otázky a hypotézy

Hlavní výzkumná otázka:

Došlo na základě provedení srovnávací analýzy jednotlivých voleb z hlediska teorie hybridních režimů k jednoznačnému vývoji směrem k autoritářskému režimu či nikoliv?

Dílčí otázka č. 1.:

Jaká opatření k případnému etablování autoritářského režimu vedla?

Hypotéza č. 1.:

Ano, vývoj ve sledovaném období směřoval k etablování autoritářského režimu.

Dílčí otázka č. 2.:

Je možné ruský režim označit za hybridní po celé sledované období?

Hypotéza č. 2.:

Ruský režim nelze označit za hybridní po celé sledované období, neboť vývoj směřoval k etablování klasického nedemokratického režimu.

Dílčí otázka č. 3.:

Můžeme vysledovat významné rozdíly v proběhnutých volbách z perspektivy teorie hybridních režimů?

Hypotéza č. 3.:

Ano, jednotlivé volby se výrazně lišily.

Dílčí otázka č. 4.:

Probíhal vývoj k současné podobě ruského režimu konstantním a stabilním způsobem či nikoliv?

Hypotéza č. 4.:

Nikoliv, existovala období, ve kterých vývoj doprovázely řady zvrátů.

Dílčí otázka č. 5.:

Byly tyto zvraty způsobené pouze změnou osoby prezidenta?

Hypotéza č. 5.:

Nikoliv, tyto zvraty ovlivnily i jiné faktory.

Předběžná struktura práce

1. Vytvoření přehledu teorie hybridních režimů s důrazem na aspekt voleb
2. Analýza jednotlivých prezidentských voleb
3. Analýza jednotlivých parlamentních voleb
4. Srovnávací analýza voleb z perspektivy teorie hybridních režimů
5. Závěr

Přínos práce

Přínosem mé diplomové práce bude nejen analýza jednotlivých prezidentských a parlamentních voleb v Ruské federaci od nástupu prezidenta Jelcina do současnosti, ale také jejich evaluace pomocí teorie hybridních režimů. Vznikne tak přehledný a jasný koncept toho, jakým směrem se ubírá ruský systém. Cílem tedy bude prokázat, zda je stále možné (na základě kritéria přítomnosti voleb) ruský režim považovat za systém směřující k etablování demokratického režimu či zda ho již není možné považovat ani za hybridní režim. Diskutovány budou nejen formální aspekty voleb, ale důraz bude kladen i na neformální aspekty, které ale hrají nepostradatelnou roli v evaluaci voleb jako takových.

Předběžný seznam literatury

Bacon, E.: *Russia's Law on Political Parties: democracy by decree?* In Herspring, D.R.: *Putin's Russia, Past imperfect, future uncertain*. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, Inc. 2007. 235 s.

- Balík, S., Holzer J.: *Debata o hybridních režimech. Stručná rekapitulace pokusu o paradigmatickou změnu*. Politologická revue, 2006, roč. 12, č. 2, s. 5-29.
- Balík, S., Holzer J.: *Postkomunistické nedemokratické režimy. Studie k proměnám politické teorie v posttranzitivním čase*, Brno: CDK, 2007.
- Balík, S.- Kubát, M.: *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán. 2004.
- Diamond, L.: *The Illusion of Liberal Autocracy*, Journal of Democracy, Vol. 14, 2003, No 4, October, s. 167-171.
- Demokracie. Teorie modely, osobnosti, podmínky, nepřátele a perspektivy demokracie*, Brno: IIPS, s 285-296.
- Hloušek, V, Kopeček, L. (2003): *Hybridní demokracie* in Hloušek, V, Kopeček, L. (eds.)
- Holzer, J.: *Politický systém Ruska. Hledání státu*. Brno: CDK, 2001.
- Holzer, J.: *Politické strany Ruska. Hledání identity*. Brno: CDK, 2004.
- Holzer, J. – Kuchyňková, P.: *Jelcinovo Rusko. Případová studie nejistého režimu*. Sředoevropské politické studie, VII., 4, s. 428-455. 2005.
- Jelcin, B.: *Prezidentský maratón*. Praha: Otakar II. 2000. 332. s.
- Kagarlitckij, B.: *Russia under Yeltsin and Putin*. London: Pluto Press 2002. 303 s.
- Levitsky, S.- Way, L. A.: *The Rise of Competitive Authoritarianism*, Journal of Democracy. 2002a. Vol. 13, No 2, April, s. 51 – 65.
- Levitsky, S. – Way, L.A.: *Autocracy by Democratic Rules. The Dynamic of Competitive Authoritarianism*. Conference Paper (<http://www.people.fas.harvard.edu>).
- McFaul, M.: *Russia's unfinished revolution, political change from Gorbachev to Putin*. New York: Cornell University Press 2001. 383 s.
- McFaul, M.: *Democracy Unfolds in Russia*, Current History, Vol. 96, No 612, October, 1997. s. 319-325.
- McFaul, M. – Petrov, N.: *What the Elections Tell Us*, Journal of Democracy, Vol. 15, No 3, July, 2004. s. 20-31.
- Pammett, J. H.: *Elections and democracy in Russia*. Communist and Post-Communist Studies, Vol. 32, No 1, 1999. s. 45-60.
- Reischuster, B.: *Kam kráčíš Rusko?* Berlin: Rovohlt 2004. 335. s.

Remington T.F.: *Putin, the Parliament, and the Party System* In Herspring, D.R.: *Putin's Russia, Past imperfect, future uncertain*. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, Inc. 2007. 235. s.

Ross, C.: *Putin's federal reforms* In Ross, C.: *Russian politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press 2004. s. 155-176.

Říchová, B.: *Přehled moderních politologických teorií. Empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Praha: Portál, 2000.

Sakwa, R.: *Putin: Russia's choice*. London: Routledge, 2004. 307 s.

Sakwa, R.: *Regime change from Yeltsin to Putin: normality, normalcy or normalization?* In Ross, C.: *Russian politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press 2004. 17- 39 s.

Sakwa, R.: *Putin's Leadership* In Herspring, D.R.: *Putin's Russia, Past imperfect, future uncertain*. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, Inc., 2007. 235 s.

Schedler, A.: *The Logic of Electoral Authoritarianism*. In: Schedler, A. (2006ed.): *Electoral Authoritarianism. The Dynamics of Unfree Competition*. Boulder-London: Lynne Rienner Publ., s. 1-26.

Schedler, A.: *Electoral Authoritarianism. The Dynamics of Unfree Competition*. London Boulder: Lynne Riener Publ, 2006.

Shevtsova, L.: *Putin's Russia*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace 2005. 457 s.

Shevtsova, L.: *Yeltsin's Russia, Myths and the Reality*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1999. 345 s.

Shevtsova, L.: *The limits of Bureaucratic Authoritarianism*. *Journal of Democracy*, Vol. 15, No 3, July, 2004. s. 67-77.

Steen, A.: *Political Elites and The New Russia, the power basis of Yeltsin's and Putin's regimes*. New York: RouthledgeCurzon, 2003. 212 s.

Zakaria, F.: *The Rise of Illiberal Democracy*, *Foreign Affairs*, Vol. 76, No 6, November/December, 1997. s. 22-43.

Internetové zdroje

The never- ending presidency,
www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=9905506, 15. 4. 2008, 10:30.

The secret policeman's election,
www.economist.com/world/europe/displaystory.cfm?story_id=10268185, 15. 4. 2008, 11:00.

United to win,
http://www.economist.com/opinion/displaystory.cfm?story_id=10215005, 16. 4. 2008,
12:00

Elections to the State Duma,
http://www.osce.org/documents/odihr/2000/02/1454_en.pdf, 28. 4. 2008, 13:01.

Федеральный закон «О выборах Президента Российской Федерации»,
<http://www.democracy.ru/library/laws/federal/presidelect/>, 1.5.2008, 14:18.

Harding, L: Russian election unfair and biased towards Putin, observers say,
<http://www.guardian.co.uk/world/2007/dec/04/russia.lukeharding/print>, 19. 4. 2008,
17:23.

Haspel, M., Remington, T. F., Smith, S.: Law making and Decree making in the
Russian Federation, Time, Space and Rules in Russian National Policy Making,
www.ingentaconnect.com/content/bell/soviet/2006/00000022/00000003/art00003, 9. 5.
2008, 16:19.

Lipman, M: Russian Politics, Playing With Fuhrer,
<http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=16715>, 10. 4.
2008, 17:24.

Petrov, N.: The essence of Putin's managed democracy,
<http://www.carnegieendowment.org/events/index.cfm?fa=eventDetail&id=819>, 20. 4.
2008, 20:02.

Russia Annual report 2008, http://www.rsf.org/print.php3?id_article=25500, 13. 4.2008,
12:15.

Russian Duma elections 'not held on a level playing field', say parliamentary observers,
<http://assembly.coe.int/ASP/Press/StopPressView.asp?ID=1979>, 19. 4. 2008, 19:20.

Russia's december legislative elections, Outcome and Implications,
<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS22770.pdf>, 19. 4. 2008, 19:56.

Результаты выборов 2007,
http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tvd=100100021960186&vrn=100100021960181®ion=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vibid=100100021960186&type=242, 19. 4. 2008, 17:36.

Russian court rejects former PM's request to enter presidential race,
<http://english.people.com.cn/90001/90777/6351794.html>, 20. 2. 2008, 13:47.

Threats to Fundamentals freedoms in Russia,
http://www.eminol.com/skriv_ut.html?catid=6&artid=133, 15. 3. 2008, 18:15.

Yeltsin survives impeachment vote,
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/344805.stm>, 30. 4. 2008, 12:48.

2006 democracy rating chart,
<http://www.freedomhouse.org/uploads/nit/NITgraphregime2006.pdf>, 23. 3. 2008, 16:02.